

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE SANAYİSİNİN DURUMU VE GEREKLİ
REFORMLAR**

ERDEM BAŞDAR

04710018

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. GÜLSÜN GÜRKAN YAY

İSTANBUL

2008

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE SANAYİSİNİN DURUMU VE GEREKLİ
REFORMLAR**

ERDEM BAŞDAR

04710018

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:.....

Tezin Savunulduğu Tarih:.....

Tez Oy birliği/ Oy Çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyadı

İmza

Tez Danışmanı :

Jüri Üyeleri:

İSTANBUL

ARALIK 2008

ÖZ

TÜRKİYE SANAYİSİNİN DURUMU VE GEREKLİ REFORMLAR

Erdem Başdar

Aralık, 2008

Bu çalışmada Türkiye'nin ekonomik olarak büyümesinde önemli bir role sahip olan sanayi sektörünün durumu, mevcut sorunları ve yapılması gereken reformlar ile Avrupa Birliği sürecinin sanayi sektörüne ne tür bir katkı sağlayabileceği incelenmeye çalışılmıştır.

İlk bölümde Türkiye'de sanayi sektörünün gelişimi ve ilerleyişi cumhuriyetin ilanından günümüze kadar olan süreç içerisinde ele alınmıştır. Bu süreç boyunca sanayi sektörü açısından gerçekleştirilmeye çalışılan politikalar belli dönemler içerisinde anlatılmaya çalışılmış ve bu politikaların sanayi sektörünü ne şekilde etkilediği olumlu ve olumsuz yönleri ile anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde sanayi sektörünün mevcut durumu ve problem alanları incelenmiştir. Bu incelemede mevcut durumu gösteren tablolara ve şekillere yer verilmiş, bu veriler doğrultusunda yapılan yorumlar eşliğinde sanayi sektörünün günümüzde ne durumda olduğu üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde bu çalışmanın ana teması olan sanayi sektörüne yönelik makro ve mikro reformlar irdelenmiş, bu reformların sanayi sektörüne ne tür bir katkı sağlayabileceği üzerinde durulmuş ve sanayi sektörünün problemlerine çözüm yolları getirilmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise Türkiye ekonomisi ve sanayi sektörü açısından önemli bir süreç olan Avrupa Birliği süreci ele alınmış ve Türkiye'nin Avrupa Birliği süreci içerisinde ne durumda olduğu, bu süreç içerisinde Türkiye'de sanayi sektörünün bu durumdan nasıl etkilendiği, Avrupa Birliği'ne girmiş ülkelerde bu sürecin getirdikleri incelenmiş ve Türkiye açısından Avrupa Birliği sürecinin ileride sanayi sektörüne ne tür bir katkı sağlayabileceği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sanayi, Reform

ABSTRACT

SITUATION OF TURKISH INDUSTRY AND NECESSARY REFORMS

Erdem Başdar

December 2008

In this study, industry sector of Turkey will be analyzed which has a huge role in Turkey's development process. The main purposes of this study are examining the present situation of industry sector in Turkey and the reforms that should be done. Moreover, the European Union process and its effects on the industry sector is the another significant point in this study.

In the first part, the industry history of Turkey will be handled from the day which Turkish Republic was declared to the present. In the second part, present condition of industry sector and its problematic fields will be examined with the help of the data. In the third part, micro and macro reforms for the industry sector which are the leitmotive of this study will be analyzed. It will be tried to find solutions for the problems of industry sector. The contribution of these reforms to the industry sector and the solutions of the problems in the industry sector are emphasized in that part. In the last part of this study, it will be handled that the European Union process which has an important place for the economy and the industry sector of Turkey. It will be tried to examine present condition of Turkey in the European Union process and necessary obligations which Turkey has to do in this process.

Key Words: Industry, Reform

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türkiye'nin 2001 ekonomi krizi sonrasında yaşanan gelişmeleri ve daha spesifik olarak da 2001 yılı sonrasında sanayi sektöründe yaşanan gelişmeleri inceleyecektir. 2001 ekonomi krizi sonrasında uygulanan ekonomi politikaları ile birlikte bir dönüşüm yaşayan Türkiye ekonomisinin genel tablosunun çizilmesi ve Türkiye sanayisinin gelişimini sürdürmesi için gerekli reformların sunulması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkma sürecinde bana birçok kişi yardım etti. Öncelikle bütün çalışma boyunca çalışmama yaptığı değerli katkıları için değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Gülsün Yay'a teşekkür ediyorum. Ayrıca tüm eğitim hayatım boyunca her türlü desteklerini benden esirgememiş olan annem Çiğdem Başdar ile babam Ersin Başdar'a ve çalışma süresince her konuda destek olarak beni cesaretlendiren kardeşim Sinem Başdar'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Bu çalışma annem Çiğdem Başdar ile babam Ersin Başdar'a ithaf edilmiştir.

İstanbul; Aralık 2008

ERDEM BAŞDAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TEZ ONAY SAYFASI (son teslim için)

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xı
KISALTMALAR.....	xiii
1.GİRİŞ.....	1
2.CUMHURİYETİN İLANINDAN İTİBAREN TÜRKİYE SANAYİ TARİHİ..	3
2.1.1923-1960 Dönemi	3
2.2. 1960-1980 Dönemi.....	6
2.3. 1980-2001 Dönemi	8
2.4. 2001'den Günümüze.....	10
3. TÜRKİYE SANAYİSİNE GENEL BAKIŞ.....	11
3.1. 2001'den İtibaren Sanayi Sektörü.....	12
3.1.1. Sanayi Kollarının Durumu.....	15
3.1.1.1. İmalat Sanayi.....	15
3.1.1.2.Madencilik.....	18
3.1.1.3.Enerji.....	19
3.2. İmalat Sanayinin Özellikleri.....	22
3.3. Türkiye Sanayisinde Problem Alanları.....	28
3.3.1. Türk İmalat Sanayisinde Verimlilik	28

3.3.1.1. Verimlilikte Uluslararası Karşılaştırma	30
3.3.1.2. Türkiye’de Büyüme-Verimlilik İlişkisi	32
3.3.2. Türk İmalat Sanayisinde Rekabet.....	35
3.3.2.1. Türkiye’nin Rekabet Gücü	38
3.4. Küçük Orta Boy İşletmeler	40
3.4.1.KOBİ’lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri.....	41
3.4.2.KOBİ’lerin Temel Sorunları.....	42
3.4.2.1.Planlama Sorunları.....	42
3.4.2.2.Kaynakların Temininde Karşılaşılan Sorunlar	43
3.4.2.3.Finansman Sorunları.....	43
3.4.3.1.KOBİ’lerin Sorunlarına Çözüm Önerileri.....	44
3.4.3.2.KOBİ’lere Kredi Desteği.....	45
3.5.Cari Açık Sorunu ve Sanayi.....	46
3.5.1.Büyümeyle Beraber Artan Cari Açık Sorunu.....	46
3.5.2.Orta Vadede İstikrar ve Cari Açık Sorunu.....	47
3.5.3.AB’ye Yeni Üye Olan Ülkelerle Karşılaştırma.....	50
3.5.4.Yapılabilecek Mikro Reformlar.....	52
4. TÜRKİYE SANAYİSİNDE GEREKLİ MAKRO VE MİKRO REFORMLAR.....	55
4.1. Makro Reformlar	56
4.1.1. 2001 Krizinden Sonra Yapılmış Olan Makro Reformlar.....	56
4.1.2. Makro Reform Anlamında Yapılması Gerekenler	59
4.2. Mikro Reformlar.....	61
4.2.1. Mikro Reformların Amaçları.....	61

4.2.2. Yapılması Gereken Mikro Reformlar	63
4.2.2.1. Rekabet Gücünün Arttırılması	63
4.2.2.2. Teşvik Sisteminin Reformu.....	66
4.2.2.2.1. Türkiye’de Uygulanmış Teşvik Politikaları	66
4.2.2.2.2. Teşvik Sisteminde Gerekli Reformlar	67
4.2.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisi	68
4.2.2.3.1. Mevcut Durum	68
4.2.2.3.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisi.....	70
4.2.2.4. Verimlilik.....	71
4.2.2.4.1. Piyasa Mekanizmasına İşlerlik Kazandırabilme	71
4.2.2.4.2. Firmaların Ölçek Problemleri	73
4.2.2.4.3. Teknolojik İlerlemenin Sağlanması	74
4.2.2.4.4. Girdi Maliyetlerinin Düşürülmesi	76
4.2.2.4.5. Nitelikli İşgücü Yetiştirilmesi	78
4.2.2.4.6. Rekabet Gücü Arttırıcı Altyapının Oluşturulması.....	79

5. AVRUPA BİRLİĞİNE KATILIM SÜRECİNİN TÜRK İMALAT

SANAYİİNE ETKİLERİ.....	81
5.1. AB İle Entegrasyon Süreci.....	81
5.2. AB Sürecinde Sanayi Politikasında Yapılması Gerekenler.....	84
5.3. Avrupa Birliği Sanayi Politikaları Ve Lizbon Stratejisi.....	86
5.4. Sanayi Politikası Anlamında Avrupa Birliği Müktesebatı Ve Türkiye’nin Mevcut Uyum Düzeyi.....	89
5.5. Avrupa Birliği Sanayi Politikası Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	91
5.5.1. AB’nin Türk Sanayine Etkileri.....	92

6.SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA.....	98
ÖZGEÇMİŞ.....	103

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1:	Sanayi Sektörü Kama Değerinin GSMH İçindeki Payı	14
Tablo 3.2:	Sanayi Sektörü Katma Değerindeki Değişim Oranları	15
Tablo 3.3:	İmalat Sanayi Üretim Endeksi (Üç Aylık, 1997=100).....	16
Tablo 3.4:	İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları (%)	17
Tablo 3.5:	İmalat Sanayisinde Verimlilik Ve Üretim	18
Tablo 3.6:	Madencilik Üretim Endeksinde Yüzde Değişim	19
Tablo 3.7:	Enerji Üretim Endeksi (1997=100)	20
Tablo 3.8:	Brüt Elektrik Üretimi (GWh).....	21
Tablo 3.9:	Kişi Başına Düşen Net Elektrik Tüketimi (KWh/Kişi).....	22
Tablo 3.10:	İmalat Sanayi Üretim Endeksi (1997=100).....	24
Tablo 3.11:	AB-15 Ülkelerine Yapılan Tekstil ve Hazır Giyim İhracatı	25
Tablo 3.12:	İmalat Sanayi Sektörlerinde Ara Malı İthalatı Gereği	27
Tablo 3.13:	Türkiye'nin Önemli Rakipleriyle Maliyet Karşılaştırmaları.....	37
Tablo 3.14:	Dünya Rekabetçilik Endeksinde Türkiye'nin Durumu	38
Tablo 3.15:	KOBİ'lerin Ölçek Büyüklükleri İşletme Sayısı ve Çalışan Sayısı.....	41
Tablo 4.1:	İhracatı Teknolojik Yapısı Yönünden Türkiye ve Çin, 1999, 2004 (Değişik Ürün Gruplarının Toplam İhracat İçindeki Payları, %).....	75

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1:	Dış Ticaretteki Gelişmeler (1972-2004, milyar dolar).....	12
Şekil 3.2:	Sanayi Üretimi, Enflasyon, Faiz Oranları (1999-2005).....	14
Şekil 3.3:	Ara Malı İhracatı (1989-2005).....	16
Şekil 3.4:	Türk Sanayisinde Ölçek ve Verimlilik İlişkisi.....	26
Şekil 3.5:	Sektörlerdeki Şirket Ölçekleri (Milyon YTL).....	26
Şekil 3.6:	Türk İmalat Sanayisinde Üretim, Verimlilik ve İstihdam (1997=100).....	29
Şekil 3.7:	Türkiye Ekonomisinde İstihdam ve Çalışma Çağındaki Nüfus Artışları (1989=100).....	30
Şekil 3.8:	AB Ülkeleri, ABD ve Türkiye'de SGP'ye Göre Çalışan Kişi Başına GSYİH, ABD Doları (1998).....	31
Şekil 3.9:	72 Yıllık Dönemde Verimlilik ve Üretim Değişimleri.....	33
Şekil 4.1:	Türkiye'de Sanayi Üretimi, Reel Faiz ve Enflasyon (1999-2007, %).....	57
Şekil 4.2:	Türkiye'de İşsizlik Oranları (%).....	58
Şekil 4.3:	Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin GSYİH'ye Oranı (2000-2006, %)....	58
Şekil 4.4:	Sosyal Güvenlik Kurumlarına Bütçe Transferleri (GSMH, %)	60
Şekil 4.5:	AR-GE Harcamalarının Milli Gelire Oranı (2004, %).....	64
Şekil 4.6:	Türkiye'ye UDY Girişleri.....	69
Şekil 4.7:	Sektörlere Gelen UDY ve Payları (Milyar Dolar, %).....	69

Şekil 4.8:	Giriş Süresi ve Maliyetleri.....	72
Şekil 4.9:	Çıkış Süresi ve Maliyetleri.....	72
Şekil 4.10:	Türk Sanayiinde Ölçek ve Verimlilik İlişkisi.....	73
Şekil 4.11:	Özel Sektöre Bankalarca Verilen Kredi / GSYİH (2003).....	74
Şekil 4.12:	Türkiye ve OECD Ülkelerindeki Nihai Kullanıcı Elektrik Fiyatları (2005).....	76
Şekil 4.13:	Çalışan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (%).....	78
Şekil 4.14:	100 Milyon Dolarlık Sanayi Katma Değerine Düşen ISO Kalite Sertifikası.....	80
Şekil 5.1:	Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin GSYİH'ye Oranları (%).....	83
Şekil 5.2:	Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin GSYİH'ye Oranları (%).....	84
Şekil 5.2:	AB (25) Ülkelerin İşsizlik Oranları.....	91

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma Geliştirme
A.y.	Aynı yer
Bkz.	Bakınız
GB	Gümrük Birliği
GSMH	Gayri Safı Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safı Yurtiçi Hasıla
IMD	Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezi
IMF	Uluslararası Para Fonu
KDV	Katma Değer Vergisi
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
Kwh	Kilowatt saat
MYO	Meslek Yüksek Okulları
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
s.	sayfa
SGP	Satınalma Gücü Paritesi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TSKB	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türkiye Sanayici İş Adamları Derneđi
UDY	Uluslararası Doğrudan Yatırım
YASED	Uluslararası Yatırımcılar Derneđi

1.GİRİŞ

Türkiye ekonomisi 2001 krizinden sonra yapmış olduğu reformlar sayesinde bir istikrar sürecine girmiş ve bunun sonucunda iktisadi toparlanma sürecini büyük ölçüde tamamlamış bulunmaktadır. Her ne kadar makro reformlar adına önemli yol alındıysa da sürecin devam ettirilmesi açısından mikro anlamda da reformların yapılması zorunludur. Enflasyon ve faiz oranlarındaki düşüş ve büyümedeki olumlu gelişmelere karşın cari işlemler açığı, işsizlik ve bazı sektörlerdeki geçiş dönemi sancıları önümüzdeki dönemde ekonomide karşılaşma riski bulunan reel problemlerin sinyallerini vermektedir. Sağlanan görelî istikrar ortamı artık orta ve uzun vadede karşımıza çıkacak yapısal sorunların üzerinde durmamız için fırsat sunmaktadır.

Türkiye'nin küresel dünya ile entegrasyonu çerçevesi, Türk imalat sanayiinin kendini yenilemesini zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden bilinçli bir şekilde hazırlanacak politika tercihlerine ihtiyaç vardır. Bu politika tercihleri Türkiye'nin küreselleşme sürecine nasıl intibak edeceği yolunda belirleyici olacaktır. Bu süreç içerisinde Avrupa Birliği ile yürütölen uyum çalışmaları da çok önemli bir rol oynamaktadır. Ülkemizin küresel ekonomiye entegrasyonunun önceden belirlenmiş bir politika çerçevesi kapsamında idare edilmesi büyümenin sürdürülebilirliği açısından hayati önem taşımaktadır. Türk imalat sanayiinin küreselleşmeye entegrasyonunda uygulanacak olan sanayi politikaları oldukça önem taşımaktadır.. Burada sanayi politikalarıyla kast edilen belirli sektörlerin devlet eliyle desteklenmesi ya da belirli firmaların devlet tarafından özel olarak korunmasını içeren bir yaklaşım değil; devletin ve özel sektörün karşılıklı diyalog yoluyla imalat sanayiindeki işletmelerin rekabet gücünü arttırmaya yönelik politika çerçevesini belirlemesidir. Bu çerçeve tüm firmalara eşit davranılması, yatırım ve iş yapmanın önündeki engellerin kaldırılması ve verimliliğin arttırılmasına yönelik tedbirleri içine almak durumundadır

Türkiye sanayi politikasının amacı, önümüzdeki yıllarda Türkiye sanayiinin rekabet gücü ve katma değeri yüksek, ileri teknolojiye dayanan, yenilikçi ve AB'ye uyum çerçevesinde sosyal beklentileri ve tam istihdam hedefini karşılayan bir yapıya sahip olmasıdır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda takip etmesi gereken sanayi politikalarına yapılması gereken reformlar anlamında bir çerçeve sunulmaktadır. Bu kapsamda 2001 krizi kırılma noktası olarak ele alınmış o tarihten bu yana özellikle imalat sanayi içerisinde yaşanan iktisadi gelişmeler ve dönüşüm analiz edilmektedir. Daha sonra, mevcut durum içerisinde imalat sanayiinin durumu ve problem alanları tespit edilmektedir. Bu tespitlerin ardından Türkiye'nin bu problemleri çözme aşamasında yapabileceği mikro ve makro reformlar hakkında bir çerçeve sunulmuştur. AB sürecinin imalat sanayi üzerindeki yansımaları ve ileride AB ile uyum çalışmaları ile birlikte sanayi politikası adına atılacak adımlar ana hatlarıyla belirtilmeye çalışılmıştır. AB sanayi politikası, Lizbon Stratejisi kapsamında ele alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki sanayi politikasının genel hatlarını belirlemek ve Türk sanayi sektörünün stratejik amaçlarını ortaya koymaktır. Sanayi sektörünün önümüzdeki yıllarda sürdürülebilir bir büyüme sergileyebilmesi için hem sanayi politikaları, hem de diğer pek çok politika alanında, bir stratejik plan dahilinde çeşitli politikaların uygulanması gerekmektedir. Bu politikanın ana amacı Türkiye sanayisinin rekabet gücünün ve verimliliğinin artırılması yolunda atılacak adımlara yol göstermek olmalıdır. Bu amaca ulaşabilmek için atılacak adımların belirlenmesi, görev dağılımının yapılması ve de kurumsal ve yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

2. CUMHURİYETİN İLANINDAN İTİBAREN TÜRKİYE SANAYİ TARİHİ

Türkiye'nin sanayi tarihi cumhuriyetin kurulmasından 1960'a kadar ilk dönem, 1960-1980 arası planlı dönem 1980-2000 arası liberal dönem ve 2000'den günümüze olmak üzere dört başlıkta ele alınacaktır.

2.1. 1923-1960 Dönemi

Kurtuluş Savaşı'nın ekonomik olarak yıkıcı etkisi altında kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, ekonomi alanında az gelişmiş bir ülke görünümündeydi. Ekonomi alanında şartların aciliyeti gözetilerek cumhuriyetin ilan edilmesi beklenilmeden 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiştir. Bu kongre Türkiye'de sanayileşme politikalarının başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Kongrede benimsenen politikalar devletin özel girişimciliği teşvik etmesi şeklinde olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında “devlet eliyle fert zengin etme” diye tanımlanan bir politikayla, devlet özel sermaye birikimine katkı sağlamaya çalışmıştır. Ancak bu dönemde yerli sanayiini geliştirmek amacıyla çıkarılan teşvik yasaları ve diğer özendirmelemler sanayi açısından istenilen gelişmeyi sağlayamamıştır. Bu dönemde boyunca sanayide bir gelişme sağlanamazken, ihracata yönelik tarımda önemli miktarda üretim artışları gerçekleştirilmiştir.¹

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım ağırlıklı bir yapı oluşmuş, milli sanayi oluşturmaya yönelik en önemli adım 1927 yılında “Teşvik-i Sanayi Kanunu” ile atılmıştır. Teşvik-i Sanayi Kanunu ile,

¹ Mustafa Sönmez, “75 Yıllık Sanayileşme Politikaları”, **75 Yılda Çarklardan Chiplere**,(Ankara:Tarih Vakfı Yayınları 1999), 1-19

- Bedelsiz arazi tahsisi,
- Özel şahıstan kamulaştırma yolu ile alınan arazi ve binanın kredi ile girişimciye verilmesi,
- Alt yapı yatırımlarına devletim öncelikle hizmet vermesi,
- Alt yapı yatırımlarına devletin aldığı arazi ve binanın kredi ile girişimciye verilmesi,
- Sınai işletmelerin kuruluş dönemlerinde alınması gereken vergi, resim ve harçlarda indirim yapılması ve muafiyet sağlanması,
- Makine, tesis, hammadde ve yardımcı madde alımında gümrük muafiyeti,
- Demiryolu taşımacılığında ücret ve tarifelerde indirim yapılması,
- Devletçe sağlanan ham ve yardımcı maddelerin fiyatlarına indirim yapılması,

imkanı sağlanmıştır. Ancak sanayiye sağlanan bu teşviklere karşın, bu dönemde kayda değer bir sanayileşmenin olmadığı görülmüştür. Sanayide gelişme sağlanamamasının sebepleri, Türkiye ve dünyanın içinde bulunduğu iktisadi bunalım, nüfus mübadele hareketleri, altyapı yatırımlarının yeterince gelişmemesi, sermaye birikiminin yetersizliği gibi etkenlerle açıklanabilir.²

Dünyada görülen ekonomik bunalımın sonucunda Türkiye, 1932 sonrasında sanayide devletçi politikalara yönelmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde bir dizi yeni iktisat politikası ve araçlarıyla devlet, işletmelerinin öncülüğünü yapacağı bir sanayi hareketine girişildi. İlk olarak dış ticarete koruma önlemleri artırılarak, sanayinin devlet tarafından korunmasını sağlayacak düzenlemeler yapıldı. İkinci olarak, izlenecek ithal ikameci stratejisinin öncülüğünü yapacak devlet sektörünün yatırım planını belirleyen Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı hazırlandı. Bu planın hedeflerini, iç tüketime yönelik malların üretimine ağırlık verilmesi, dokuma, maden, kağıt, seramik ve kimya

² DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (Ankara 2000), 142

sanayilerine yatırım yapılması ve özel kesimce gerçekleştirilmesi mümkün görülmeyen sanayi işletmelerinin devletçe kurulmasının sağlanması olarak özetleyebiliriz.

Dönemin sonunda plan hedeflerinin büyük ölçüde gerçekleştirildiği görülmüştür. Sınai yatırımlar ağırlıklı dokuma, şeker gibi temel tüketim malları üretiminde yoğunlaşmışsa da ara ve yatırım malları üretimine de yaklaşık dörtte bir oranında ağırlık verilmiştir. Ara ve yatırım malları üretimi kömür, demir-çelik, kağıt sanayilerinde gerçekleşmiştir. Böylece, korumacı dış ticaret politikasından sonra ithal ikameci sanayileşme süreci sonrasında belli sanayi kollarında üretim artmış, ithal kısıtlamalar nedeniyle de dış ticaret açıkları kapatılmıştır.³

Hedeflere ulaşılması ile 1938 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Politikası hazırlanmışsa da İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Milli Koruma Kanunu yolu ile savaş ekonomisi önlemleri alınmak zorunda kalınmıştır. Kanun ile sanayi kuruluşlarının hangi ürünü ne miktarda üretecekleri ve tarımda hangi ürünlerin yetiştirileceği gibi konular düzenlenmiştir. Bu dönemde yatırımlar düşmüş, üretim gelişmemiştir. İmalat Sanayi katma değeri savaş döneminde (1939-1945) ortalama %7.6 gerilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonunda, dünyada daha açık bir ekonomik sürece girilmiştir. Bu süreç beraberinde kapalı kapılar sisteminin yıkılmasını ve sermayenin dünyada rahatça dolaşabilmesini öngörüyordu.

Türkiye’de ise 1945 sonrası dönemde savunulan görüşler, belli ölçüde sermaye birikimine ulaşmış özel kesimin sanayi yatırımlarına yönelik eğilimlerinin desteklenmesi, devletin de altyapı yatırımları, ucuz girdi üretecek sanayilerde yoğunlaşması ve yabancı sermayeyi teşvik edici önlemleri alması şeklinde olmuştur. 1947’de bu hedeflere yönelik liberal karakterde beş yıllık kalkınma programı hazırlanmıştır. İlk yıllarda kayda değer bir gelişme yaşanmasa da özellikle 1950’den sonra sanayileşmede önemli gelişmeler görülmüştür. Tarımda makineleşmeye elverişli

³ Sönmez, age, 4-5

iklim koşulları ile tarımsal üretim artmış, yabancı sermaye girişinin kolaylaştırılması, artan para arzı, ithalatın sınırlandırılması ve dış krediler sayesinde sanayi üretiminde artış görölmüştür. 1950 yılında kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) ithal ikame politikasına uygun olarak tüketim malı üreten sınai tesislerine destek olmuştur. İmalat Sanayi üretimi bu dönemde yeniden istikrar kazanmış, sektörün katma değeri 1946-1958 döneminde yıllık ortalama %9.3 büyümüştür.

2.2. 1960-1980 Dönemi

Bu dönemin özelliğı, kalkınmanın ve gelişmiş batı ölkelerinin seviyesine ulaşmanın yolunun sanayi toplumu olmaktan geçtiğinin kabul edilmesidir. 1960'lar sonrasında hazırlanan ilk kalkınma planı olan Birinci Beş Yıllık Plan'ın "15 Yıllık Hedefler" bölümünde ithal ikameci sistemin gerekliliğı savunulmuştur. Sanayinin dış rekabete karşı korunması amacıyla ucuz kredi ve girdi temini, vergilemede kolaylıklar, ithalatta kota ve yüksek gümrük tarifeleri şeklinde politikalar uygulanmıştır. Bu durumdan ilk beklenen yurtiçi yatırımların artırılarak sanayi sektörünün büyümesini sağlamak, ikincisi ise dışa bağımlılığı azaltmaktır.

Bu dönemde küçük ve dağınık bir şekilde faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarının büyük kuruluşlar haline getirilmesi gerektiğı üzerinde durulmuş ve özendirme ve yönlendirme çalışmalarının tek elden ve bir plan ve program içerisinde yürütölmesi gerektiğine karar verilmiştir.

Planlı dönemde her plan yılı oldukça iddialı büyüme hızı hedefleriyle başlamıştır. 1977 yılına kadar, yüksek büyüme hızlarına ulaşılmış, 1977 yılından sonra ise büyüme hızlı bir düşüş göstermiştir. Bu büyüme hızıyla ithalat olanakları arasında yakın bir ilişki vardır. 1970' e doğru döviz darboğazı sebebiyle ihtiyacı olan ithal girdileri sağlayamayan sanayinin büyüme hızı düşmüş , 1970'den sonra döviz rezervlerinin

iyileşmesiyle büyüme hızlanmış , 1977’de tekrar daralan döviz olanakları ile büyüme hızı büyük düşüş göstermiştir.

Türkiye sanayisi 1970’lerin ikinci yarısında yoğun bir bunalım içerisine girmiştir. Yatırımlar tasarruflardan daha hızlı artmış ve sonuçta kaynak açığı doğmuştur. Toplam yatırımlar içinde tarımın payı azalırken sanayinin payı artmıştır. Sanayi yatırımları içinde ise imalat sanayisi yatırımları ağırlıktadır. İmalat sanayisi yatırımlarında ağırlık 1978’e kadar özel kesimde iken 1979’da kamu kesimi yatırımları öne geçmiştir. Bu yatırımlar 1977 yılına kadar artmış, 1978 ve 1979 yıllarında ise düşmüştür.

1973’ten sonra Merkez Bankası Özellikle KİT’ler olmak üzere kamu kesimine açtığı kredileri hızlandırmıştır. Bununla birlikte para arzı yükselerek üretim artışının çok üstünde seyretmiş ve enflasyonun hızlanmasına sebep olmuştur.

Kamu gelirleri ve iç tasarrufların karşılayamadığı iç finansman açığı Merkez Bankası yardımı ile kapatılmaya çalışılmıştır. Dış kaynaklar konusunda uygulanan ithal ikameci sistem iç pazarı hedeflediğinden, sınai ürün ihracatı çok düşük seviyede kalmıştır. Diğer taraftan sabit tutulan döviz kuru ihracatı değil, ithalatı karlı hale getirmiştir. Sonuç olarak, ithal edip üreten ve iç pazara satan; dış pazara satış yapamayan bir sanayi yapısı oluşmuştur. Gelişen sanayinin ara malları ve sanayi malları yönünden dışa bağımlılığı büyük oranda artmış, bununla birlikte ihracat ve diğer döviz girdileriyle karşılanamayan ithal karşılıklar, dış borçlanmayla giderilmeye çalışılmıştır.

1962’ de 241 milyon dolar olan dış ticaret açığı 1963’te 320 milyon dolara çıkmıştır. 1962 yılında 14 gelişmiş ülke hükümetinin oluşturduğu konsorsiyumların verdiği borçlarla bu açıklar kapatılmaya çalışılmıştır ve bu konsorsiyum, 1970’lere kadar borçlanılan temel kaynaklardan biri olmuştur. Dış kaynak sorunları yeni borçlanmalarla aşmaya çalışılmıştır. 1962’de 830 milyon dolar, 1975’te 4,8 milyar dolara ulaşan dış

borçlar, 1977 yılı sonunda 3,2 milyar doları Döviz Çevrilebilir Mevduat borcu olmak üzere 11, 5 milyar dolara çıkmıştır.

Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi uluslar arası kuruluşlardan, gelişmiş ülke hükümetlerinden, OECD'den uzun vadeli krediler sağlanmış ve IMF ile imzalanan stand-by anlaşmalarıyla kısa vadeli krediler bulunmuştur. Bunlarla birlikte 1979 yılı sonunda dış borçlar 10,2 milyar doları uzun vadeli, 4,4 milyar doları da kısa vadeli olmak üzere 14,6 milyar dolara çıkmıştır.

1977 yılından itibaren girilen döviz darboğazı, yatırım ve üretim için gerekli olan ithalatın, zamanında ve yeterli olarak yapılamamasına neden olmuştur. İşçilik ücretlerindeki artış talepleri ile birlikte, üretimde karşılaşılan problemler, enflasyon ve terör nedeniyle ekonomi ciddi şekilde sarsılmıştır. İthal ikameci model ile tıkanma noktasına gelindiğinde “İhracata Dönük Sanayileşme” stratejisi önerilmiştir. Türkiye’ ye uluslararası alanda avantajlı olabileceği sektörlerde; özellikle tekstil, gıda, cam sanayileri, demir-çelik ve otomotiv sektörlerinin emek-yoğun aşamalarında uzmanlaşma tavsiye edilmiştir.⁴

2.3. 1980-2001 Dönemi

1980 yılı sanayileşme politikaları açısından bir dönüm noktası olmuştur. 24 Ocak Kararları sonrası dönemde uygulanan para, kredi ve döviz politikaları değiştirilerek ve ithalat ile kambiyo mevzuatında köklü değişikliklere gidilerek ithal ikamesine dayalı sanayi stratejisi terk edilerek, yerine ihracata dönük sanayileşme stratejisi geliştirilmiştir. Daha önce istikrar önlemleri için uygulamaya konulan ekonomi politikaları dizisi ekonomik yapıda köklü değişiklikler amaçlayan bir yapısal uyum programı haline gelmiştir. Dünya Bankası ve IMF bu programın hazırlanması ve uygulanması aşamasında gerek antlaşmalar yoluyla gerekse dolaylı yoldan oldukça etkin bir rol üstlenmişlerdir.

⁴ Sönmez, age, 15

1980-1984 dönemini kapsamak üzere Dünya Bankası ile art arda beş tane yapısal uyum kredi anlaşması ve 1985-1987 döneminde ise tarım, enerji, ve finans sektörlerini kapsayan sektörel uyum kredi anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma ile sağlanan krediler, Türkiye'nin çeşitli alanlarda köklü yapısal değişiklikler yapması şartına bağlanmıştır. Türkiye, piyasa ekonomisi içerisinde dünya ile bütünleşme çalışması açısından önemli olan bu uyum kredilerini ilk alan ve en az sapma ile uygulayan ülkeler arasındadır. Türkiye'nin 1980'den bu yana uyguladığı politikalar daha önce uygulanmış politikalarla zıt ve tepkisel niteliktedir.

Türkiye 1980'den sonra dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecine hız vermiştir. 1983 yılında ithalat yasaklarının çok büyük oranda kalkmasıyla dış ticaretin liberasyonu hız kazanmıştır. İhracat da başta vergi iadesi ve düşük faizli krediler olmak üzere serbestleştirilmiştir. Bunun bir yansıması olarak ihracat/GSMH oranı büyük bir sıçrama göstererek 1979'daki %3.4'lük düzeyinden 1988'de %16.7'ye yükselmiştir.

İmalat sanayi katma değeri 1981-1987 döneminde yıllık ortalama %8.4, sektör ihracatı %33.5 oranında ortalama artış göstermiştir.

1980'li yılların sonu ile birlikte Türkiye ekonomisinde istikrarsız bir yapı oluşmuştur. Ekonomide bu kırılganlıklar 1994 ve 2001 yıllarında krizle sonuçlanmıştır. Ülkenin dışa açık hale gelmesiyle dış politik ve ekonomik gelişmelerin Türkiye ekonomisi ve sanayisine etkileri artmıştır. Finansal serbestleşmeden önce mali ve yapısal reform hazırlıklarının yapılmamış olması nedeniyle spekülatif sermaye ekonomideki kırılganlıkları arttırmıştır. 1990'lı yıllarda meydana gelen Körfez Savaşı, terör olayları, Asya krizi, Rusya krizi ve Marmara depremi ekonomiyi olumsuz etkileyen diğer faktörler olmuştur. 1988-2000 arasında imalat sanayinin büyümesi ancak ortalama %4.3 olarak gerçekleşmiştir.

Diğer taraftan 1996’da yürürlüğe giren Gümrük Birliği Antlaşması, Türk sanayinin uluslararası rekabete açılması ve ihracatını arttırması açısından önemli bir adım olmuştur. Özel sektörde kalite yönetimine yönelik modernizasyon yatırımları sanayiinin rekabet gücünü arttırmış ayrıca imalat sanayiindeki firmaların kalite kavramına verdikleri önem artmıştır.

2.4. 2001’Den Günümüze

2001 krizinin ardından yapılan yapısal reformlarla ekonomi istikrarlı bir yapıya girmiştir. Enflasyon oranları düşmüş, büyüme oraları yükselmiş ve kamu maliyesinde disiplin sağlanmıştır. Bunun sonucunda yatırımcının güveni kazanılmıştır. Diğer taraftan ekonomideki bu düzelme istihdama yansımamıştır. Üretimde ithalata bağımlı olunması nedeniyle ihracatta görülen rekor artışlara rağmen cari işlemler açığı büyümüştür. Bu sorun büyümenin ve cari açığın sürdürülebilirliği açısından tartışmaları gündeme getirmiştir.

3. TÜRKİYE SANAYİSİNE GENEL BAKIŞ

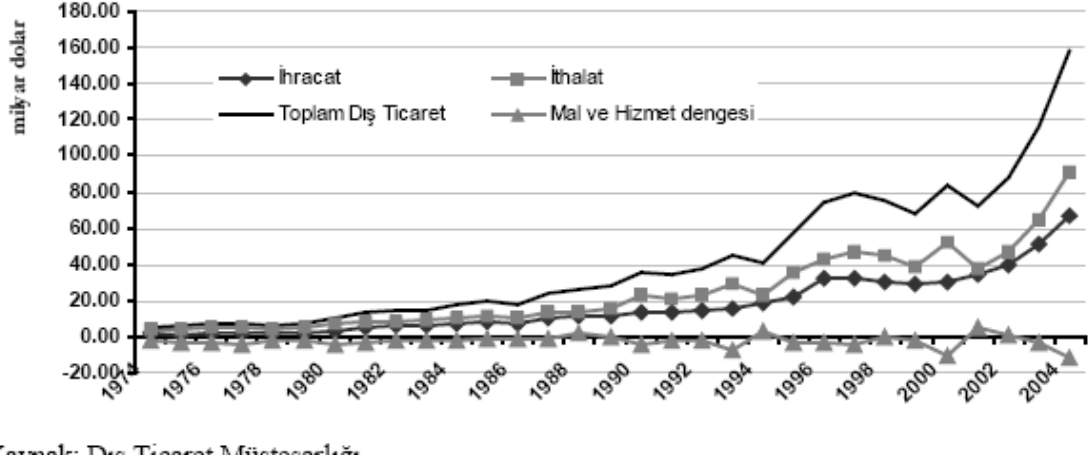
İmalat sanayisinin ekonomi içindeki yeri, bir ülkenin gelişme sürecinde en temel göstergedir. Hızla büyüyen ülkelerin geniş imalat sanayisine sahip ülkeler olduğu görülmektedir. Ülkeler geliştikçe sektörlerin ekonomi içindeki payları da değişir. Önce tarım sektörü ekonomide en büyük paya sahipken, ülkenin gelişmesi ile birlikte bu pay yerini imalat ve hizmet sektörlerine bırakır. Kalkınma literatüründe bu gelişime “yapısal bir dönüşüm” denilmektedir.

Türkiye imalat sanayii sektörü, 1980’li yıllardan itibaren hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Öyle ki Türkiye imalat sanayii sektörü 1980 yılında 15 milyar dolarlık bir katma değer yaratmışken, bu rakam 2003 yılında 45 milyar dolara yükselmiştir. Sanayi katma değerinde ortalama büyüme oranı 1980-1990 arasında %6.6, 1990-2000 döneminde %4.2 olarak gerçekleşirken bu oran 2002-2006 arası dönemde %7.8 olmuştur.⁵

Türkiye sanayi sektörü büyük bir hızla küresel ekonomiye entegre olmaktadır. Şekil 3.1’de görüldüğü gibi özellikle 1980 liberalizasyonu ile birlikte dış ticaret rakamlarında artış yaşanmıştır. 1990’lı yılların ortasından itibaren görülen hızlı artışın sebebi ise Gümrük Birliği Antlaşmasıdır. Türkiye ekonomisinin tamamında görülen bu dış dünyaya açılma sanayide çok daha fazla gerçekleşmiştir. 1980 yılında 2.9 milyar dolar olan ihracatımızın %36’sı sanayi ürünleri iken, 2004 yılında sanayi ürünlerinin toplam ihracattaki payı %85’e yükselerek 63 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1996 yılında Türkiye’nin Gümrük Birliğine katılması ve 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin

⁵ DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 26.

ardından yaşanan toparlanma süreci, dış ticaret hacminde görülen artışın en büyük nedenleri olarak göze çarpmıştır.⁶

Şekil 3.1: Dış Ticaretteki Gelişmeler, 1972-2004, milyar dolar

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 26

3.1. 2001'Den İtibaren Sanayi Sektörü

2001 yılında meydana gelen ekonomik krizle birlikte, Türk imalat sanayisinde önemli bir kırılma gerçekleşmiştir. Bu kırılma ile birlikte Türk imalat sektöründe bir dönüşüm başlamıştır. Türkiye’de yaşanan ekonomik kriz ardından bir reform süreci başlamıştır. Bu reform sürecinde oluşturulan yeni ekonomik programı 4 ana başlıkta özetleyebiliriz. Bu başlıklar şu şekilde sıralanabilir:

Birincisi, kamu maliyesinde uygulanan sıkı maliye politikasıdır. Bu politikanın temel göstergesi ise faiz dışı fazla hedefidir.

⁶ Age,26

İkincisi, Merkez Bankası'nın bağımsızlığını kazanması ile birlikte uyguladığı dalgalı kur rejimi ve sıkı para politikasıdır. Bu sayede kronikleşen yüksek enflasyon oranları tek haneli oranlara düşürülmüştür.

Üçüncüsü, kamuda kısa vadede sağlanan kazanımları uzun vadeye yaymak için yapılan yapısal reformlardır. Bu kapsamda, borçlanma yasasından kamu ihale yasasına, sosyal güvenlik reformundan KİT reformuna bir dizi düzenleme gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar sayesinde ekonomide yapısal değişiklikler olduğuna dair düşünceler güçlendirilmiş ve böylece ekonomik istikrara katkı sağlanmıştır.

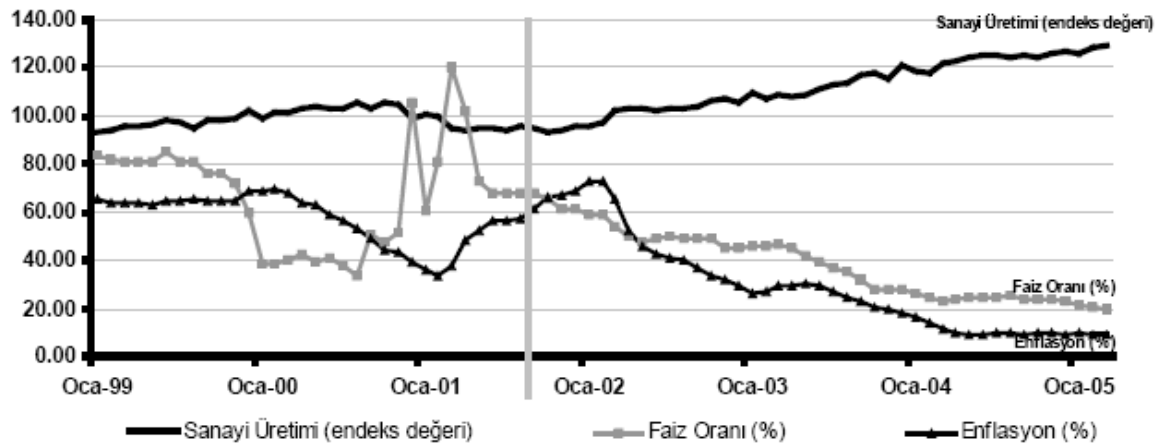
Dördüncü unsur ise gerçekleştirilen bankacılık reformudur. Bu reformla birlikte verimsiz çalışan bankalar tasfiye edilmiş; bankaların daha geniş bir firma tabanına kredi sağladığı ve bu şekilde ekonomik büyümeye de yardımcı olduğu bir ortam oluşturulmuştur.⁷

Bu ekonomik program sonucunda enflasyon oranı tek haneli rakamlara düşmüş, nominal faiz oranları %70'lerden %20'lere inmiştir (bkz. Şekil 3.2). Büyüme oranları ise 6 yıldır üst üste %4'ün üstüne çıkmıştır. Bu yüksek büyüme oranlarına rağmen işsizlik oranlarında önemli bir değişiklik olmamış ve krizden sonra çıktığı %10'lar seviyesinde kalmıştır. Cari açık da 2005'te milli gelirin %6.4'ü seviyesine ulaşmıştır.⁸

Yukarıdaki rakamlardan da anlaşılacağı gibi özellikle yapılan makro reformlar sonucunda oluşan ekonomik istikrar ülke ekonomisine olumlu katkı sağlamıştır.

⁷ TEPAV, **Türkiye'nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı**, (İstanbul, 2007) 21.

⁸ Age, 21

Şekil 3.2 Sanayi Üretimi, Enflasyon, Faiz Oranları: 1999-2005

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 36

Sanayi sektörünün GSMH içindeki payı 2006 yılında %25.6 olarak gerçekleşmiştir. Alt sektörler olarak baktığımızda ise madencilik sektörünün payı %1.4, imalat sanayi sektörünün payı %21.1 ve enerji sektörünün payı %3'tür (bkz. Tablo 3.1).⁹

Tablo 3.1: Sanayi Sektörü Katma Değerinin GSMH İçindeki Payı

Sanayi Sektörü Katma Değerinin GSMH İçindeki Payı													
(Cari Üretim Fiyatlarına Göre, Yüzde)													
	2002	2003	2004	2005	2006					2007		2006	2007
	Yıllık	Yıllık	Yıllık	Yıllık	I	II	III	IV	Yıllık	I	II	Ocak-Haziran	Ocak-Haziran
Sanayi	25,5	24,9	25,0	25,4	26,3	28,0	22,6	26,5	25,6	26,6	27,6	27,2	27,1
Madencilik ve Taşocaklığı	1,1	1,1	1,2	1,4	0,9	1,3	1,7	1,7	1,4	0,9	1,4	1,1	1,2
İmalat Sanayii	20,3	20,2	20,4	20,8	22,2	23,3	18,1	22,0	21,1	22,3	22,3	22,8	22,3
Elektrik, Gaz, Su	4,1	3,7	3,3	3,2	3,3	3,4	2,8	2,8	3,0	3,5	3,9	3,3	3,7

Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Rapor 2007, 20'den uyarlandı.

Sanayi sektörü katma değeri, artan ihracat, iç talep artışı ve inşaat sektörüne girdi sağlayan sektörlerdeki canlılığın etkisiyle 2005 yılında %6.5, 2006 yılında ise 7.4

⁹ Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Rapor 2007, 20.

oranında büyümüştür. 2007 yılının ilk yarısında ise sanayi sektöründeki büyüme oranı %5.3 olarak gerçekleşmiştir (bkz. Tablo 3.2).¹⁰

Tablo 3.2: Sanayi Sektörü Katma Değerindeki Değişim Oranları:

Sanayi Sektörü Katma Değerindeki Değişim Oranları													
(Sabit Üretiler Fiyatlarına Göre, Yüzde)													
	2002	2003	2004	2005	2006					2007		2006	2007
	Yıllık	Yıllık	Yıllık	Yıllık	I	II	III	IV	Yıllık	I	II	Ocak- Haziran	Ocak- Haziran
Sanayi	9,4	7,8	9,4	6,5	4,5	11,1	7,2	6,5	7,4	7,5	3,2	8,0	5,2
Madencilik ve Taşocakçılığı	-4,4	-2,9	2,6	12,8	4,1	9,5	9,0	-4,6	4,8	8,0	12,4	7,1	10,5
İmalat Sanayii	10,4	8,6	10,1	6,1	4,0	11,3	6,8	6,9	7,4	7,4	2,1	7,9	4,5
Elektrik, Gaz, Su	8,0	5,7	6,1	7,5	8,4	9,9	9,5	7,3	8,7	8,5	9,0	9,1	8,7

Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, 21'den uyarlandı.

3.1.1. Sanayi Kollarının Durumu:

Sanayi sektörü üç ana başlıktan oluşmaktadır: İmalat Sanayi, Madencilik ve Enerji. Bu noktada, bu üç başlığın son beş yıldaki performanslarının incelenmesi gerekmektedir.

3.1.1.1 İmalat Sanayi

Sanayi sektörünün en önemli kalemi olan imalat sanayide son beş yılda yaşanan büyüme dikkat çekicidir. 2002-2006 yılları arasında imalat sanayisi ortalama %8.2 oranında büyüme gerçekleştirmiştir. 2007 yılının ilk çeyreğinde %7.9'luk bir büyüme gösteren imalat sanayi, ikinci çeyrekte ülkenin seçim atmosferine girmesinin de etkisiyle sadece %2.1 oranında bir büyüme gösterebilmiştir. Aşağıdaki tabloda 2002 yılından itibaren Türk imalat sanayisinin çeyrek dönemler itibariyle büyüme oranları gösterilmiştir.¹¹

¹⁰ Age, 21.

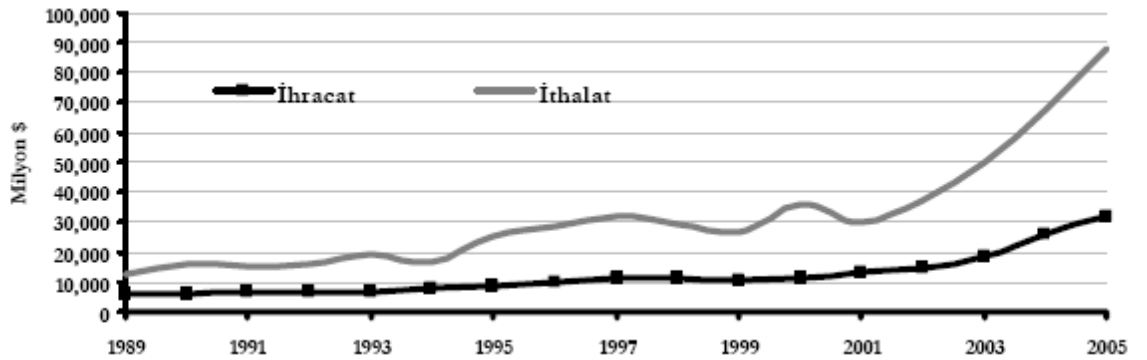
¹¹ Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor** (Ankara,2007), 23.

Tablo 3.3: İmalat Sanayi Üretim Endeksi (Üç Aylık, 1997=100)

İmalat Sanayi Üretim Endeksi (Üç Aylık, 1997=100)					
YIL	I.Ç.	II.Ç.	III.Ç.	IV.Ç.	Yıllık
2002	3,4	13,7	11,6	14,7	10,9
2003	10,6	5,1	10,5	11,1	9,3
2004	12,0	17,2	8,7	4,2	10,4
2005	5,5	2,2	4,1	7,6	4,8
2006	2,7	8,1	5,1	6,0	5,5
2007	7,9	2,1			

Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, 23'ten uyarlandı.

Türk imalat sanayi 2001 krizinin ardından yaşanan reform süreci ile birlikte hızla küresel ekonomiye entegre olma sürecine girmiştir. Bunun doğal sonucu olarak ihracat ve ithalat rakamları yükselmiştir. 1989-2001 döneminde dış ticaret hacmindeki büyüme oranı %9.5 iken, 2002-2005 döneminde %27 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte ara malı ithalatı ise 1989-2001 arasında ortalama % 9.5'lik bir büyüme gerçekleştirmişken, küresel entegrasyonun da artması ile 2002-2005 döneminde ortalama %30 oranında artmıştır. Aşağıdaki şekilde de 1989-2005 arası ara malı ihracat ve ithalat rakamlarındaki artış gösterilmektedir.¹²

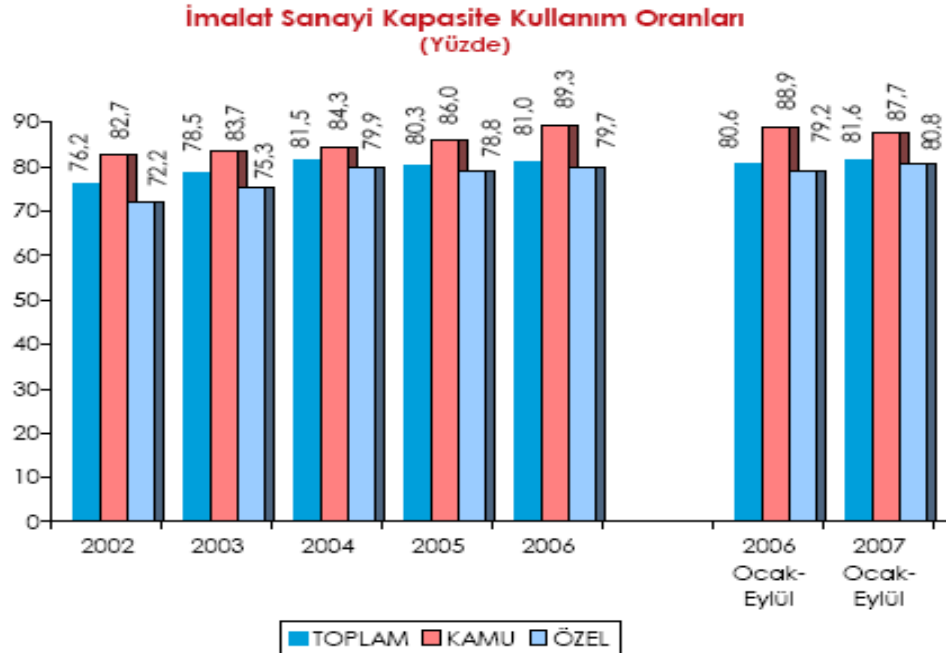
Şekil 3.3 Ara Malı İhracatı 1989-2005

TEPAV, **Türkiye'nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, (İstanbul, 2007) 21

¹² TEPAV, *age*, 22.

Son yıllarda imalat sanayi üretiminde meydana gelen artış, kapasite kullanım oranlarına paralel olarak yansımamıştır. 2004 yılında özel ve kamu kesimin kapasite kullanım oranı toplam % 81.5 olarak gerçekleşerek en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu oran 2005 yılında %80.3, 2006 yılında ise %81 olarak gerçekleşmiştir. 2007 Ocak-Eylül döneminde ise toplam kapasite kullanım oranı %81.6 olarak gerçekleşerek 2006 yılının aynı dönemine göre %1’lik bir artış göstermiştir. Tablo 3.4’te son beş yıllık kapasite kullanım oranları verilmiştir.¹³

Tablo 3.4: İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları (Yüzde)

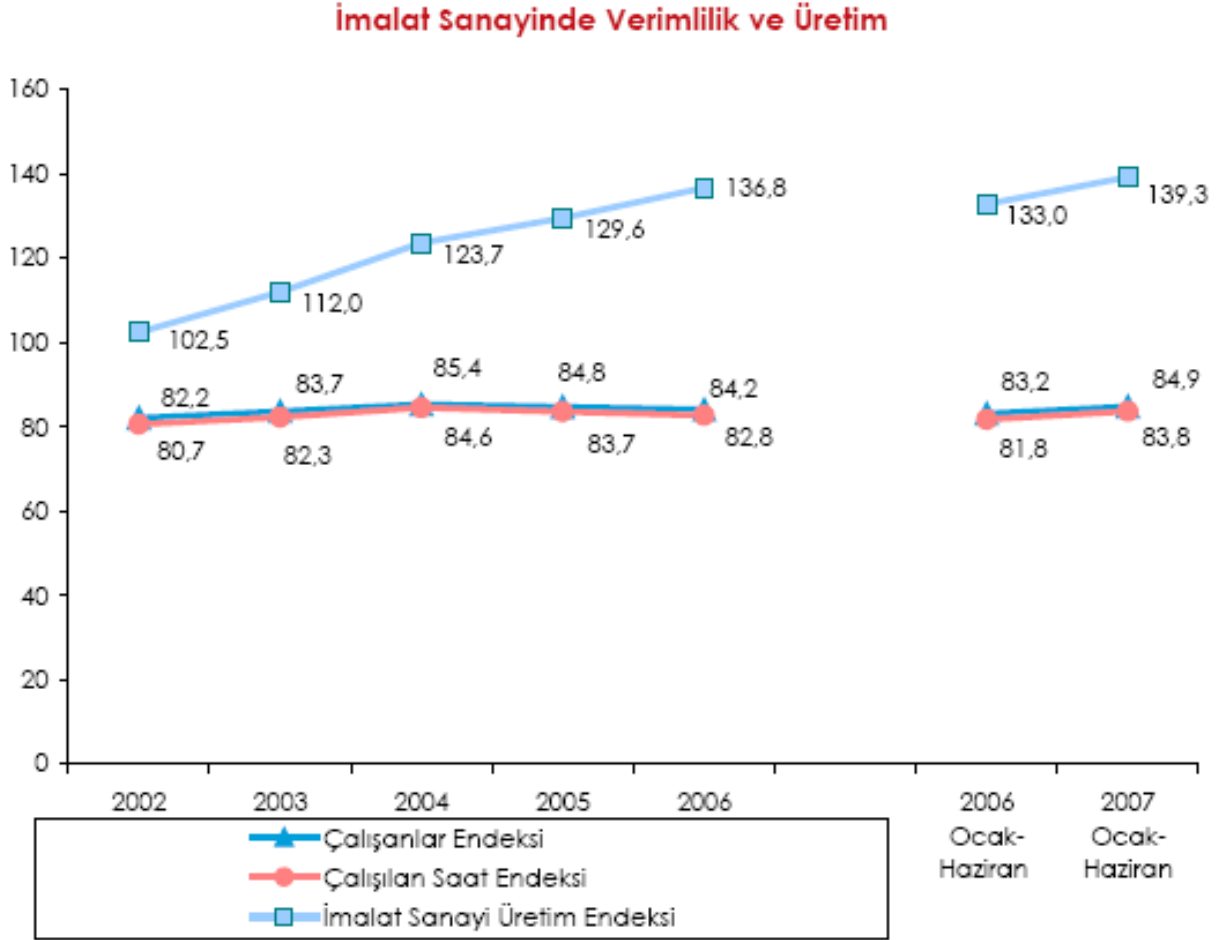
Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, 24'ten uyarlandı

İmalat sanayi üretiminde incelenmesi gereken önemli bir parametre de verimlilik artışlarıdır. Çünkü verimlilik artışları büyümenin niteliği ve sürdürülebilirliği açısından önemli bir göstergedir. 2004-2006 arası dönemde imalat sanayisinde çalışılan saat ve çalışılan kişi endekslerinde azalma görülmesine rağmen, sanayi üretim endeksi artmıştır. Bu artışta imalat sanayisinde çalışılan saat ve çalışılan kişi başına düşen verimlilik

¹³ Maliye Bakanlığı, **age**, 25.

artışları etkili olmuştur.¹⁴ Bunun sonucunda imalat sanayisinde özellikle son üç yılda bir verimlilik artışının olduğu sonucuna varabiliriz. Tablo 3.5'te son beş yılda imalat sanayisinde görülen verimlilik ve üretim göstergeleri görülmektedir.

Tablo 3.5: İmalat Sanayisinde Verimlilik Ve Üretim

Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, 24'ten uyarlandı

3.1.1.2 Madencilik

2002-2006 arası dönemde madencilik sektörü üretim artışı ortalama yıllık %4 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılının ilk sekiz ayında ise 2006 yılının aynı dönemine göre

¹⁴ Maliye Bakanlığı, **age**, 25

%10.5'lik bir artış meydana gelmiştir. Tablo 3.6'da madencilik sektöründe son beş yılda gerçekleşen büyüme rakamları verilmiştir.¹⁵

Tablo 3.6: Madencilik Üretim Endeksinde Yüzde Değişim (1997=100)

	2003	2004	2005	2006	2006 Ocak- Ağustos	2007 Ocak- Ağustos
Toplam	-3,3	4,0	13,8	4,3	7,8	10,5
Maden kömürü, liny. ve turb. san.	-10,1	-6,7	33,3	6,1	8,1	16,8
Ham petrol ve tabii gaz üretimi	-0,4	0,6	8,5	-13,0	-10,2	-0,7
Metal cevheri madenciliği	5,1	0,6	8,8	21,8	24,9	13,4
Diğer madencilik	2,6	20,1	-1,9	5,9	11,7	5,8

Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, 24'ten uyarlandı.

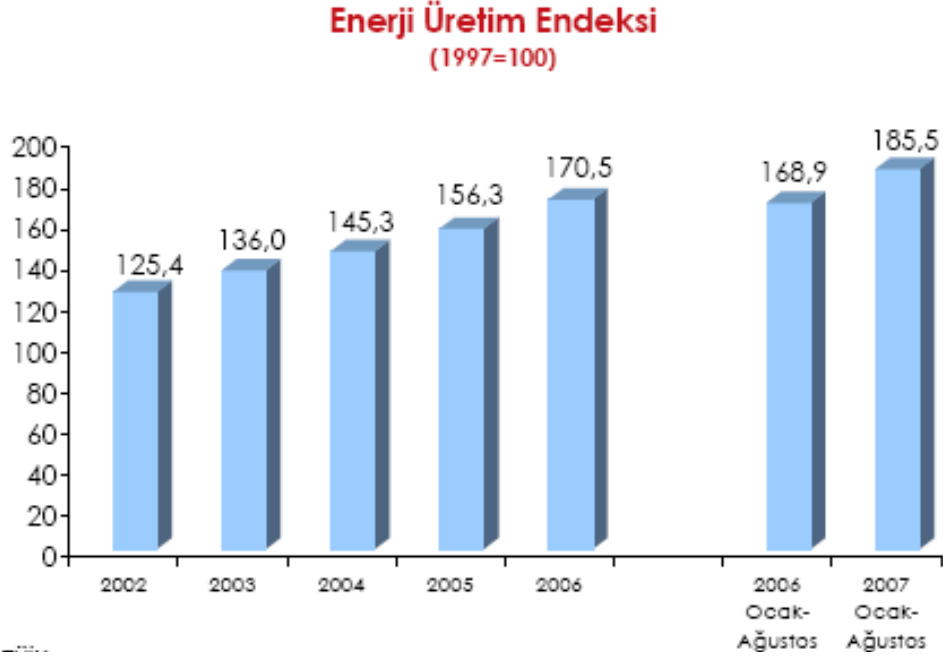
3.1.1.3 Enerji

Ekonomideki büyümenin sürdürülebilirliği açısından enerji arzının da sürdürülebilir olması gerekmektedir. 2002-2006 arası dönemde Türkiye'nin enerji üretimi yıllık ortalama %7 oranında bir büyüme gerçekleştirmiştir. 2007'nin ilk sekiz aylık dönemindeki büyüme ise 2006'nın aynı dönemine göre %10 olarak gerçekleşmiştir.¹⁶ Tablo 3.7'de son beş yıldaki enerji üretim endeksi gösterilmiştir.

¹⁵ Maliye Bakanlığı, **age**, 27.

¹⁶ Maliye Bakanlığı, **age**, 28.

Tablo 3.7: Enerji Üretim Endeksi (1997=100)

Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, 29'dan uyarlandı.

Elektrik enerjisi üretimi 2006 yılında 176.300 GWh olarak gerçekleşirken elektrik enerjisi üretiminin %45.8'i doğalgaz yakıtlı enerji santrallerinden sağlanmıştır. Elektrik enerjisi üretiminde diğer önemli enerji santral kaynakları ise üretimin %25.1'ini sağlayan hidrolik, %18.4'ünü sağlayan linyit yakıtlı ve %8.1'ini sağlayan taşkömürü yakıtlı enerji santral kaynaklarıdır.¹⁷ Brüt elektrik üretim miktarı ve bu üretimi sağlayan enerji kaynakları Tablo 3.8'de gösterilmiştir.

¹⁷ Maliye Bakanlığı, **age**, 30.

Tablo 3.8: Brüt Elektrik Üretimi (GWh)

	2005	2006	2006/6 2007/6		Değişim %		Dağılım %	
					2006	2007/6	2006	2007/6
Taş Kömürü	13.246	14.217	6.242	6.780	7,3	8,6	8,1	7,4
Linyit	29.946	32.433	14.995	18.209	8,3	21,4	18,4	19,8
Akaryakıt	5.483	4.341	2.142	10.880	-20,8	408,0	2,5	11,8
Doğalgaz	73.445	80.691	37.144	33.534	9,9	-9,7	45,8	36,4
Yenilenebilir ve Atık	122	154	64	3.679	26,1	5657,3	0,1	4,0
TERMİK	122.242	131.835	60.586	73.082	7,8	20,6	74,8	79,3
Jeotermal+Rüzgar	153	221	94	217	44,1	130,8	0,1	0,2
HİDROLİK	39.561	44.244	23.820	18.898	11,8	-20,7	25,1	20,5
TOPLAM	161.956	176.300	84.501	92.197	8,9	9,1	100,0	100,0

Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, 29'dan uyarlandı.

Kişi başı net elektrik enerjisi tüketimi ise 2001-2006 arası dönemde yıllık ortalama %6.4 oranında bir artış göstermiştir. Elektrik enerjisi tüketiminin %47.5'lik bölümü sanayide gerçekleşirken %24.1'i konutlarda, %14.2'si ticarethanelerde, %4.2'si resmi dairelerde ve %10'luk bölümü de diğer kesimlerde tüketilmiştir.¹⁸ Tablo 3.9'da kişi başına düşen net elektrik tüketimi gösterilmiştir.

¹⁸ Maliye Bakanlığı, **age**, 29.

Tablo 3.9: Kişi Başına Düşen Net Elektrik Tüketimi (KWh/Kişi)

Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, 30'dan uyarlandı

3.2. İmalat Sanayinin Özellikleri

1965-1980 döneminde % 7,5'lik bir hızla büyüyen imalat sanayi sektörü, ekonomik büyüme ve yapısal değişimin en temel ve en dinamik unsuru olmuştur.¹⁹ 1981-1990 döneminde ortalama %7,4 oranında büyüme gösteren imalat sanayi, 1991-2000 arası dönemde %3.5'lik bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu dönemde yıllık büyüme ortalamasının önceki dönemlere göre düşmesinde 1994 krizi nedeniyle % -9.3 ve 1999 yılında da % -5.7'lik negatif büyümenin etkisi olmuştur.

1980'li yıllarla başlayan ve 1990'lı yılların başında tamamlanan ekonomik serbestleşme, 1990'lı yıllar boyunca uygulanan ekonomi politikalarının temelini oluşturmuştur. Ancak

¹⁹ Fikret Şenses, **1980 Sonrası Ekonomi Politikaları Işığında Türkiye'de Sanayileşme**, (Ankara, Verso Yayınevi, 1989), 32

bu dönemde ekonomi ve özelde imalat sanayi içsel ve dışsal nedenlerin etkisi ile oldukça istikrarsız bir büyüme trendi göstermiştir. Kronik yüksek enflasyon, yüksek faiz oranları, verimlilik artışında büyümenin yavaşlaması, kamu maliyesindeki bozulma ve imalat sanayisinde görülen yatırım eksikliği içsel nedenleri oluştururken, 1989 yılında uluslararası ekonomi hareketlerini tamamen serbestleştiren ve dışa açık hale gelen Türkiye ekonomisinde finans piyasası, faiz oranları ve döviz kurları, uluslararası sermaye akımlarında yaşanan dalgalanmalara paralel olarak dalgalanmalar göstermiştir.²⁰

2001 krizinden itibaren yaşanan dönüşüm ile birlikte imalat sanayisinde bazı önemli olgular ve olgulara bağlı olarak ortaya çıkmış olan problemler dikkati çekmektedir. Öncelikle bu olguların neler olduklarını belirtmek gerekmektedir. Bu olguları anlamış olmak problemlerin iyi bir şekilde analiz edilmesi açısından da önem taşımaktadır.

İlk olarak, son yıllarda Türk imalat sanayisinin global ekonomiye hızla entegre olması buna paralel olarak dış ticaret hacminin de artmasına sebep olmuştur. İhracatta görülen hızlı yükselmenin yanında ithalat da hızla artmış ve bu dönemde yüksek faiz düşük kur politikasının cari açığın büyümesinde etkili olduğu bazı çevrelerce savunulmuştur. Bu artışı bir kısmı kurdaki değerlenmeden kaynaklanmış olsa da imalat sanayisinin küresel ekonominin bir parçası haline gelmiş olması da bu sonucu doğurmuştur.²¹

İkinci olarak, imalat sanayi üretiminde bazı sektörler büyük bir hızla büyürken, bazı sektörler bu hıza ayak uyduramamakta veya küçülmektedir.²² Tablo 3.10'da imalat sanayisi içerisindeki sektörlerin büyüme rakamları verilmiştir.

²⁰ Erinç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, (İstanbul, İletişim Yayınevi, 2004), 59

²¹DPT, **age**, 38.

²² **Age** ,38

Tablo 3.10: İmalat Sanayi Üretim Endeksi (1997=100)

	2003	2004	2005	2006	2006 Ocak- Ağustos	2007 Ocak- Ağustos
İmalat Sanayi	9,3	10,4	4,8	5,5	5,7	4,5
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	7,7	-0,4	6,2	6,0	7,8	4,8
Tütün Ürünleri İmalatı	-4,6	-19,6	13,2	22,3	24,8	-10,0
Tekstil Ürünleri İmalatı	2,1	-1,4	-11,8	-1,0	-2,2	4,4
Giyim Eşyası İmalatı	1,8	3,7	-12,5	-4,8	-3,8	0,8
Derinin İşlenmesi, Bavul, Çanta vb.	-1,6	12,2	-19,0	14,3	21,6	3,1
Ağaç ve Mantar Ürünleri İmalatı (Mob. Hariç)	-1,7	17,4	15,8	2,5	-0,1	21,6
Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı	9,5	2,4	4,9	0,9	3,2	5,3
Basım ve Yayımlar İmalatı	24,7	34,0	0,9	4,3	5,6	-0,5
Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	3,1	-4,6	-0,1	2,4	-0,4	3,6
Kimyasal Madde Ürünleri İmalatı	8,8	16,1	6,3	6,3	9,4	6,1
Plastik-Kaucuk Ürünleri İmalatı	15,7	12,7	19,8	-11,7	-10,4	9,9
Metalik Olmayan Diğer Min. Mad. İmalatı	10,1	9,4	10,3	4,3	4,2	0,9
Ana Metal Sanayi	11,9	11,6	3,4	10,7	8,6	12,1
Metal Eşya Sanayi Mak. Teçhizat Hariç	3,2	9,6	32,0	18,9	13,1	14,4
B.Y.S Makina ve Teçhizat İmalatı	22,5	31,1	1,2	22,0	20,9	9,5
Büro, Muhasebe Bilgi İşlem Mak. İmalatı	9,8	79,3	23,3	121,0	140,5	-44,6
B.Y.S Elektrikli Makina Cihazları İmalatı	2,8	-4,2	17,3	20,4	18,6	26,0
Radyo, TV, Haberleşme Cihazları İmalatı	19,5	34,9	4,8	-15,9	-14,7	-30,8
Tıbbi, Hassas ve Optik Aletleri, Saat İmalatı	-4,3	12,9	38,0	1,4	5,0	-15,4
Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı	47,7	53,3	9,6	9,7	9,4	4,2
Diğer Ulaşım Araçları İmalatı	-38,7	2,5	-7,4	59,0	45,8	8,9
Mobilya İmalatı, B.Y.S Diğer İmalatı	-6,4	-3,7	40,3	6,8	21,5	-18,6

Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, 23'den uyarlandı.

Bu durum imalat sanayisinde görülen büyümenin tüm sektörlerle eşit bir şekilde yansımadağının bir göstergesidir. Bazı sektörler ortalamanın üstünde büyürken, bazı sektörler bu hızı yakalayamamıştır.

Bunun sonucunda ortaya çıkan üçüncü olgu ise büyüemeyen sektörlerin Türkiye'nin dış ticaretinde önemli yer tutan sektörleri olduğudur. Tekstil ürünleri imalatında 2002-2005 arası dönemde büyüme olmamıştır. Giyim eşyası imalatında ise aynı dönemde %1 oranında bir küçülme olmuştur. Bunun ana nedeni ise bu sektörlerin Asya'dan yükselen rekabet dalgası karşısında olumsuz etkilenmiş olmasıdır. Türkiye ihracatında önemli bir yer tutan AB pazarında, AB-15 ülkelerinin Türkiye ve Çin'den yaptıkları tekstil ve hazır

giyim ithalatında 1995-2002 ve 2002-2004 arası değişimler Tablo 3.11’de gösterilmiştir.²³

Tablo 3.11: AB-15 Ülkelerine Yapılan Tekstil ve Hazır Giyim İhracatı

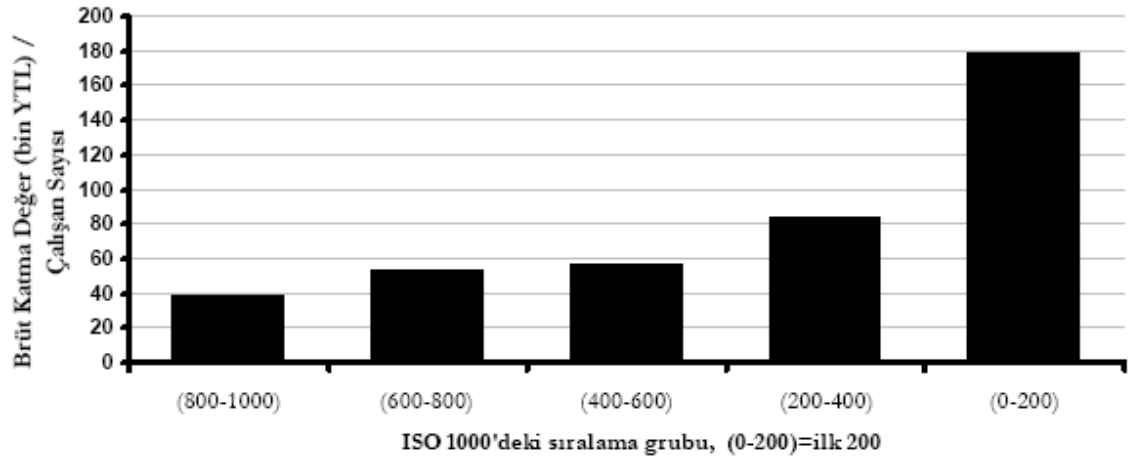
	AB’deki Pazar Payı		Pazar Payındaki Ortalama Artış (1995-2002)	AB’deki Pazar Payı	
	1995	2002		2004	Pazar Payındaki Ortalama Artış (2002-2004)
Türkiye	%4,6	%6,5	%5,1	%6,9	%3,6
Çin	%2,9	%5,3	%9,4	%6,5	%10,9

DPT, **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu** (Ankara: DPT Yayınları, 2007) 40’dan uyarlandı.

Daha verimli çalışan şirketlerin aynı zamanda daha büyük ölçekli olduğu İstanbul Sanayi Odası’nın açıkladığı Türkiye’nin en büyük 1000 sanayi kuruluşu listesinde ortaya çıkmıştır. Bu araştırmanın sonucuna dayanarak dördüncü olgunun, şirketlerin ölçeklerinin rekabet gücünü belirleyen etmenlerden biri olduğunu söyleyebiliriz.²⁴ Şekil 3.4’te bu sonucun yansıması gösterilmiştir.

²³ DPT, **age**, 39.

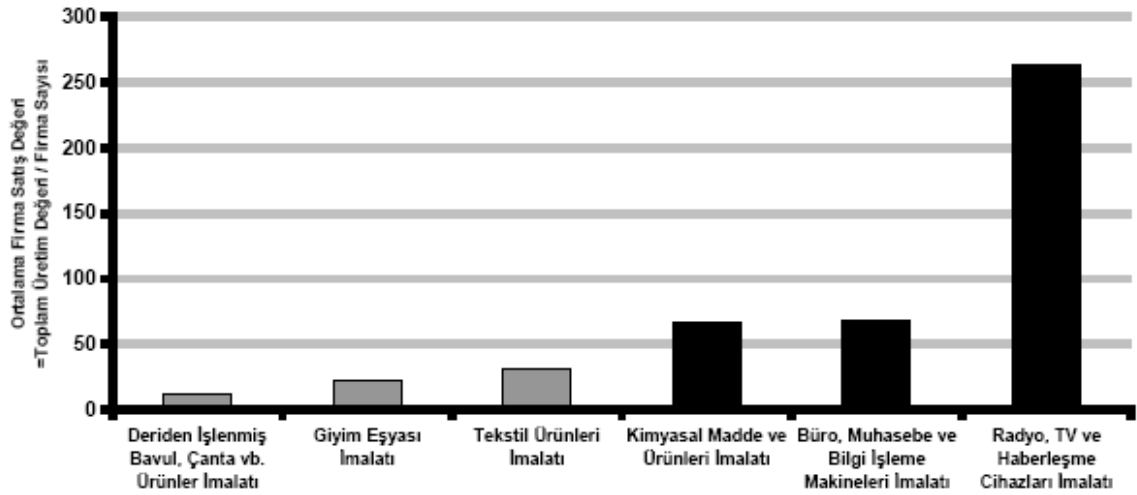
²⁴ DPT, **age**, 40.

Şekil 3.4: Türk Sanayisinde Ölçek ve Verimlilik İlişkisi

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 41

Beşinci olarak, son dönemde büyümekte olan sektörlerin ortalama ölçeğinin, küçülen ya da yerinde sayan sektörlerle oranla daha yüksek olduğudur.²⁵

Şekil 3.5: Sektörlerdeki Şirket Ölçekleri (milyon YTL)

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 42

²⁵ TEPAV, age , 24.

Altıncı olarak, Türk imalat sanayisinin ihracat yapısında orta ve ileri teknoloji sektörlerin, düşük teknoloji gerektiren sektörlerin yerini aldığı görülmektedir. Ancak orta ve ileri teknolojik ürünlerin ara malı gereksinimi ithalatla karşılandığından dolayı ileri teknoloji ürünlerin ülke ekonomisine sağladığı katma değerde herhangi bir artış yaşanmamaktadır.²⁶

Son olarak, hızlı büyüyen sektörlerin ara malı ithalatı, büyüemeyen sektörlerle göre daha fazladır. Geleneksel sektörlerde ithalat gereği daha az iken, büyüyen sektörlerde bu gereklilik daha fazladır.²⁷ Bunun sonucu olarak yeni bir sürece girmiş olan Türk imalat sanayisinin ithal ara girdiye eskiye orana çok daha fazla ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Tablo 3.12’de büyüyen sektörlerin, daralma yaşayan sektörlerle göre daha fazla ithalata muhtaç olduğu görülmektedir.

Tablo 3.12: İmalat Sanayi Sektörlerinde Ara Malı İthalatı Gereği

	Ortalama Yıllık Büyüme	İthalat Gereği*	İmalat Sanayi Üretimi İçindeki Pay
	2002-2005	1998	2002-2005 Ortalaması
Petrol Ürünleri	2%	24,09%	15,90%
Ana Metal Sanayii	9%	34,84%	10,38%
Kimyasal Madde Ürünleri	11%	30,08%	9,20%
Taşıt Araçları ve Karoseri	34%	24,55%	8,66%
B.Y.S. Makine ve Teçhizat	19%	23,25%	4,09%
Plastik Kauçuk Ürünleri	15%	29,70%	3,89%
Diğer Ulaşım Araçları	-6%	17,74%	0,27%
Basım ve Yayım	12%	18,86%	0,53%
Ağaç ve Mantar Ürünleri	12%	14,55%	0,74%
Tütün Ürünleri	0%	9,19%	3,42%
Metalik Olmayan Mineraller	10%	11,26%	5,28%
Tekstil Ürünleri	0%	19,87%	9,29%

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Ankara: DPT Yayınları, 2007) 44’ten uyarlandı

²⁶ age , 24

²⁷ age , 24

3.3. Türkiye Sanayisinde Problem Alanları

2001 krizini imalat sanayi açısından kırılma noktası olarak düşünürsek, 2001'den öncesindeki dönemde yer alan ucuz işgücü, AR-GE kapasitesi düşük ve sadece maliyete ve fiyata göre rekabet eden sektörlerin 2001 sonrası dönemde varlığını sürdürebilmesi zorlaşmıştır. Bu dönem için öne çıkan iki olgu sektörlerin verimliliği arttırabilme kapasiteleri ve hızlı küreselleşmenin getirdiği rekabet edebilme gücüdür. Türk imalat sanayisinin zayıf yönlerini bu iki ana başlık altında inceleyebiliriz.

3.3.1. Türk İmalat Sanayisinde Verimlilik

Ülkelerin gelişmesi bilimsel ve teknolojik ilerlemelerle, bunların doğrudan sonucu olan toplam verimlilik artışlarına bağlıdır. Ülkemizin ileri ülkelerle arasındaki verimlilik açığının başlıca sebepleri de; teknolojik gelişme hızındaki yetersizlik, AR-GE'ye ayrılan payın yetersizliği, teknolojiye dışa bağımlılık, beşeri sermaye donanımındaki eksiklikler ve kurumsal yapılanmalarla makro ekonomideki istikrarsızlıklardır.²⁸

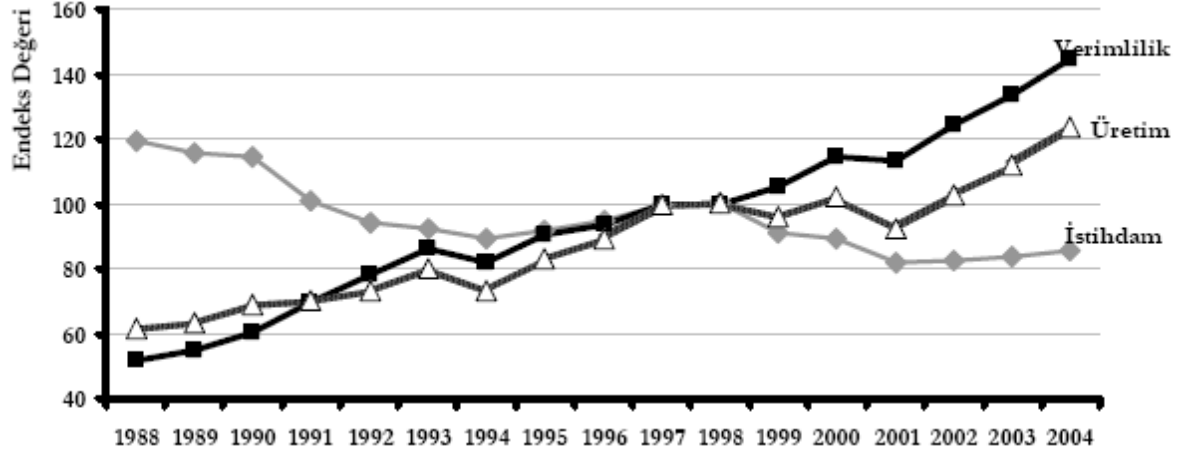
Bu yapısal sorunun varlığına karşılık 2002 yılından bu yana gerçekleşen yüksek büyüme rakamları imalat sanayisinde görülen verimlilik artışı ile birlikte gerçekleşmiştir.²⁹

Son 25 çeyrekte devamlı pozitif büyüme ortaya koyan Türkiye ekonomisi, bu büyüme oranlarını aynı paralellikte istihdama yansıtamamıştır. Yüksek büyüme, net istihdam yaratamamıştır. Bu büyümenin ana nedeni firmaların verimliliklerini arttırmalarından kaynaklanmıştır. Şekil 3.6'da da görüldüğü gibi 2001 kriziyle birlikte verimlilik endeksi

²⁸ Halit Suiçmez, *Türkiye Ekonomisinin Verimlilik Performansı*,(Ankara: MPV Yayınları, 2002), 12-13.

²⁹ Bedriye Saraçoğlu, Halit Suiçmez, *Türkiye İmalat Sanayiinde Verimlilik, Teknolojik Gelişme, Yapısal Özellikler Ve 2001 Krizi Sonrası Reel Değişimler (1980–2005)*, (Ankara :MPM Yayınları, 2006), 7.

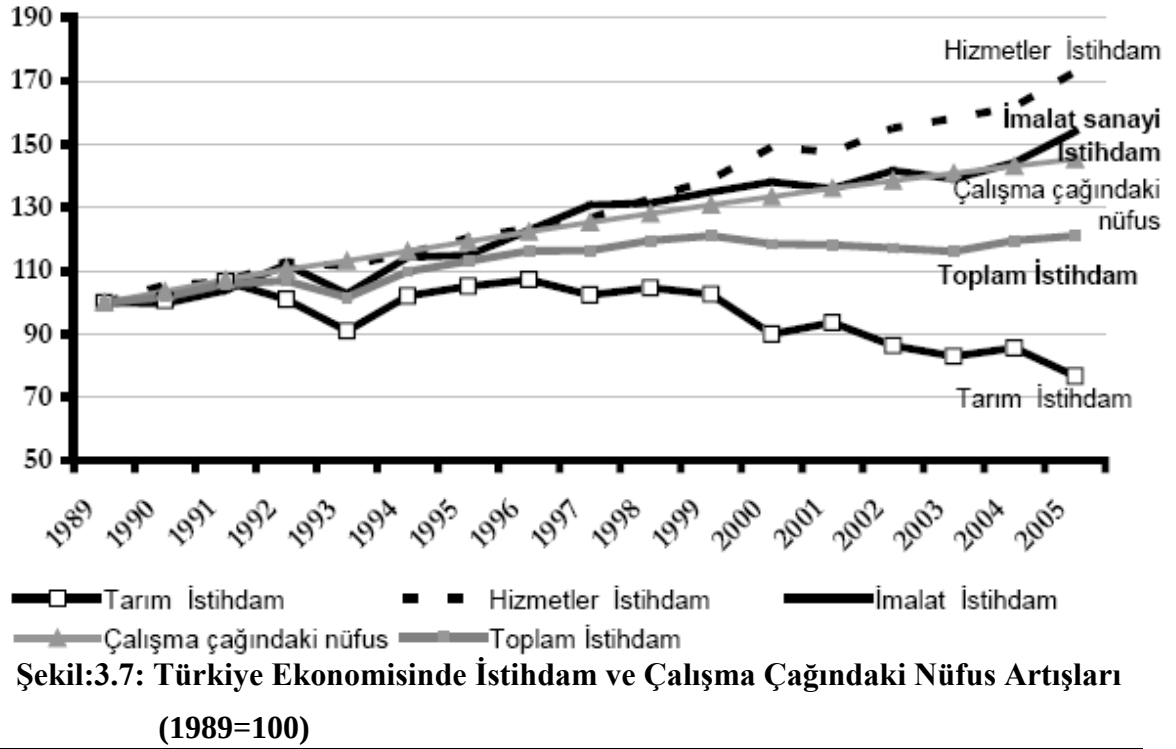
yaklaşık %40 artmış buna karşılık istihdamdaki artış çok sınırlı kalmıştır. Ancak sadece verimliğe dayalı bir büyüme potansiyeli de sınırlıdır. Uzun vadede bakarsak net istihdam yaratamayan bir büyüme politik anlamada da riskler taşımaktadır.

Şekil 3.6: Türk İmalat Sanayisinde Üretim, Verimlilik ve İstihdam (1997=100)

TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Türkiye ekonomisinde görülen bu yapısal değişimin bir sonucu da tarım istihdamında görülen azalmadır. Bu azalma sonucunda özellikle hizmetler ve imalat sanayi istihdamının daha yüksek bir performans göstermesi gerekmektedir. Şekil 3.7’de görüldüğü gibi her ne kadar bu iki sektörün istihdam yaratma kapasitesi çalışma çağındaki nüfusun artış oranından yüksek olsa da net istihdam yaratmada yetersiz kalmaktadır.

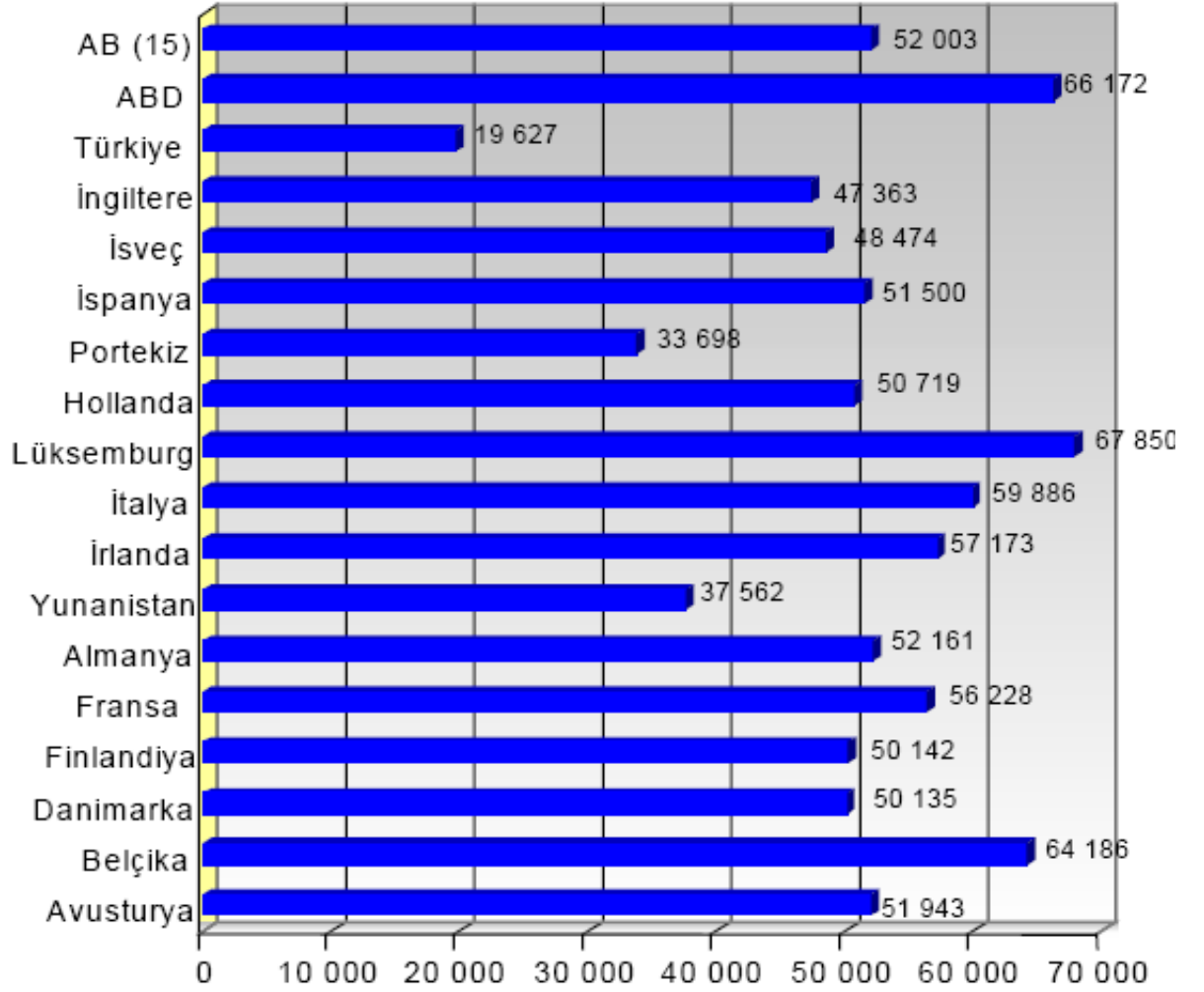

TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

3.3.1.1. Verimlilikte Uluslararası Karşılaştırma

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) çalışan sayısına bölünmesi ile bulunan değer ulusal verimliliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin verimlilik performansı ise hem gelişmiş ülkelere göre hem de siyasi ve iktisadi olarak daha karşılaştırılabilir olan Yunanistan, Portekiz ve İspanya gibi ülkelere göre oldukça düşüktür. Şekil 3.8'de de görüldüğü gibi ulusal verimlilik olarak adlandırılan çalışan kişi başı GSYİH değerlerinde Lüksemburg 67.850 dolar ile ilk sıradadır. Bu değer AB (15) için 52.003 dolar iken Türkiye için ise 19.627 dolardır. Yunanistan ulusal verimlilik açısından Türkiye'nin 1.9 katı, Portekiz ise 1.7 katı seviyesine ulaşmıştır. Her ne kadar 1995-1998 arasında Türkiye %5.67'lik bir verimlilik artışına ulaşsa da 2001 yılındaki krizle birlikte yine başa dönmüştür. Her ne kadar krizin ardından ekonomide görülen

yeniden yapılanma verimlilikte kendini gösterse de gelişmiş ülkelerle aradaki makasın kapanması için uzun bir süre geçmesi gerekmektedir.³⁰

Şekil 3.8: AB Ülkeleri, ABD ve Türkiye'de SGP'ye Göre Çalışan Kişi Başına GSYİH, ABD Doları, 1998.

Halit Suiçmez, *Türkiye Ekonomisinin Verimlilik Performansı*, (Ankara: MPV Yayınları, 2002), 11.

Verimlilik konusunda AB dışındaki ülkeler ile Türkiye'yi kıyaslamaya çalışırsak burada en iyi örnek olabilecek olan ülkelerden birisi Güney Kore'dir. 1970'lerde verimlilik açısından birçok sektörde Türkiye, Güney Kore'nin ilerisindeydi veya başa baş

³⁰Halit Suiçmez, *age*, 7-8.

durumdaydı. Ancak 1990'ların sonuna geldiğimizde Güney Kore bütün sektörlerde ve genellikle de önemli bir farkla Türkiye'nin önüne geçmiştir.³¹

Bunun yanında Orta ve Latin Amerika ülkelerini Türkiye ile karşılaştırdığımızda, Türkiye'nin verimlilikteki performansının daha iyi olduğunu görmekteyiz. Meksika gibi ABD ekonomisi ile yakın ilişkide olan bir ülkeyi Türkiye ile kıyasladığımızda, Türkiye'nin birçok imalat sektöründe Meksika'nın ilersinde olduğunu görmekteyiz. Örneğin elektrikli makine sektöründe Türkiye'nin emek verimliliği Meksika'nın iki katı seviyesine ulaşmıştır.³²

Özetle Türkiye'nin verimlilik performansı AB ve Doğu Asya ülkelerinin oldukça gerisinde olmasına karşılık Güney Amerika ülkelerinden yüksektir.

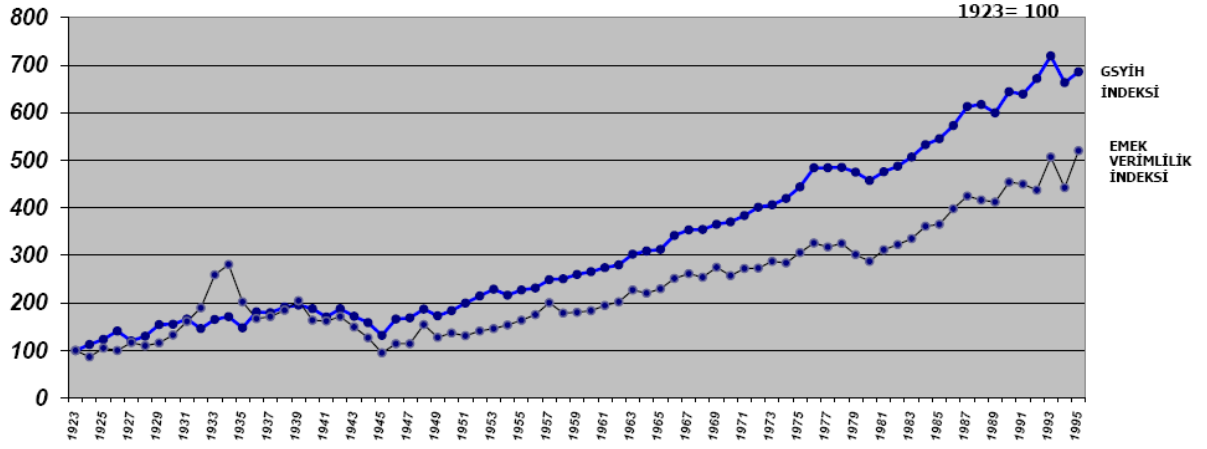
3.3.1.2 Türkiye'de Büyüme-Verimlilik İlişkisi

Türkiye'nin cumhuriyetin ilanından itibaren büyümesi genel olarak bakıldığında verimlilik artışından ziyade çalışan kişi sayısının ve sermayenin artması ile gerçekleşmiştir. Türkiye kaynaklarını etkin kullanamadığından dünyada potansiyeline uygun bir noktaya gelememiştir. Mevcut kaynakların etkin kullanılamamasının sonucu olarak da gelir dağılımı düzelememekte, güçlü ve istikrarlı bir büyüme trendi de yaratılamamaktadır.

Türkiye'de büyümenin kaynağına dair yapılmış olan araştırmalarda verimliliğin payının diğer gelişmiş ülkelere göre oldukça az olduğu ortaya çıkmıştır. Bu araştırmalarda işgücü, sermayenin payı ve verimliliğin payı hesaplanmıştır.

³¹ Dani Rodrik, "Türkiye Sanayileşmenin Neresinde" 10Aralık 2002 İstanbul, http://web1.boun.edu.tr/halimgurgenci/odtu76/Turkiye_Sanayilesmenin_Neresinde.pdf [15.07.2008].

³² Dani Rodrik, *age*, 2.

Şekil 3.9. 72 Yıllık Dönemde Verimlilik ve Üretim Değişimleri

Halit Suiçmez, **Yirminci Yüzyıl Biterken Türk Ekonomisinde Verimlilik**, (Ankara:MPV Yayınları, 1999). MPM Verimlilik Haftasında sunulan tebliğ.

Şekil 3.9’da görüldüğü gibi 1950’li yıllardan itibaren büyüme ile verimlilik indeksleri arasındaki makas açılmaktadır. 1989 yılından itibaren ise büyüme ve verimlilik indekslerinde bir istikrarsızlık görülmektedir.

Dünya Bankası kaynaklı bir araştırmaya göre 1973-1978 arasındaki büyüme %6.9 olmuştur. Ancak büyümenin bileşenlerine baktığımızda iç talep etkisinin % 100.4, ticaret etkisinin %-0.4, teknolojinin etkisinin ise %0 olduğu ortaya çıkmıştır. Buradan büyümenin tamamen iç talep etkisi ile ortaya çıkmış olduğu anlaşılmaktadır.³³

Yapılan bir diğer çalışmada ise toplam faktör verimliliğinin büyümeye katkısının 1973-1979 döneminde %-47.4, 1980-1985 arası dönemde ise %13.6 olarak gerçekleştiği öne sürülmüştür.³⁴

³³ Anne Krueger, **Turkey Policies & Prospects for Growth**, çev. Nazif Ekzen, (İstanbul: Ekonom Dergisi, 2002), 255

³⁴ Uğur Eser, “Türkiye İmalat Sanayiinde Verimlilik, Teknolojik Gelişme ve Büyümenin Kaynakları”, **I. Verimlilik Kongresi, Bildiriler**, 27-29 Kasım 1991, (Ankara: MPM Yayını, 1991), 454.

Türkiye'nin 1950-2000 arası dönemde büyümesi yıllık ortalama %4 olarak gerçekleşmiştir. Bu %4'lük büyümenin ise yaklaşık %3.5'i işgücünün ve sermayenin artmasından meydana gelmiştir. Geriye kalan %0.5'lik kısmı ise verimlilik oluşturmaktadır ki bu da dünya ortalamasının oldukça altındadır.³⁵

Yukarıda yapılmış olan çalışmalarda da gördüğümüz gibi büyümeyi büyük oranda girdi miktarlarındaki artış sağlamakta, verimliliğinin payı ise oldukça düşük kalmaktadır. Oysa ABD'nin büyümesi incelendiğinde verimliliğinin ve girdi miktarının payının eşit olduğu görülmektedir. Türkiye'nin dahil olduğu gelişmekte olan ülkeler arasında ise verimliliğinin payının üçte bir olduğu ortaya çıkmıştır. Büyümede verimlilik payının Türkiye'de bu kadar düşük olmasının sonucunda gelişme hızı istenen seviyeye ulaşılamamakta, büyüme oranları Türkiye'nin mevcut potansiyelinin aşağısında kalmaktadır.

Düşük verimliliğinin sonuçlarını şu şekilde maddeler halinde sıralayabiliriz:³⁶

- Düşük verimlilik ekonomik gelişmeyi olumsuz etkileyen faktörlerden biridir.
- Hayat standardını düşürmektedir.
- Üretim potansiyeli yeterince kullanılamamaktadır.
- Milyonlarca açık işsiz ve eksik istihdam.
- Vergi gelirlerinin düşük kalması.
- Enflasyonun yüksek olması.
- Yüksek iç ve dış borç.
- Kişi başına milli gelir gelişmiş ülkelere göre oldukça düşüktür..
- Bozuk gelir dağılımı.
- Yüksek maliyet; dolayısıyla rekabette geri kalınmışlık.

³⁵ “Zeyyat Hatipoğlu, Ruhi Sanyer ile yapılan röportaj”, **Radikal Gazetesi**, 15 Nisan 2002, 11 .

³⁶ Dr. Halit Suiçmez, **age**, 13.

3.3.2. Türk İmalat Sanayisinde Rekabet

Hızla küreselleşen dünyada ülkeler bu piyasada daha fazla pay kapmak amacıyla rekabet güçlerini arttırmaya çalışmaktadırlar.

Rekabet gücünü belirlemede en önemli faktörlerden birisi maliyettir. Burada işletmelerin üretim maliyetlerini (ücretler, faizler, hammadde, diğer girdi ve enerji fiyatları ve döviz kurları) kaliteden ödün vermeden azaltmaları büyük önem taşımaktadır. Azalan üretim maliyetleri işletmelere pazarda fiyat avantajı ve pazar payını artırma avantajı sağlayacaktır.³⁷

Rekabet gücünü etkileyen diğer önemli faktörler ise teknoloji ve AR-GE'dir. Ülkemiz bu iki faktörde oldukça geri durumdadır. AR-GE çalışmalarının artması için ülkede rekabet ortamının gelişmesi gerekmektedir. Rekabet ortamı ve AR-GE çalışmaları birbirini karşılıklı besleyen süreçlerdir. Bu iki konuda son yıllarda yapılan çalışmalarla birlikte olumlu bir trend oluşmasına rağmen halen AB ülkeleri ile aramızda büyük bir fark bulunmaktadır.

Rekabet gücünün diğer önemli bileşeni verimlilik açısından ise daha olumlu bir tablo ile karşılaşmaktayız. Özellikle 2001 krizinden sonra yapılmış olan reformlarla birlikte sağlanan makro ekonomik istikrar, verimliliği de beraberinde getirmiş ve son altı yıl içerisinde verimlilikte önemli bir artış sergilenmiştir. Ancak bu önemli artışa rağmen Türkiye halen gelişmiş ülkelerin oldukça gerisinde bulunmaktadır.

Bir ülkenin gelişmişlik, kalkınma ve refah düzeyini belirleyen unsurlardan birisi de o ülkenin dünya rekabetindeki yeridir. Türkiye, imalat sanayinin küresel ekonomi ile entegrasyonunu ile birlikte rekabet gücünü arttırmıştır, ancak bu artışa rağmen halen

³⁷ Seyida Turan, **Rekabet Gücü Endeksi ve Türkiye**,(Konya: Konya Ticaret Odası: Etüt Araştırma Servisi, 2006), 1.

rakiplerinin gerisindedir. Bu bağlamda, 2005 yılı başı itibariyle Türkiye rekabet gücü açısından 105 ülke arasında 55. sırada yer alabilmiş ve Tunus, Ürdün, Kolombiya, Slovakya, Romanya, Macaristan, Slovenya, Estonya gibi ülkelerin ise çok gerisinde yer almıştır. Bununla birlikte Çin'in çeşitli sektörlerdeki yükselişi Türkiye için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır.

Özellikle Türkiye'nin güçlü olduğu ve geçmişten kaynaklanan yatırım stokunun yüksek olduğu geleneksel emek yoğun sektörlerde Çin ve Hindistan'ın rekabeti karşısında bu sektörler zorluk çekmektedirler. 1990'lı yıllarda henüz Çin ve Hindistan, emek-yoğun ve orta teknoloji-yoğun sektörlerde bir tehdit değilken yerli ve yabancı yatırımların kamu tarafından yüksek teknolojik sektörlerle kaydırılamaması ve buna uygun bir stratejinin oluşturulamamasından dolayı Türk imalat sanayi bu sektörlerde rekabet gücünü kaybetmeye başlamıştır.³⁸

Dünya tekstil sektörünün önemli bir aktörü olan Türkiye özellikle maliyetler anlamında Çin ve Hindistan ile baş etmesi mümkün görünmemektedir. İşçilik noktasında Türkiye, Çin'e göre yaklaşık 4 kat daha pahalı durumdadır. Bunun yanında Çin, vergi muafiyeti, ucuz enerji, ucuz işçilik, ucuz hammadde gibi avantajlara da sahip. Ayrıca yaratılan sanayi bölgeleri Çin'e önemli bir rekabet avantajı yaratmaktadır.³⁹

Türkiye'nin, Çin'e karşı olan üstünlükleri ise coğrafi konumu, işletmelerin küçük ve az sayıda çalışanla, çok çeşitli üretim yapması, yetişmiş teknik personelle kaliteli üretim yapabilmesi ve ABD, Rusya, AB ve Kuzey Afrika gibi pazarlar göz önüne alındığında bu ülkelerle kültürel ilişkilerin Çin'e kıyasla daha güçlü olması olarak sıralayabiliriz.⁴⁰

Tablo 3.13'te Türkiye'nin Önemli rakipleri ile maliyet kıyaslamasını görebiliriz:

³⁸ TEPAV, **age** , 27.

³⁹ "Hızlı Giyim Kuvveti Lojistik", **İtövizyon Dergisi**, Ekim 2007, 23.

⁴⁰ **Age**, 23

Tablo 3.13: Türkiye'nin Önemli Rakipleriyle Maliyet Karşılaştırmaları

Üretim Maliyetleri	Türkiye	Çin	Hindistan	İtalya	Polonya	Fas	Tunus	Meksika
Arsa Maliyetleri (\$/m2)	30	5	10	100-150	100	30-40	30-40	60-80
İnşaat Maliyetleri (\$/m2)	500	300-400	300-400	600	700	450	450	400-500
Elektrik(cent/klwh)	7,5	2,1	2,8	1,6	1,5	1,54	1,54	1,8
Su (cent/m3)	95	45	60	30-90	85	60	60	80
Doğalgaz (\$/birim3)	172,3			171,40 TL	132			81,4
İşçi Ücreti (\$/saat)	2,14	0,61	0,6	16.65	2,52	1,92	1,89	1,51
Yurtdışı Telefon Ücreti (\$/dk)	2,34 TL	6,66	6,1	2,28	4,12	6,3	5,7	3,7
Nakliye (\$/ton)	1600	2200	2000	1100	1000	1900	2000	1400
Reel Kredi Faizi %	21	7,3	7,9	6,3	8,9	7,9		4,7
Kurumlar Vergisi	25+(23)	30	40	37	36	35		34
Maliyet (ABD=100)	51-53	33-35	33-35	127	56-58	40-43	40-43	38-39

<http://www.tgsd.org.tr/index.php> sitesinden uyarlanmıştır.

Tablodan da gördüğümüz gibi Türkiye'nin, maliyetler konusunda Çin ve Hindistan ile rekabet edebilmesi mümkün değildir. Özellikle maliyetin önemli bir bölümünü oluşturan işçi ücretlerine baktığımızda Türkiye, gelişmiş ülkeler arasında Gösterilen İtalya'dan oldukça ucuz olmasına rağmen Çin ve Hindistan'ın yaklaşık 3.5 katı bir maliyete sahiptir. Türkiye'yi, AB'ye yeni girmiş ve Türkiye ile birlikte gelişmekte olan ülkeler sınıfında olan Polonya ile karşılaştırdığımızda ise hemen hemen eşit maliyet ücretlerini görmekteyiz. Endeks olarak ABD'yi 100 aldığımızda Türkiye'nin maliyet endeksi 51-53 aralığında iken, Polonya 56-58 aralığında bulunmaktadır. Çin ve Hindistan ise 33-35 aralığında bulunmakta ve Türkiye'nin oldukça altında bir maliyet endeksine sahiptir.

3.3.2.1. Türkiye'nin Rekabet Gücü

Dünyada ülkelerin rekabet edebilirlik konumlarını ölçen iki tanınmış kuruluş bulunmaktadır. Bunlar Dünya Ekonomik Forumu ile Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezi'dir. Dünya Ekonomik Forumu adlı kuruluş Global Rekabet Raporu çerçevesinde dünya ülkelerinin rekabet güçlerini üç temel kriter üzerinden değerlendirmekte ve Büyüme ve Rekabet Gücü Endeksi hazırlanarak ülkeler arasında bir sıralama yapmaktadır. Bu araştırmada “rekabet gücü”, bir ülkenin ekonomik refah ve yaşam standardını yükseltebilmesi için gerekli ekonomik güç olarak tanımlanmaktadır. Bu araştırmaya göre Türkiye 2007 yılında 131 ülke arasında ancak 53. sırada yer bulabilmiştir. Kriterler açısından ise bakıldığında ise Türkiye, makro ekonomik ortamın kalitesi bakımından 83., kamu kurum ve kuruluşlarının durumu bakımından 55., teknolojik güç açısından ise 53. sırada yer bulmuştur. Türkiye'nin rekabetçilik konusundaki performanslarının detaylarına bakarsak:

Tablo 3.14: Dünya Rekabetçilik Endeksinde Türkiye'nin Durumu

	Sıralama (Toplam 131 ülke)	Puan (7 üzerinden)
Global Rekabet Endeksi 2007-2008	53	4,25
Temel Gereklilikler	63	4,44
Kurumlar	55	4,13
Altyapı	59	3,68
Makroekonomik istikrar	83	4,66
Sağlık ve eğitim	77	5,31
Verimlilik Gelişimi	51	4,16
Yüksek Eğitim ve Öğretim	60	4,05
Mal Pazarı Verimliliği	43	4,54

Emek Pazarı Verimliliği	126	3,60
Finans Pazarı Rekabeti	61	4,40
Teknolojik Hızlılık	53	3,39
Pazar Büyüklüğü	18	4,97
Yenilik ve Rekabet Faktörleri	48	3,90
Ticari İşletme Rekabeti	41	4,45
Yenilik ve Rekabetçi Faktörler	53	3,36

Dünya Ekonomik Forumu, <http://www.gcr.weforum.org/> sitesinden uyarlanmıştır.

Merkezi İsviçre'nin Lozan kentinde bulunan Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezi'ne (International Institute for Management Development-IMD) göre ise rekabet gücü büyük ölçüde bir ülkenin sürdürülebilir bir şekilde katma değer üretmesini sağlayan bir ortam oluşturması yeteneğine dayanır. IMD, rekabet gücünün ölçümüne dört temel faktör kullanır. Bunlar, ekonomik performans, hükümetin etkinliği, işletmelerin etkinliği ve altyapıdır.

IMD'nin Dünya Rekabet Gücü 2004 Yıllığı'na göre Türkiye 60 ülke arasında 55. sırada kendine yer bulmuştur. Ayrıca verimlilikte 40., makro ekonomik görünümde 59., teknoloji ve bilimsel güç açısından ise 52. olmuştur.⁴¹

Rekabet gücü değerlendirmesinde Türkiye'nin olumlu not aldığı bölümler, doğrudan yabancı sermaye girişinde görülen artış, faizlerdeki düşüş, turizmdeki canlanma ile ihracat rakamlarındaki artış olmuştur. Türkiye'nin arka sıralarda kaldığı kriterler ise işsizliğin yüksekliği, enflasyon, kişi başına düşen milli gelir, cari açık ve TBMM'de bayan milletvekili oranının düşük olması olarak gösterildi.

⁴¹ Seyida Turan, **age**, 2.

3.4.Küçük Orta Boy İşletmeler (KOBİLER)

KOBİ (Küçük Orta Boy İşletmeler)'ler, dünyadaki diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye ekonomisinin de dinamik ve sürükleyici unsurlarından biri olup, ülkemizin sosyo ekonomik gelişmesi açısından çok büyük öneme sahiptirler. Genel olarak KOBİ'ler, az sermaye kullanımı yanında daha çok el emeği ile çalışan, çabuk karar verme yeteneğine sahip, düşük düzeyde yönetim giderleri ile çalışan ve ucuz bir üretim gerçekleştiren iktisadi teşebbüsler olarak ifade edilebilir.⁴²

KOBİ'lerin ülkemiz işletmelerine oranı oldukça yüksek, istihdama oranı yüksek, toplam yatırım ve toplam üretime oranı orta düzeylerde, ihracata oranı ise kısmen düşüktür.

Küçük bir büfeden imalat sektörüne kadar birçok kuruluş küçük işletme olarak kabul edilmektedir. KOBİ'leri tanımlayabilmek için bir çok kriter kullanılmıştır. KOBİ tanımını etkileyen belli başlı faktörler aşağıdaki gibi sıralanabilir.⁴³

- Zaman,
- Ekonomik düzey,
- Sanayileşme düzeyi,
- Kullanılan teknoloji,
- Pazarın büyüklüğü,
- Faaliyette bulunulan işkolu,
- Kullanılan üretim tekniği,
- Üretilen malın özellikleri,

⁴² İlhan Uludağ ve Vildan Serin, **Türkiye' de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler**, (İstanbul : İTO Yayınları, 1990), 14.

⁴³ Canan Çetin, **Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi** , (İstanbul : Der Yayınları, 1996), 24.

- İşgören sayısı,
- Kuruluş ve araştırmalar.

KOBİ'lerin ekonomiye katkıları ise istihdam yaratılması, esnek olmaları sayesinde yeniliklere çabuk uyum göstermeleri, girişimciliği teşvik etmeleri, butik üretim sayesinde ürün farklılaşması ve büyük işletmelere ara malı temini şeklinde özetlenebilir.

44

3.4.1. KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri

KOBİ'lerin Türkiye ekonomisindeki yerinin tespitini yapabilmek için istihdam edilen kişi sayısı, iş yeri sayısı ve bu işletmelerin ölçekleri gibi önemli göstergelere bakılabilir.

Tablo:3.15: KOBİ'lerin Ölçek Büyüklükleri, İşletme Sayısı ve Çalışan Sayısı

Ölçek	TÜRKİYE	
	İşletme Sayısı	Çalışan Sayısı
1-9	246.011 (%90)	586.596 (%27)
10-49	21.212	444.718
50-99	2.425	167.270
100-150	1.061	129.935
151-249	781	149.033
250+	1.023	649.344
TOPLAM	272.513	2.126.896

TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr> sitesinden uyarlanmıştır.

250 kişiden fazla çalışan sayısı olan işletmeler büyük sanayi kuruluşları olarak kabul edilmektedir. Buna göre küçük ve orta boy işletmeler imalat sanayiinde işletme sayısı

⁴⁴ Ertan Oktay, Alptekin Güney, “Türkiye’de KOBİ’lerin Finansman Sorunu ve Çözüm Önerileri”, 21. Yüzyılda KOBİ’ler:Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu Ocak 2002, 2.

olarak %99.6'lık , çalışan sayısı olarak ise %69.5'lik bir paya sahiptir. KOBİ'ler yarattıkları katma değer olarak ise %30'luk bir paya sahiptirler (TÜİK 2002). KOBİ'lerin yarattıkları istihdama karşın yeterli katma değer yaratamamalarının temelinde ise emek yoğun çalışmaları ve teknolojik gelişmeleri anında işletmelerine yansıtamamalarıdır.

3.4.2. KOBİ'lerin Temel Sorunları

3.4.2.1. Planlama Sorunları

KOBİ'lerin yapıları itibariyle uzun vadeli planlama yapılamamakta ve büyük bölümünde de bir planlama uzmanı bulunmamaktadır. Planlamayı genelde işletme sahibi ve ortaklar yapmaktadır. Burada, işletme sahibi veya ortakların plan yaparken istatistiki yöntemler yerine kendilerinin sezgilerine güvenerek karar almaları işletme için önemli bir dezavantaj durumu oluşturmaktadır. İşletme sahibi ve ortakları yeterli eğitim almamış olmaları ve yalnızca tahmin ve sezgi yoluyla planlamaya gitmeye çalışmalarıyla, hata payı gittikçe artan bir karar mekanizması ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle KOBİ'lerde planlama yapılırken, çok dikkatli olunmalı ve gelişen ortamlara göre planlar gözden geçirilip, gerekli düzeltmeler yapılabilmelidir.⁴⁵

KOBİ'lerin genelde birinci kuşak sahiplerince yönetildiğinden dolayı sahip oldukları tüm esnekliklerine rağmen yeniliklere hızla uyum sağlayamamaktadırlar. KOBİ'lerin genelde bilgiye ulaşma ve bilgi eksikliği edeniyle verimlilikleri ve katma değer yaratmaları yeterince yüksek olmamaktadır. Bu da kaynak sorununu derinleştirmektedir. Bilgi eksikliği nedeni ile KOBİ'ler kaynaklara ve teknolojiye ulaşmakta da sorun yaşamaktadır.

⁴⁵ Oktay Alpugan, **Küçük İşletmeler, Kavramı, Kuruluşu ve Yönetimi**, (Ankara :Der Yayınları, 1994), 160

3.4.2.2. Kaynakların Temininde Karşılaşılan Sorunlar

KOBİ'lerin sipariş hacmi büyük işletmelere göre daha düşük seviyelerde kaldığından dolayı az fiyat indirimi (iskonto) sağlanabilmekte bu da birim mamül maliyetini olumsuz yönde etkilemektedir. Mali durumları çok kuvvetli olmadığından dolayı büyük miktarda malzeme alımı yapamazlar. Ayrıca planlar genellikle kısa vadeli olduğundan dolayı uzun vadeli malzeme tedarikine gidemezler.⁴⁶

Bununla birlikte KOBİ'ler, üretimleri için gerekli olan girdiyi özel sektörden, KİT'lerden ve yurtdışından temin etmektedir. Döviz kurlarındaki artışlar nedeniyle ithalatın pahalılaşması, KİT zamları ve buna bağlı olarak girdi arzında bulunan özel sektör firmalarının yaptıkları zamlar, KOBİ'leri zor durumda bırakmaktadır. Küçük meblağlarda mal alımı yapan ve her seferinde daha pahalıya almakla birlikte, bunu maliyetlere düzenli bir şekilde yansıtamayan KOBİ'lerin kâr oranları düşme eğilimi içinde olmaktadır. Bunun sonucu, maliyetlerdeki artıştır.⁴⁷

3.4.2.3. Finansman Sorunları

Ülkemizde KOBİ'lerin en çok karşılaştığı sorunların başında, pazarlama, planlama, finansman faaliyetlerinin geldiği görülmektedir. KOBİ'ler finansman yetersizlikleri nedeniyle gelişmiş teknolojilere sahip olamamakta, eski teknoloji ile emek yoğun çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da ürettikleri malın kalitesine olumsuz yansımaktadır. Kalitesiz üretim, KOBİ'lerin satış gücünü, dolayısıyla büyük işletmelerle rekabet gücünü engellemektedir. Eski teknolojilerle yapılan üretim ile ihracat yapılması ve uluslararası pazarlarda rekabet olanağı yoktur.

KOBİ'ler finansman sıkıntılarından dolayı yeterli pazarlama imkanı da bulamamaktadırlar. Pazarlama için gerekli harcamalar KOBİ'lerin bünyesinde gerektiği

⁴⁶ Tamer Müftüoğlu, *Türkiye' de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler : Sorunlar ve Öneriler*, (Ankara : Sevinç Yayınevi, 1991), 67-68.

⁴⁷ Atilla Bağrıaçık, *Dışa Açılma Sürecinde Küçük ve Orta Boy Firmalar (Dünyada ve Türkiye'de)*, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1989), 123.

kadar bulunmadığından dolayı KOBİ'ler yurtdışı pazarların yanısıra yurtiçi pazarlarda da girişte zorluk yaşamaktadırlar.⁴⁸

3.4.3.1. KOBİ'lerin Sorunlarına Çözüm Önerileri

Dünyada hemen hemen tüm ülkeler KOBİ'lere çeşitli teşvikler sunmaktadırlar. Türkiye'de de bu işletmelerin uzun vadede finansal ve yönetsel sorunlarının çözümünde yardımcı olacak bir teşvik sistemi geliştirmesi gerekmektedir.

KOBİ'lerin desteklenmesi konusunda yapılabilecek bazı düzenlemeleri şu şekilde özetleyebiliriz:⁴⁹

- a) Banka ve diğer kuruluşların KOBİ'lere daha geniş hizmet sunmasını desteklemek, rating şirketlerinin kurulmasını teşvik,
- b) Kendi aralarında yeni ilişkiler geliştirmeleri (Ortaklık, stratejik yakınlaşmalar, alt yapı paylaşmak vb.) teşvik,
- c) KOBİ' lere özgü menkul kıymet pazarları geliştirmek,
- d) Yatırımları ve yönetim kalitesinin gelişmesini desteklemek, (modern teknoloji, kalifiye eleman)

İstihdam olarak ülke ekonomisine oldukça katkı sağlayan KOBİ'lerin katma değeri yüksek ürünler üretebilmeleri için ekonomik olarak desteklenmesi gerekmektedir. Özellikle geçmiş yıllara nispeten daha düşük faizle kredi bulabilen bu işletmelerin bu kredileri faydalı bir şekilde kullanabilmesi için yardımcı olunması gerekmektedir. Genel ekonomik ortamın belli bir istikrara kavuşması ile KOBİ'lerin desteklenmesi de mümkün olabilecektir.

KOBİ'leri ihracata yönlendirmek de ülke ekonomisine önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu nedenden dolayı KOBİ'lerin, dış pazar bulmada desteklenmesi gerekmektedir.

⁴⁸ Oktay, Güney, **age**, 6

⁴⁹ Oktay, Güney, **age**, 15

KOBİ'lerin sorunlarına yönelik bazı çözüm önerileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) Yaşanan yönetim ve finansman sorunlarının haline yönelik olarak düşük maliyetli eğitimler düzenlenmeli
- b) Şu anda KOSGEB tarafından internet ve diğer araçlarla yapılan KOBİ'lerin her alanda bilgilendirilmesi yolları arttırılmalı
- c) Belirli kıstaslar içinde vergi indirimleri sağlanmalı
- d) Kalkınmada öncelikli yörelerde uygulanan enerji desteği, diğer illerde de özellikle (1-49 işçi çalıştıran KOBİ'lere de) sağlanmalı
- e) Bir KOBİ Bankası oluşturulmalı
- f) Bu bankanın geliştireceği ürünleri özellikle KOBİ'lerin makine ve teknolojilerini geliştirmeye yönelik orta vadeli krediler olmalı

3.4.3.2 KOBİ'lere Kredi Desteği

Son olarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı reel sektöre destek amacıyla sıfır faizli kredi desteği uygulamasını yürürlüğe koymuştur. KOSGEB'in sıfır faizli 350 milyon YTL'lik kredi desteği kapsamında, 9 çalışanı olan KOBİ'ler ile imalatçı esnaf ve sanatkarın 25 bin YTL'ye, kadın imalatçı esnaf ve sanatkarlar 30 bin YTL'ye kadar kredi alabilecekler. 9'dan fazla çalışanı olan KOBİ'ler ise 25 bin YTL'lik kredi tabanının üzerine çalışan başına 2 bin YTL ek kredi kullanabilecekler. Üst limiti 100 bin YTL olan destekten 10 binin üzerinde KOBİ'nin ve imalatçı esnaf-sanatkarın yararlanması hedeflenmektedir.

Program kredisinin %20'si Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde, %20'si Diğer Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve %60'ı da Normal Yöre ve Gelişmiş Yörelere bulunan esnaf ve sanatkârlar ile KOBİ'lere kullanılacaktır.⁵⁰

3.5. Cari Açık Sorunu ve Sanayi

Türkiye'nin cari işlemler hesabına ilişkin iki yapısal sorunu bulunmaktadır. Bunların birincisi, üretim yapısına ilişkin olarak Türkiye ekonomisinin hızla büyüdüğü dönemlerde ithalatın ve dolayısıyla cari işlemler açığının da artmasıdır. İkincisi ise 2002'den itibaren dışsal şokların yaşanmadığı dönemlerde Türkiye ekonomisinde makro ekonomik istikrarın kalıcı hale gelmesi ve Avrupa Birliği (AB) sürecinin yolunda gitmesi sonucunda yerleşiklerin döviz cinsi mali varlıklara olan taleplerini azaltmaları ve yerli paraya dönmeleri, diğer yandan Türkiye'nin giderek daha fazla ve daha uzun vadeli yabancı sermaye çekecek olması nedenlerine bağlı olarak döviz arzı ile döviz talebi arasındaki farkın artması bu sorunu yaratmaktadır. Artan döviz arz fazlasına bağlı olarak, Türk lirası değerlenme baskısı altında olacak ve cari işlemler hesabı da yüksek düzeylerde açık verecektir. Bu iki sorunun da benzer özelliği uygulanan para ve kur politikasından bağımsız bir şekilde oluşmasıdır. Şüphesiz uygulanan para ve kur politikası bu sorunları bir şekilde etkileyecektir. Ancak önemli olan nokta, bu sorunların çözümü için rekabet gücünü artırıcı reel önlemlerin alınmasının gerekliliğidir. Bu anlamda bu sorunlar 'parasal' değil birer 'reel' sorundurlar.⁵¹

3.5.1. Büyümeyle Beraber Artan Cari Açık Sorunu

Bu sorunlardan ilki olan üretim yapısının ithalata bağımlı olması ve bunun sonucunda artan ithalatla birlikte cari açığın da yükselmesinin nedeni, artan üretimin ara malı ithalatını arttırmasıdır.

⁵⁰ TC Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, <http://www.sanayi.gov.tr/webedit/gozlem.aspx?sayfaNo=4254> [15.11.2008]

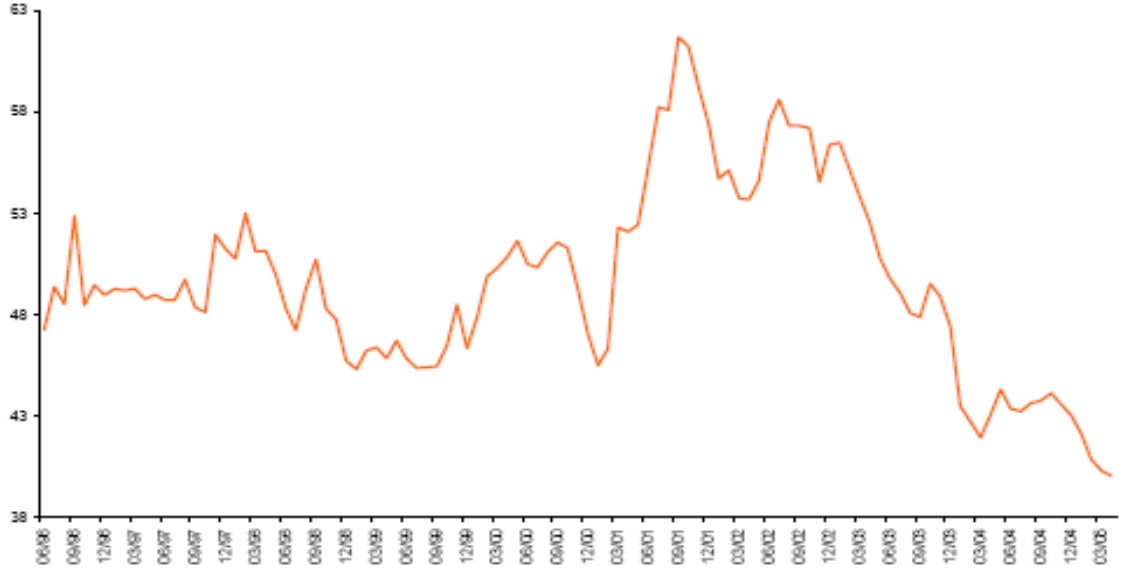
⁵¹ IMF, **World Economic Outlook**, <http://www.imf.org> [15.11.2008]

Ekonomik büyüme hızı cari işlemler hesabını da doğrudan etkilemektedir. Bunun ana nedeni de ara malı ithalatının artması ve ayrıca yatırımların arttığı bu dönemlerde yatırım malları ithalatının da artmasıdır. Büyümenin yavaşladığı ya da küçülmenin yaşandığı dönemlerde ise Türkiye cari işlemler hesabında fazla vermiş veya cari işlemler açığı oldukça düşük seviyelerde kalmıştır.

3.5.2. Orta Vadede İstikrar ve Cari Açık Sorunu

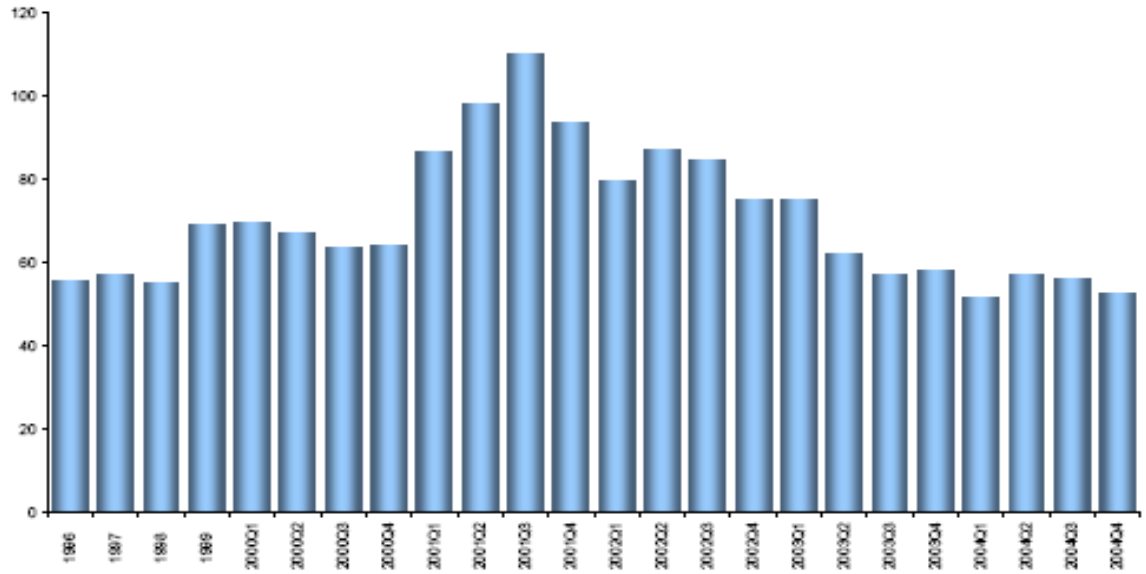
Makro ekonomik istikrarsızlığın uzunca bir süre yaşandığı ülkelerde görülen önemli sorunlardan birisi de ulusal para birimlerinin geleneksel işlevlerini yerine getirmekte süreç içerisinde giderek uzaklaşmalarıdır. Bu süreçte yabancı para birimleri ulusal para biriminin yerine geçerler. Türkiye ekonomisi de bu genel kurala bir istisna oluşturmamaktadır. Reinhart ve diğerleri (2003) herhangi bir ülkedeki ‘dolarizasyon’ olgusunun aldığı boyutu ölçebilmek amacıyla bileşik bir endeks geliştirmişlerdir. Bu endeks üç değişkenin ağırlıklı ortalaması olarak hesaplanmaktadır. Bu değişkenler şunlardır: Geniş tanımlı para arzı içerisinde yabancı para cinsinden mevduatların payı, toplam dış borçların milli gelire oranı ve kamunun iç borcu içerisinde döviz cinsinden ya da dövize endeksli olanların ağırlığı. Yazarlar, 1996-2001 döneminde 90 tane gelişmekte olan ülkenin verisini kullanarak bu ülkeleri dolarizasyon boyutunda dört gruba ayırmaktadırlar: Çok yüksek, yüksek, ılımlı ve düşük dolarizasyonlu ülkeler. Türkiye bu sınıflamada yüksek dolarizasyon grubunda yer almaktadır.⁵²

⁵² C.M. Reinhart., K. S. Rogoff ve M.A. Savastano, “**Addicted to Dollars**,” (Çalışma Raporu No. 10015, Washington, D.C.: NBER,2003), 31

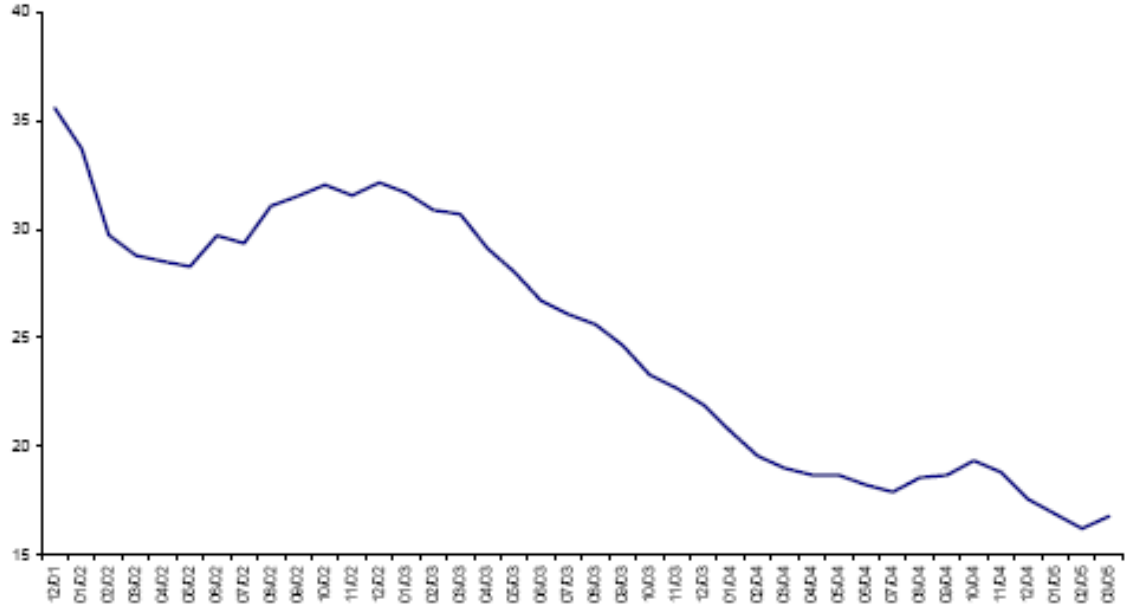
Şekil 3.15: M2Y içinde yabancı para cinsinden mevduatın payı (1996-2005)

TCMB, <http://www.tcmb.gov.tr/>

Şekil 3.16: Dış Borç/ GSMH (% , 1996-2005)

TCMB, <http://www.tcmb.gov.tr/>

Şekil 3.17 : Kamunun iç borcu içerisinde döviz cinsinden ya da dövize endeksli borcun payı (% , 2001:12 – 2005:5)

TCMB, <http://www.tcmb.gov.tr/>

Türkiye 2001 yılından itibaren uyguladığı ekonomik program sonucunda enflasyon ve reel faiz oranlarında önemli bir azalma meydana gelmiştir. Büyüme oranları bu dönemde %7'lerin üzerine çıkmıştır. Bu program sonucunda ortaya çıkan kurumsal değişimlerin sonucunda Türkiye'de dolarizasyon artışı durmuştur ve Türk lirası dolar karşısında değer kazanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda “ters dolarizasyon” yaşanan ülkelerin temel özelliğinin istikrar programı sonucunda enflasyon ve faiz oranlarındaki düşüşün kalıcı olarak sağlanabilmesidir. Bu açıdan başarısızlığa uğrayan ülkelerin ortak özelliği, uygulanan istikrar programları sonrasında belli bir süre enflasyonun düşük oranlarda kalmaması ve/veya kalmayacağı beklentisinin hakim olmasıdır.⁵³

⁵³ Reinhart, , Rogoff , Savastano, **age**, 31

3.15, 3.16, ve 3.17 numaralı şekillerde de görüldüğü gibi 2002 sonrası dolarizasyon düzeyinde önemli bir azalma görülmektedir. Burada önemli olan nokta bu sürecin devam edip etmeyeceğidir. Dolarizasyonun tersine çevrilmesi sürecinin devam etmesi halinde yerli para cinsinden mali varlıklara olan talebin artıp yabancı para cinsinden mali varlıklara olan talebin azalması, diğer koşullar aynı kaldığı sürece yerli para biriminin de değerlendirilmesine neden olacaktır. ⁵⁴

Bu durumda, uygulanan ekonomik programın devam etmesi halinde Türk Lirasının da güçleneceği öngörüsü rahatlıkla yapılabilir. Dolarizasyonun giderek önemini yitirme sürecini hızlandıracak bir diğer unsur da AB sürecinin yolunda gitmesidir. Bu sürecin yolunda gitmesi aynı zamanda uygulanan makro ekonomik politikasının getireceği istikrara bir çıpa niteliği taşıması açısından da önemlidir. Dolayısıyla, makro istikrarın sağlanması sonucunda yerli para biriminin değerlendirilmesi cari işlemler açığının artmasında rol oynayacaktır.

3.5.3. AB'ye Yeni Üye Olan Ülkelerle Karşılaştırma

Türkiye, ekonomisinin ve nüfusunun büyüklüğü, makro ekonomik istikrar ve AB sürecinin de etkisiyle yabancı sermaye açısından cazip bir ülke haline gelmektedir. Bu sürecin devam etmesi ile birlikte Türkiye'nin önemli miktarda yabancı sermaye çekmesi beklenmektedir.

⁵⁴ Fatih Özatay, “Cari İşlemler Dengesine İlişkin İki Yapısal Sorun ve Mikro Reform Gereği”, **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları Dergisi**, c.1 s.1, (2006), 43.

Tablo 3.18: AB'ye Yeni Üye ve Aday Ülkelerde Cari Açık/GSYİH ve Reel Faiz Hadleri

		2001	2002	2003	2004	2005	Ortalama
Estonya	CA	6,0	12,3	13,2	12,7	9,9	10,8
	RF	-0,5	0,3	1,6	-0,5	-1,7	-0,1
Letonya	CA	9,6	7,7	8,2	12,6	11,1	9,8
	RF	4,3	2,4	0,9	-1,9	-3,4	0,5
Romanya	CA	5,5	3,3	5,7	7,5	7,9	6,0
	RF	0,4	-2,2	5,2	4,6	-1,4	1,3
Bulgaristan	CA	6,2	4,4	9,3	7,5	9,0	7,3
	RF	-2,0	-0,9	1,4	-2,4	-1,6	-1,1
Macaristan	CA	3,4	4,0	9,0	8,8	8,4	6,7
	RF	0,5	3,0	7,4	2,5	2,3	3,2
Litvanya	CA	4,8	5,3	6,9	8,0	7,4	6,5
	RF	4,6	3,4	4,1	1,5	-0,3	2,7
Slovakya	CA	8,5	8,1	0,9	3,4	6,6	5,5
	RF	0,6	4,3	-2,1	-2,6	0,1	0,1
Hırvatistan	CA	3,7	7,2	7,2	4,8	4,8	5,5
	RF	-1,3	-0,1	3,6	1,4	1,2	1,0
Çek Cum.	CA	5,7	6,4	6,2	5,2	2,9	5,3
	RF	0,0	0,9	1,9	-0,3	0,1	0,5
Polonya	CA	2,9	2,6	2,2	4,2	3,2	3,0
	RF	10,0	7,0	4,9	2,6	3,1	5,5
Türkiye	CA	-2,3	0,8	3,4	5,2	6,4	2,7
	RF	19,6	10,1	11,0	11,9	6,7	11,9
Slovenya	CA	-0,2	-1,7	0,4	2,0	1,6	0,4
	RF	0,3	0,5	1,1	1,0	1,5	0,9

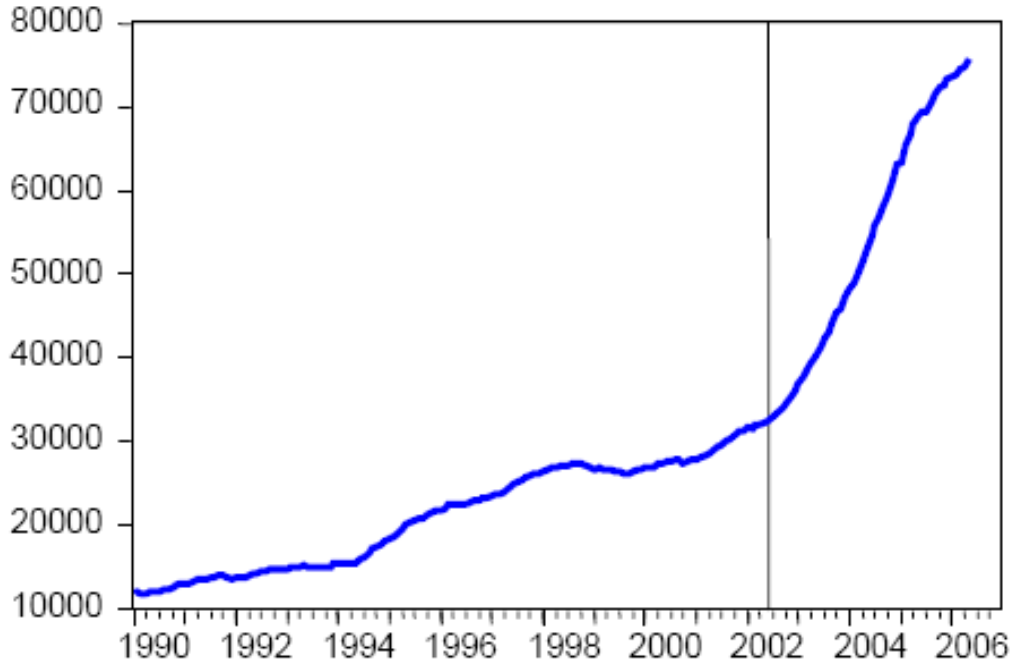
AB'ye yeni üye olan ya da aday durumunda olan ülkelerin deneyimleri de bu hususa dikkat çekmektedir. AB sürecinde bu ülkelerin çoğunun para birimleri değerlenme baskısına girmiş ve bunun sonucunda cari açık oranlarında artma meydana gelmiştir. Bu tablodan çıkan diğer önemli sonuç ise yüksek cari açıkların arkasındaki temel nedenin yüksek reel faiz düzeyi olmadığıdır. Buradaki temel neden makro ekonomide istikrarın sağlanması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve artan özelleştirmeler sonucunda bu ülkelerin uzun vadeli ve doğrudan yabancı sermaye çekmeleridir.⁵⁵

⁵⁵ Fatih Özatay, "Monetary Policy Challenges for Turkey in the European Union Accession Process", **Macroeconomic Policies for the EU Accession**, (Edward Elgar Publishing Ltd, 2006),130-165.

Sonuç olarak, orta vadede dışsal olumsuzluklar yaşanmadığı sürece yerli paramız değerlendirme baskısı altında kalacak ve cari işlemler hesabında açık verme eğilimi görülecektir. Reel faiz düzeyi ise sadece bu olgunun ulaşacağı boyutu etkileyecektir.

3.5.4.Yapılabilecek Mikro Reformlar

2001 krizinden sonra uygulanan ekonomik programın sonucunda belirgin bir verimlilik artışı yakalanmış ve bunun sonucu olarak da ihracat rakamlarında önemli bir artış meydana gelmiştir. Ancak ithalatta yaşanan artış nedeniyle cari işlemler açığı da önemli miktarda artmıştır. Yerli paranın değerlendirildiği bu dönemde yaşanan ihracattaki artışın ana nedeni verimliliğin de artmasıdır. Cari açık sorununa karşılık Türkiye'nin dış rekabet gücünü ve verimliliğini hızla arttırması gerekmektedir.

Şekil 3.19 : Aylar itibariyle ihracat rakamları (Milyon Dolar 1990-2006)

TCMB, <http://www.tcmb.gov.tr/>

Verimliliğin arttırmak için atılması gereken en önemli adımlardan ilki kayıt dışı ekonominin önüne geçebilmektir. Kayıt dışı ekonominin oluşmasında en büyük neden yüksek vergi oranlarıdır. Türkiye OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında vergi tabanı oldukça küçük fakat vergi oranları oldukça yüksektir. Yüksek vergi oranları kayıt dışına çıkmayı özendirmekte ve haksız rekabete neden olmaktadır. Ayrıca 50 kişiden fazla istihdam sağlayan işletmelere ek istihdam yükümlülükleri getirilmektedir. Bu nedenden dolayı Türkiye’deki işletmelerin büyük bir çoğunluğu 50 kişiden az işçi çalıştırmaktadır. Başta vergi indirimine gidilmesi ile mali disiplin olarak olumsuz etkiler olacaktır ancak rekabet gücünün arttırılması açısından vergi ve istihdam konusunda düzenlemelerin yapılması şarttır.

Bir diğer reform alanı ise üretim piyasalarında yapılması gereken düzenlemelerdir. Burada en önemli nokta yeni işletmelerin kolaylıkla açılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır. Bu düzenlemelerin rekabeti ortamını attırıcı nitelikte olması ve böylece verimsiz işletmeleri tasfiye olması beklenmektedir. Giriş kolaylıklarının yanında çıkış işlemlerinin kolaylığı da önemlidir. Türkiye burada maliyetler ve süre anlamında dezavantajlı görünmektedir.⁵⁶

Bu tedbirlerin gerekli bir şekilde alınması halinde Türkiye ekonomisinin önemli miktarda doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmesi beklenir. En büyük engel olarak görülen makro ekonomik istikrarda son krizden bu yana istikrarın sağlanması yolunda önemli bir mesafe alınmıştır. Makro istikrar yatırımların hızla artması için gerekli koşuldur, ama yeterli değildir. Yukarıda değinilen giriş ve çıkışı engelleyici düzenlemelerin kaldırılması yatırım yapmayı cazip hale getirici gelişmelerden birisi olacaktır. Bir diğer önemli reform alanı yargı sistemine ilişkindir. Sözleşmelerin bağlayıcılığının sağlanması, şirketlerin tasfiyesi gibi konularda Türkiye’nin başka

⁵⁶ “Turkey Country Economic Memorandum: Promoting Sustained Growth and Convergence with the European Union”, Dünya Bankası, <http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN.html>, [14.11.2008]

ülkelere göre önemli dezavantajları vardır. Ayrıca telekomünikasyon ve enerji gibi üretim girdilerinde maliyetler yüksektir.⁵⁷

Mevcut teşvik programının Ar-Ge yatırımlarına önem veren, teknolojisini yenileyen sektörlerle ağırlık verecek şekilde düzenlenmesi ülke ekonomisine getireceği katma değer açısından da önemlidir. Bu şekilde yapılabilecek mikro reformların makro reformlarla uyum içerisinde olması ile birlikte özellikle Türkiye'nin önemli bir sorunu olan cari açık konusunda olumlu bir etkide bulunması orta vadede görülecektir.

⁵⁷ TEPAV, age, 35.

4. TÜRKİYE SANAYİSİNDE GEREKLİ MAKRO VE MİKRO REFORMLAR

Türkiye'nin küresel entegrasyonu neticesinde imalat sanayiindeki şirketlerimizin de bu duruma uyum göstermesi gerekmektedir. Bunun sonucunda daha verimli çalışmaları ve daha yüksek katma değer yaratmaları zorunludur. Kamu ile özel sektör arasında oluşacak diyalog neticesinde şirketler, Türkiye'nin rekabet gücü düşük olduğu alanlar yerine rekabet gücünün yüksek olduğu, daha fazla katma değer üretebilecek alanlara yatırım yapmaya yönlendirilmelidir.

Türkiye'nin 2001 krizinden sonra uyguladığı yeni ekonomik reform programı özellikle makro ekonomik veriler açısından genelde olumlu sonuç vermiştir. Türkiye'nin ekonomideki en büyük sorunu olan istikrarsızlık bu dönemde aşılmış görülmektedir. Yılların hastalığı olan kronikleşmiş yüksek enflasyon oranları tek rakamlara düşürülmüş, üst üste 25 çeyrek pozitif büyüme rakamları sağlanmış ve uygulanan sıkı maliye programı sayesinde kamunun borç yükü azaltılmıştır. Makro ekonomik tabloda görülen bu olumlu hava, işsizlik rakamlarına yansımamıştır. Krizden sonra yükselen işsizlik oranı, yüksek büyüme oranlarına rağmen önemli bir düşüş sergileyememiş ve hemen hemen aynı seviyelerde kalmıştır. Bunun sonucunda Türkiye'nin yapması gereken mikro reformların, büyük bir hızla uygulamaya geçmesi sonucunu doğurmaktadır.

Kalıcı ve sağlam temeller üzerine inşa edilmiş bir ekonomi ancak rekabet gücü ve verimliliği artmış sektörlerin oluşması ile mümkündür. Bu yüzden kamu ve özel sektörün birlikte bu yönde çalışmalar yapması gerekmektedir. Yatırım ortamları iyileştirilmeli, şirketlerin rekabet gücü ve verimliliği arttırılmalı, yüksek katma değer getiren sektörler desteklenmeli, teşvik sistemi geliştirilmeli, girdi maliyetleri düşürülmeli, teknoloji ve AR-GE çalışmalarına yatırım yapılmalı, nitelikli işgücü

yetiştirilmeli, AB'ye uyum süreci desteklenmeli ve sağlam bir ekonomik altyapı kurulmalıdır. Bunların sağlanması için de Türkiye'nin mikro ve makro reformları uygulamaya geçirmesi gerekmektedir. 2001 krizini bir kırılma noktası olarak görürsek, bu bölümde imalat sanayiinin gelişimi için 2001 yılında itibaren yapılmış olan reformların ne tür sonuçlar verdiği incelenecek ve bundan sonra yapılması gereken reformlar üzerinde durulacaktır.

4.1. Makro Reformlar

4.1.1. 2001 Krizinden Sonra Yapılmış Olan Makro Reformlar

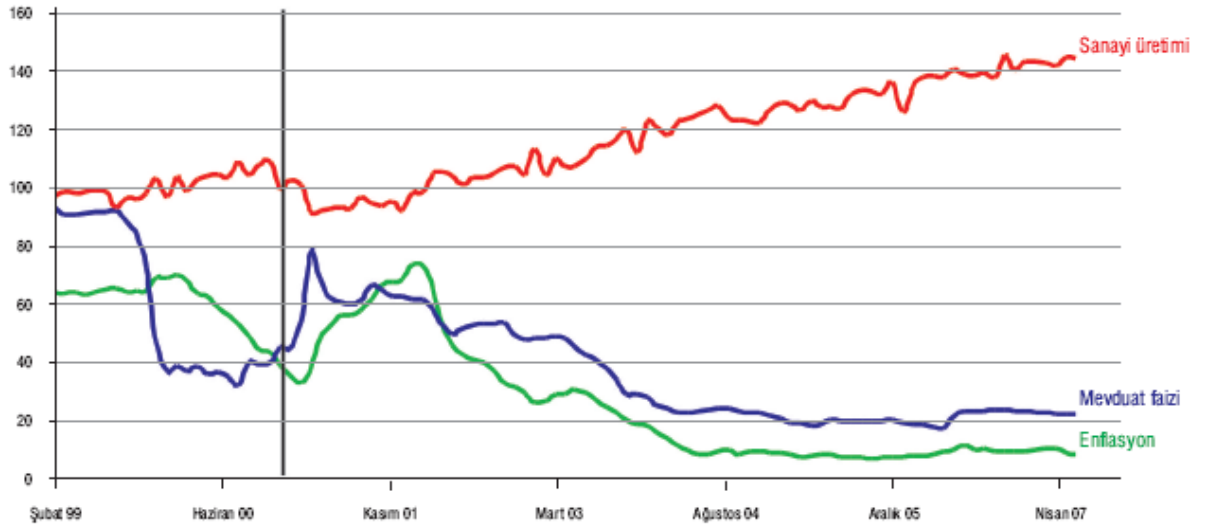
2001 krizinden sonra Türkiye ekonomisi makro ekonomi anlamında dört ayaklı bir reform programı uygulamış ve programın getirmiş olduğu istikrarın sonucu olarak bir toparlanma sürecine girmiştir. Dört ayaklı programı başlıklar halinde sıralarsak:

- 1) Uygulanana sıkı maliye politikası sonucunda kamu maliyesi disiplin altına alınmıştır,
- 2) Merkez Bankası bağımsız hale getirilmiştir. Dalgalı kur rejimine geçilmiş, sıkı para politikası uygulanmıştır,
- 3) Kamuda kısa vadede sağlanan tasarrufları, uzun vadede de sürdürülmesini sağlayabilmek amacıyla yapısal reformlar yapılmıştır. Bu amaçla 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borçlanma Yasası ile 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim Yasası gibi bir düzenleme yapılmıştır,⁵⁸
- 4) Bankacılık alanında yapılmış olan reformla verimsiz bankalar tasfiye edilmiş, bankaların sadece bağlı bulundukları gruplara değil ülke çapında tüm firmalara kredi verebildiği “büyüme dostu” bir yapıya geçmeleri sağlanmıştır.

Bu dört unsurdan oluşan makro ekonomik reform programının tavizsiz bir şekilde uygulanması sonucunda enflasyon tek hanelere düşmüş, reel faizlerde önemli bir azalma

⁵⁸ TEPAV, 22 Temmuz 2007 Seçimlerinin Ardından İkinci Nesil Reform Sürecinin Öncelikleri, (Ankara 2007), 10.

gerçekleşmiştir. Bağımsızca uygulanan para politikası Türkiye'nin risk primini de azaltmıştır. Bu süreçte sanayi üretimi artmış, sıkı maliye politikası neticesinde bütçe açığı azalmış ve kamunun borçlanma gereksinimi düşürülmüştür. Türkiye'nin sanayi üretimi, enflasyon ve faiz oranlarındaki değişimi Şekil 4.1'de görebiliriz. Şekil 4.1'de görüldüğü üzere özellikle 2001 krizi bir kırılma noktası olmuş, krizin hemen ardından yaklaşık iki katına çıkan enflasyon ve faiz oranları yapılan makro reformların etkisini göstermesinin ardından düşüş trendine girmiştir. Bunun yanında sanayi üretimindeki artış son beş yılda yaklaşık %40 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi üretim endeksi 2002 yılı başlarında 100 seviyesinde iken Nisan 2007'de 140 seviyesine ulaşmıştır.

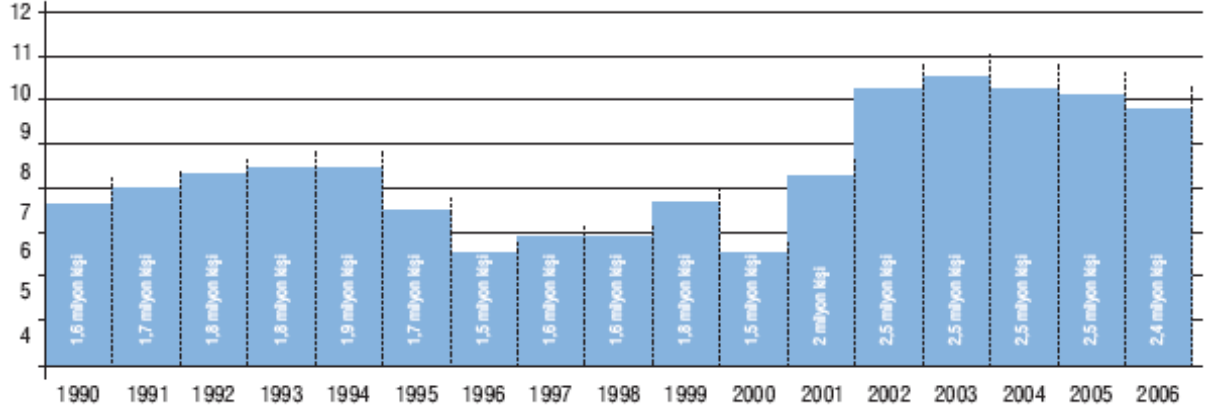

Şekil 4.1 Türkiye’de Sanayi Üretimi, Reel Faiz ve Enflasyon (1999-2007,%)

TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Makro ekonomik istikrarla birlikte 2001’den bu yana işsizlik oranları hariç bütün ekonomik göstergelerde olumlu sonuçlar alınmıştır. Türkiye ekonomisi 2001-2006 arası dönemde %7.4’lük bir büyüme performansı göstermiştir. 2001 senesinde kamu borcunun GSMH’ye oranı %90.4 iken 2006 sonunda bu oran %45’e gerilemiştir. 1987-2001 arası dönemde özel sektör yatırımlarının büyümeye katkısı sadece %0.67 olarak gerçekleşmişken 2001-2006 arası dönemde bu oran yaklaşık beş kat artarak %3.3’e

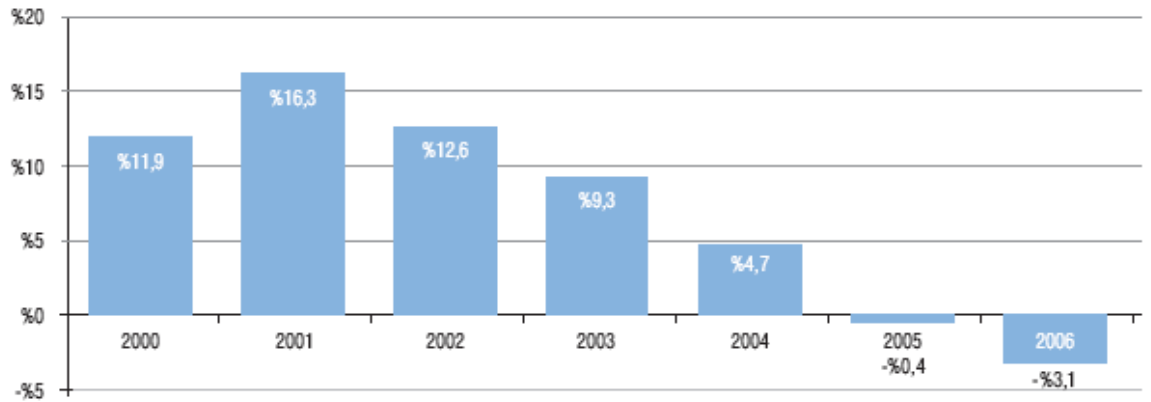
yükselmiştir. Ancak tüm bu olumlu gelişmeler işsizlik rakamlarına yansımamış ve işsizlik oranlarında krizden bu yana kayda değer bir düşüş yaşanmamıştır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 Türkiye’de İşsizlik Oranları (%)

TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi, <http://www.tuik.gov.tr>

Ekonominin bu dönemde istikrara kavuşmasındaki en büyük etken mali ve parasal disiplinde gösterilen başarıdır. Son dört yılda %6.5’luk faiz dışı fazla (FDF) hedefinin tutturulması neticesinde bütçe açığı kontrol altına alınmış, kamunun borçlanma gereksinimleri düşürülerek faizlerin düşmesi sağlanmıştır. Şekil 3.3’te görüldüğü üzere 2001 senesinde kamu kesiminin borçlanma gereği %16,3 iken 2006 senesinde bu oran %-3.1 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 4.3 Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin GSYİH’ye Oranı (2000-2006, %)

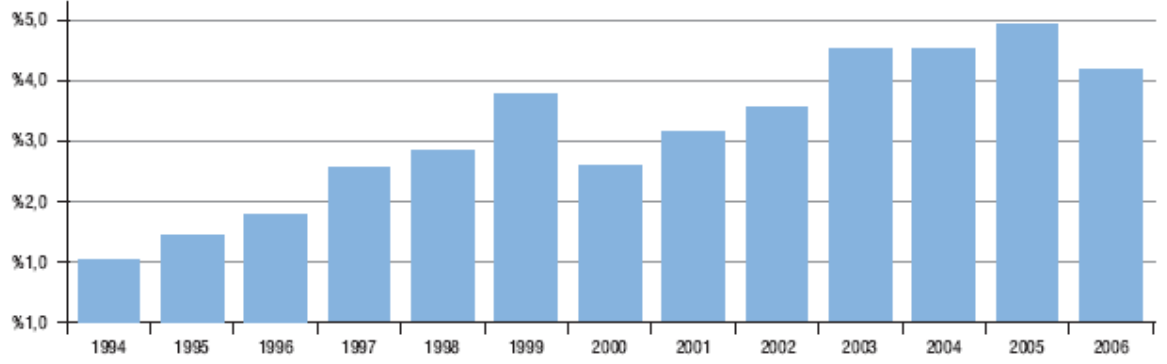
TEPAV, 22 Temmuz 2007 Seçimlerinin Ardından İkinci Nesil Reform Sürecinin Öncelikleri”, (Ankara:Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayınları, 2007),12.

2001-2007 döneminde elde edilen kazanımlar sonucu ekonomide oluşan istikrarın uzun vadede sürdürülmesi için gerçekleştirilen yapısal reformlardan hiçbir şekilde vazgeçilmemesi gerekmektedir. Enflasyon oranlarının tekrar yükselmemesi ve kamu maliyesinin bozulmaması için sıkı para politikası ve disiplinle sürdürülen maliye politikalarında herhangi bir bozulmanın yaşanmayacağına dair piyasalara verilecek güven önemlidir. Bununla birlikte yatırım ortamları iyileştirilmeli ve yapısal reformların tamamlanması gerekmektedir. 2002-2006 arası dönemde Türkiye ekonomisinin sergilemiş olduğu performansta önemli etkiye sahip olan IMF ve AB çabalarının etkisinin azalması ile birlikte yapısal reform sürecinin hızlandırılması ve kapsamının genişletilmesi büyük önem taşımaktadır.

4.1.2. Makro Reform Anlamında Yapılması Gerekenler

Yukarıda bahsettiğimiz gibi makro ekonomi alanında yapılması gereken ilk uygulama bundan sonra ekonomide yakalanmış olan istikrarı bozacak her türlü yaklaşımdan kaçınmak olacaktır. Bu noktadan sonra enflasyon oranlarının tekrar yükselmesi ve kamu maliyesinin bozulması Türkiye ekonomisinin yeniden eski istikrarsız dönemlerine geri dönmesine yol açacak ve bu da şu ana kadar yapılmış olan reformların anlamını yitirmesine sebep olacaktır. Bu nedenle iç ve dış piyasalara uygulanmakta olan makro ekonomik istikrar programından hiçbir şekilde taviz verilmeyeceğine dair verilecek güven önem taşımaktadır.

Bunun yanında mali disiplinin devamlılığını sağlamak açısından çıkarılacak olan sosyal güvenlik reformu önem taşımaktadır. Şekil 4.4'te de görüldüğü gibi sosyal güvenlik sisteminin açığı GSMH'nin %4.2'si seviyesine ulaşmıştır.

Şekil 4.4 Sosyal Güvenlik Kurumlarına Bütçe Transferleri (% GSMH)

TEPAV, 22 Temmuz 2007 Seçimlerinin Ardından İkinci Nesil Reform Sürecinin Öncelikleri, (Ankara:Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayınları, 2007),12.

Kamu üzerindeki yükü her geçen gün artan sosyal güvenlik sistemi açığını azalmak için adilane bir reform yapmak Türkiye ekonomisinin istikrarlı yapısını sürdürebilmesi açısından önemlidir.

Sıkı maliye politikası ve yüksek faiz dışı performansı ile kamu maliyesinin diğer harcama kalemlerindeki esneklik arttırılmalıdır. Cari harcamalar azaltılmaya çalışılırken, vergi denetimi ve tahsilatı etkinleştirilmelidir.

AB sürecindeki belirsizlik ve IMF ile yapılan mevcut antlaşmanın 2008 yılında bitecek olması nedeniyle Türkiye'nin yapısal reform sürecini hızlandırması ve kapsamını genişletmesi önem taşımaktadır.⁵⁹

2006 ve 2007 senesinde yıl sonu için hedeflenen enflasyon oranının üstünde kalınmasına rağmen enflasyonla mücadeleden hiçbir şekilde vazgeçilmemesi şarttır. %4 enflasyon hedefine geç ulaşılması, yüksek büyümenin, istihdam yaratmanın ve dezenflasyon sürecinin devam ettirilmesi halinde çok da vazgeçilmez ve istikrarı bozucu bir etki yaratmaz. Burada en önemli olgu dezenflasyon sürecinden vazgeçilmemesidir.⁶⁰

⁵⁹ TUSİAD, **Ekonomik Görünüm ve Politikalar**, (İstanbul, 2007), 3.

⁶⁰ TUSİAD, **Age**, 4.

Merkez Bankası'nın bağımsızlığını sürdürebilmesi ve baskı altında olmadan sıkı para politikasına devam etmesi önemlidir. Hükümetin de makro ekonomik istikrarı bozucu popülist politikalardan kaçınması ve tutarlı bir politika göstererek iç ve dış piyasaların kafasında soru işaretleri oluşturmaması önemlidir.

Bütün bu yapılan ve yapılması gereken makro reformlar sadece imalat sanayiinin gelişimi için değil ülke ekonomisinin bütünüyle büyümesi için önem taşımaktadır. 2001 krizinin ardından makro anlamda yapılmış reformlar sayesinde Türkiye ekonomisi oldukça yüksek bir büyüme performansı göstermiştir. Ülkede oluşan istikrar ortamı sektörlere de yansımış ve özellikle sanayi ve hizmetler sektörü bu yüksek büyümeden önemli pay almıştır. Ancak istihdamın artırılması açısından makro reformların yanında mikro reformların uygulanması da önem taşımaktadır.

4.2. Mikro Reformlar

2001 krizinden sonra yapılan reformlar neticesinde Türkiye ekonomisi istikrara kavuşmuş ve makro göstergelerde önemli düzelmeler meydana gelmiştir. Makro istikrarı sağlayacak politikalar konusunda genelde bir mutabakat mevcuttur ve bu ekonomi politikalarının disiplinle uygulanması sonucunda ülke ekonomisinin belli bir istikrara kavuşacağı kabul edilecek bir olgudur. Dünyada gelişmekte olan ülkelerin genelinde makro anlamda bu tür politikalar uygulanmış ve bu yol standart bir yol olarak kabul edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin arasındaki fark yapısal reformların tamamlanması, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve mikro reformların uygulanması gibi konularda kendini göstermektedir.⁶¹ Ekonomide istikrarın sağlanmasının ardından Türkiye ekonomisinin yönetilebilmesi ve küreselleşen dünya içinde rekabetçi bir yapıya kavuşturulabilmesi bundan sonraki dönemde en önemli amaç olacaktır. Genel olarak baktığımızda makro önlemlerin amacının, mikro önlemlerin olumlu sonuç vermesini sağlayacak ortamı yaratmak olduğu ortaya çıkar. Çünkü mikro reformlar en fazla sektör düzeyinde, somut bir konuda değişiklik yapmayı hedeflerler.

⁶¹ TÜSİAD, **age** , 3.

Yapılacak olan mikro reformların neler olması gerektiği konusunda Aralık 2001’de kurulan Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu’nun ve Devlet Planlama Teşkilatı’nın yaptığı çalışmalar mikro reform gerektiren alanların belirlenmesi adına faydalı olmuştur. Sanayi politikası için gerekli olan mikro reformlar iki ana gruba ayrılmaktadır: Birincisi rekabet gücü olan faaliyet alanlarını teşvik etmeye yönelik politikaları, ikincisi ise tüm faaliyet alanlarında iş yapmanın önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik politikaları kapsamaktadır.

Bu reformların temel unsurları şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Ekonominin yönetiminde etkili olan düzenleyici ve denetleyici kurumlarda bağımsızlık, şeffaflık ve hesap verebilirlik garanti altına alınmalı, bu kurumlarda yönetim istikrarı korunmalıdır.
- Enerji, ulaştırma ve telekomünikasyon sektörleri başta olmak üzere, liberalizasyon süreci hızlandırılmalı; bu sektörler adil rekabet koşulları sağlanarak özel sektöre tam açılmalı ve piyasa ekonomisi işler hale getirilmeli; bu sayede girdi maliyetlerinin dünya fiyatlarına gerilemesi sağlanmalıdır.
- Enerji arz açığı tehlikesi karşısında, piyasa dışı çözümlere yönelmek yerine, piyasa mekanizmalarının etkin işleyişini sağlayacak düzenlemelere gidilmeli; strateji belgesi özel sektör yatırımcılarını da içine alan bir süreç sonucunda yenilenmelidir.
- Enerji sektöründe Strateji ve Koordinasyon çalışma grubu yasal bir çerçeveye kavuşturularak etkin biçimde çalıştırılmalıdır.
- Ücret dışı işgücü maliyetini yükselten vergi ve primler hafifletilmeli; zorunlu istihdam ve esnek çalışma ile ilgili yasal düzenlemeler, sosyal sigorta, sağlık, işsizlik prim oranları ile kıdem tazminatı sistemi bütüncül olarak gözden

geçirilmelidir. Ücret dışı işgücü maliyetlerinin düşürülmesi mutlaka kayıt dışılıkla mücadele ile eşzamanlı yürütülmelidir.⁶²

Bunların yanında özellikle 3. bölümde üzerinde durulan rekabet gücü ve verimliliğin artırılması konusunda yapılması gerekenler üzerinde durulmalıdır. Türkiye imalat sanayi sektörü son yıllarda verimliliği arttırmasına rağmen halen gelişmiş ülkelerin oldukça gerisindedir. Ayrıca rekabet gücü de küresel entegrasyon sürecinde şirketlerin ayakta kalabilmeleri için son derece önem taşıyan bir olgudur. Yapılması gereken mikro reformlar başlığı altında bu konular üzerinde ayrıntılı olarak durmaya çalışacağım.

4.2.2. Yapılması Gereken Mikro Reformlar

Mikro reformların hazırlanması, makro reformlara göre daha titiz ve detaylı bir program ve uygulama süreci izlemektedir. Bu reformların uygulanması sürecinde toplumun bazı kesimlerinin en başta zararlı çıkabileceği aşıkardır. Bu yüzden mikro reform sürecinin şeffaf bir şekilde yürütülmesi, özellikle toplumun dar gelirli kısmının yükleneceği maliyetin azaltılması için bir toplumsal dayanışma mekanizması kurulmalıdır.⁶³

Bu bölümde küresel ekonomiye entegrasyon sürecinde rekabet gücünün artırılması, teşvik sisteminin reformu, doğrudan yabancı yatırım konusunda yapılması gerekenler ile verimliliğin önündeki engellerin kaldırılmasına dair yapılması gerekenler üzerinde durulacaktır.

4.2.2.1. Rekabet Gücünün Arttırılması

Devletin elini ekonomiden çekmesi ve Türkiye ekonomisinin artan bir ivme ile dış piyasalara açılması sonucunda Türk imalat sektörünün rekabet gücünü arttırmasını zorunlu kılmaktadır.⁶⁴ Sanayi sektörü ancak rekabet gücünü arttırarak ihracat gücünü arttırabilir, özellikle Çin ile rekabet edebilir ve iç ve dış şokları daha az hasarla atlatabilir.

⁶² Şükrü Cicioğlu, “Makro Ekonomik Reform Sürecinden Mikro Ekonomik Reform Sürecine”, http://paribus.tr.googlepages.com/s_cicioglu10.doc, [22.07.2008]

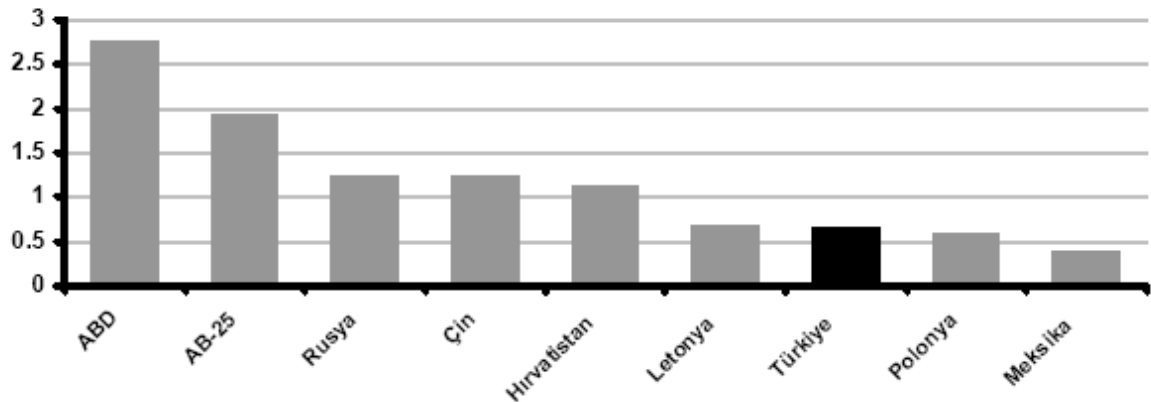
⁶³ TÜSİAD, *age*, 5.

⁶⁴ Melsa Ararat, B.Burçin Yurtoğlu, “Yönetişim ve Küresel Rekabet”, **Türkiye Küresel Rekabet Raporu 2006**, TÜSİAD,(İstanbul: Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, 2006), 76.

Rekabet gücünün yüksek olabilmesi bazı iç ve dış etmenlere bağlıdır. Dış etmenler ile anlatılmak istenen ülke dışı gelişmeler değil firmaların etki alanı dışındaki faktörlerdir. Bunlar makro ekonomik ve politik istikrar, girdi maliyetlerinin yüksekliği ve dış ülkelerle rekabettir. Diğer bir önemli dış etken ise firmaların haksız rekabete uğramalarıdır. Haksız rekabet kayıt dışı firmalar, yüksek Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) primleri gibi maliyeti arttıran yükler olabileceği gibi, ithalat dampingleri veya dış ülkelerin kendi firmalarına verdikleri destekler şeklinde olabilir.⁶⁵

Rekabeti etkileyen iç etmenler ise, firmaların verimliliklerini arttırabilmek için maliyetlerini daha etkin bir şekilde kullanabilme gücü ile sanayide yeni üretim metotlarına geçebilme kapasiteleri olarak sayabiliriz.⁶⁶

Türkiye'nin rekabet gücünü arttırmasında özellikle yenilik ve AR-GE alanında atması gereken adımlar bulunmaktadır. AR-GE harcamalarına yapılacak yatırım Türkiye'nin rekabet gücüne pozitif bir etki yaratacaktır. Şekil 4.5'te de görüldüğü gibi AR-GE harcamalarına ayrılan pay gelişmiş ülkelerin oldukça altındadır.

Şekil 4.5 AR-GE Harcamalarının Milli Gelire Oranı (%) 2004

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 118

⁶⁵ DPT, age, 72.

⁶⁶ DPT, age, 72

5. Bölümde “AB Sürecinin Türk İmalat Sektörüne Katkısı” bölümünde daha ayrıntılı bahsedilecek olan Lizbon Stratejisi’nde rekabet konusunda aşağıdaki yaklaşımlar benimsenmiştir:

- Firmaların uluslararası rekabette güçlenmesini sağlayacak politika, yönlendirme ve mekanizmalar oluşturulmalıdır.
- Bilgisayar ve internet kullanım maliyetleri düşürülerek, yaygınlaştırılmalıdır.
- Hükümet, özel sektör ve üniversiteler arası koordinasyon sağlanmalıdır.
- Türkiye’nin öncelikli ve önemli teknoloji alanları ile AR-GE faaliyetlerini yoğunlaştıracığı teknolojiler belirlenmelidir.
- AR-GE faaliyetlerine GSYH’den ayrılan pay artırılmalıdır.
- Üniversite ve sanayi arasında daha geniş ölçekte AR-GE işbirliği sağlanmalıdır.⁶⁷

Türkiye’de sanayi sektörünün en büyük eksikliklerinden birisi de odaklanma anlayışının olmamasıdır. Türkiye her türlü sanayi dalını teşvik etmek yerine katma değer olarak katkı sağlayabilecek, dünya ile rekabet edebileceği sektörlere yoğunlaşmalıdır. Bu odaklanma ile birlikte rekabet gücünü arttırabilecek aşağıdaki önlemlerin de alınması gerekmektedir :

- Aynı işi yapan fakat ülke ekonomisine katkı sağlamayan veya atıl kapasite ile çalışan şirketler konsolide olmalı,
- AR-GE faaliyetleri arttırılmalı

⁶⁷ Seyida Turan, **age** , 4.

- Katma değeri olarak yüksek getiri sağlayabilecek sektörlerle yatırım yapılmalı
- Bu tür yatırımlara destek olacak tamamlayıcı hizmetlere destek verilmeli
- Şirketlerin sinerji yaratabilmeleri için belli coğrafyada yoğunlaşması sağlanabilmeli
- Gelecekte soru işareti bırakmamak için global pazarla gerekli bağlantılar kurulmalı
- İmaj ve itibarı sağlayan önlemleri aldıktan sonra global pazarda tanıtımın gerçekleştirilmesi gerekmektedir.⁶⁸

Türkiye güçlü olabileceği sektörlerde yoğunlaşmayı sağlayabilirse dünyada o alanda söz sahibi olabilir ve yoğunlaşılan bu alanlarda küçük işletmeler yerine daha az sayıda fakat daha güçlü işletmelere sahip olabilir. Bu sayede daha verimli ve rekabet gücü yüksek firmalar dünya ile daha kolay rekabet edebilir.

4.2.2.2. Teşvik Sisteminin Reformu

Güçlü bir imalat sanayiinin oluşturulması açısından devletin uygulayacağı teşvik sistemi önemli rol oynamaktadır. Ancak Türkiye’de teşvik sistemi mevcut haliyle istenilen sanayi stratejisinin etkili bir elemanı olmaktan çok uzaktır. Teşvik sisteminde asıl amaç küresel ekonomide rekabet edebilen bir sanayi tabanının oluşmasını sağlayabilmektir.

4.2.2.2.1 Türkiye’de Uygulanmış Teşvik Politikaları

Türkiye için teşvik sistemi politikalarına baktığımızda cumhuriyetin ilan edilmesinden bu yana nitelik ve miktarları değişmekle birlikte çok sayıda teşvik aracı yatırımı özendirmek amacıyla kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde ilk olarak 1923 yılında 1. İzmir İktisat Kongresinde sanayii teşvik amacıyla kararlar alınmıştır. 1927 yılında ise Teşvik-i Sanayi Kanunu günün şartlarına göre düzenlenmiştir.

⁶⁸ Pof. Dr. İbrahim Kavrakoglu, Dr. Süleyman Gedik, Dr. Melike Balkır, **Yeni Rekabet Stratejileri ve Türk Sanayisi**,(İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 2002), 138-139.

1950’li yıllarla birlikte özel teşebbüsü destekleyici politikalar uygulanmıştır. Kredi imkanları arttırılmış, altyapı yatırımları yapılmış, özel sektörün yatırım yapmak istemediği alanlara ise devlet kendisi yatırım yapmıştır.⁶⁹

1960’lı yıllardan günümüze yatırım indirimi, gümrük muafiyeti, KDV desteği, uygun koşullu krediler, arsa tahsisi ve enerji desteği gibi teşvikler uygulanmıştır.⁷⁰

Günümüzde ise Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde uygulanacak teşvik sistemine bazı kısıtlamalar getirilmektedir. Bu sınırlar içerisinde uygulanabilecek teşvik politikaları ise şunlardır: AR-GE yardımı, çevre yardımı, pazar araştırması yardımı, yurt dışı ofis-mağaza yardımı, istihdam yardımı, eğitim yardımı, yurt dışı fuar yardımı, marka yardımı ve yurt içi fuar yardımudur. Bunun dışında bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak amacıyla bölgesel teşviklerin de verilmesi mümkündür. Şu anda ülkemizde fert başı 1500 doların altında gelire sahip illerde gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren paylarında teşvik, bedelsiz yatırım yeri tahsisi ve enerji desteği teşvikleri uygulanmaktadır.⁷¹

4.2.2.2.2. Teşvik Sisteminde Gerekli Reformlar

Temel ilke olarak mevcut teşvik politikamızın, özellikle araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem veren ve teknolojisini yenileyen sektörlerle ağırlık verecek biçimde gözden geçirilmesi gerekmektedir. Teşvikler ekonomide yeniliği arttıracak yenilikçi sektörlerle verilmelidir. Verilen teşviklerin şeffaf, süreli ve seçici olması önemlidir.

Yapılmakta olan veya yapılması kesin olan yatırım ve projelere teşvik sağlanmamalıdır. Ana amaç serbest işleyen piyasa mekanizması içerisinde gerçekleşmeyecek olan proje ve

⁶⁹ İsmail Çiloğlu, “Türk Sanayiinin Gelişimi ve Teşvikler”, **Hazine Dergisi: Cumhuriyet’in 80. Yılı Özel Sayısı**,(Ankara :Hazine Müsteşarlığı Matbaası, 2003), 127-128.

⁷⁰ DPT, **age** , 85.

⁷¹ DPT, **age** , 86.

yatırımlara destek olunarak gerçekleşmesini sağlayabilmektir. Yeni ve verimli olabilecek faaliyetlere veya mevcut faaliyetleri yeni hale getirip daha verimli olmalarını sağlayabilmek için yapılacak yatırımlara teşvik vermek gerekir. Bunların yanında teşvik verilecek sektörün büyüme kapasitesi hesaplanmalı ve dünya ile rekabet gücü olabilecek sektörler desteklenmelidir. Uluslararası performans, örneğin sektörün ihracat kapasitesi sektörün dünyadaki yerini ölçmek açısından önemli bir göstergedir. Ayrıca sektörler arasında ayırım yapılmaksızın şirketlerin verimlilik arttırıcı faaliyetleri desteklenmelidir. Verimlilik arttırıcı faaliyetler olarak, AR-GE, fizibilite raporları, çevre standartlarına uyum, yabancı dil eğitimi ve kurumsal altyapı yatırımlarını sayabiliriz.⁷²

4.2.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisi

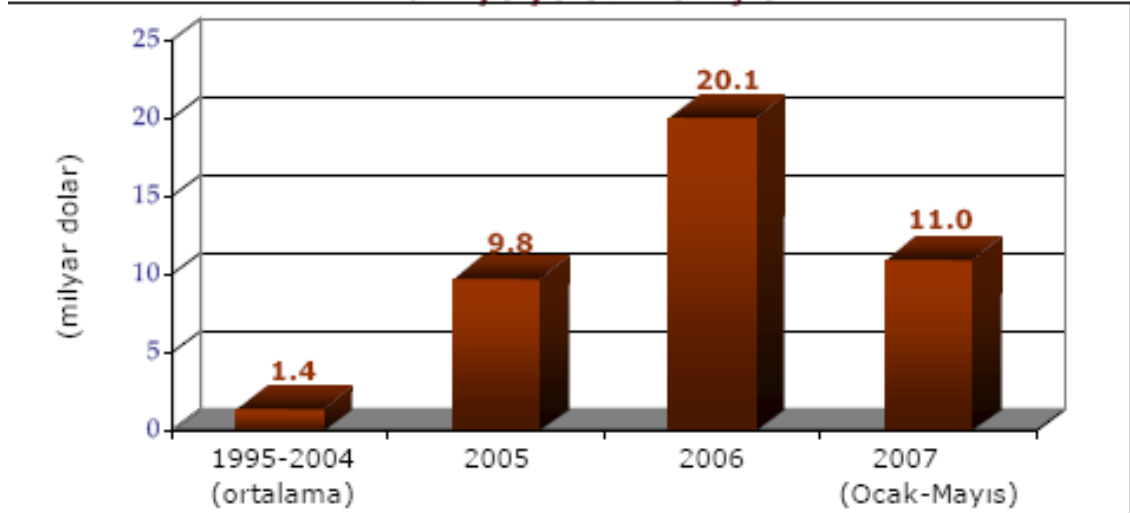
4.2.2.3.1. Mevcut Durum

Türkiye geçmişte önemli miktarlarda doğrudan yabancı sermaye çekememiş, 2001 yılı hariç tutulursa ancak yıllık 1 milyar dolar seviyesinde doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmeyi başarabilmiştir. Ancak 2001 krizinin ardından sağlanan makro istikrar, 2003 yılında yürürlüğe giren Doğrudan Yabancı Sermaye Kanunu ve 3 Ekim 2005 tarihinde AB ile müzakerelerin başlaması ile ülkeye giren yabancı sermaye miktarında önemli miktarda artış olmuştur. Türkiye ekonomisine 2005 yılında 9.8 milyar dolar ve 2006 senesinde 20.1 milyar dolarlık doğrudan yabancı sermaye girişi olmuştur. 2006 senesinde gerçekleşen 2.1 milyar dolarlık yabancı sermaye girişinin 17.2 milyar dolarlı kısmını net doğrudan yabancı sermaye girişi, 2.9 milyar dolarlık kısmını yurtdışında yaşayan yerleşik kişilerin gayrimenkul alımları ile olmuştur. Birleşme ve satın almalar 15.4 milyar dolarla uluslar arası doğrudan yatırımların (UDY) çok önemli bir kısmını oluşturmuştur.

2007'nin ilk beş ayı itibariyle UDY girişi 11 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve yılsonuna dair 20 milyar dolarlık UDY beklentisini güçlendirmiştir.⁷³

⁷² Dani Rodrik, "Industrial Policy For The 21. Century", <http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/unidosep.pdf>, [18.07.2008].

⁷³YASED, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu**, , (İstanbul 2007), 3

Şekil 4.6: Türkiye'ye UDY Girişleri

YASED, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu.,3.

Şekil 4.7'de de görüldüğü gibi 2006 senesinde UDY olarak en yüksek payı %39 ile finansal hizmetler almıştır. Sektör olarak baktığımızda tarım sektörü ihmal edilebilecek düzeyde bir pay alırken, sanayi sektörü yaklaşık %10lu bir pay almıştır. Hizmetler sektörü ise %90'lık oranıyla UDY'nin aslan payını oluşturmaktadır.

Sektörler (Milyon Dolar)	2002	2003	2004	2005	2006	2002-2006	Toplam Girişlerde Pay (%)
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık	--	1	6	5	6	18	0.1
Sanayi	180	548	358	832	1,756	3,675	12.7
Madencilik	2	14	75	40	125	256	0.9
İmalat	110	448	214	788	1,520	3,080	10.6
Kimyasallar	9	9	39	174	600	831	2.9
Gıda, içecek, tütün	14	249	78	68	252	661	2.3
Temel metaller ve ürünleri	25	1	8	139	161	334	1.2
Elektrik, gaz, su	68	86	69	4	112	339	1.2
Hizmetler	442	196	927	7,697	16,054	25,316	87.3
Finans	260	51	69	4,016	7,002	11,398	39.8
Ulaştırma, depolama, telekomünikasyon	1	2	639	3,285	6,303	10,230	35.7
Toptan ve Perakende Ticaret	89	92	103	68	1,496	1,848	6.5
Toplam	612	745	1,291	8,534	17,817	29,009	100

Şekil 4.7: Sektörlere Gelen UDY ve Payları (Milyar dolar, %)

YASED, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu.,6

4.2.2.3.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisi

Yabancı sermayeyi çekmek amacıyla öncelikle ülkedeki tüm şirketler için yatırım ve iş yapma ortamını güçlendirecek ve verimliliği artıracak bir stratejinin oluşturulması gerekmektedir. Özellikle yukarıda da belirtildiği gibi makro istikrarın sağlanmış olması, yabancı sermaye çekmek için çıkarılmış kanunlar ve AB süreci yabancı sermaye girişini yıllık 1 milyar dolardan 20 milyar dolar seviyesine kadar yükseltmiştir. Bu gelinen seviyeleri koruyabilmek ve daha da ileriye götürebilmek için yabancı yatırımların teşvik edilmesi gerekmektedir. Yabancı yatırımlar bir ülkedeki teknolojik ilerlemeyi sağlayan ana unsurlardan birisidir. Yabancı yatırımların verimlilik artışı bakımından maksimum faydayı sağlayabilecek, teknoloji yoğun sektörlere yatırım yapması için teşvik edilmesi bu yatırımların yerli firmalarla bağlantıları sağlanabilmelidir.

Başta Dünya Ticaret Antlaşması ve buna benzer çok sayıda uluslararası antlaşma neticesinde ülkelerin yaparak öğrenme süreci yerini yabancı sermaye çekme ve ülke sanayisi ile bu şirketlerin bağlantılarını güçlendirme şeklini almıştır. Bu nedenden dolayı 1970'lerde Uzak Doğu ülkelerinin kullanmış olduğu teknolojik atılım yolunun kullanılması bu aşamada zorlaşmıştır. Türkiye'nin ise bu nedenden dolayı uzun vadede ileri teknoloji yatırımlarından fayda sağlayabilmesi çok uluslu şirketleri ülkeye çekebilme becerisiyle olabilir. Bu çerçevede bu şirketler, istihdamı ve ihracatı artırma yanında, Türkiye'ye teknoloji geliştirme, yönetim birikimi, uluslararası pazarlama, uluslararası yatırım ve mali deneyimlerin transferi alanında önemli katkı sağlayacakları unutulmamalıdır.

Yabancı sermayeyi ülkemize çekebilmek için AR-GE altyapısının kurulması ve nitelikli işgücü sayısının arttırılması çalışmalarına hız verilmelidir. Bununla birlikte ileri teknoloji getirecek yüksek katma değerli firmalara pozitif ayrımcılık tanınırken, diğer yabancı yatırımların önüne engel getirilmemeli, Türk ve yabancılara eşit muamele ilkelerinden ödün verilmemelidir.

4.2.2.4.Verimlilik

İmalat sanayisinde verimliliğin önündeki engellerin kaldırılması, Türkiye’de iş yapma ve yatırımın önündeki engellerin de kaldırılmasına bağlıdır. Firmalara yönelik uygulanacak olan bu politikalar şu şekilde sıralanabilir:

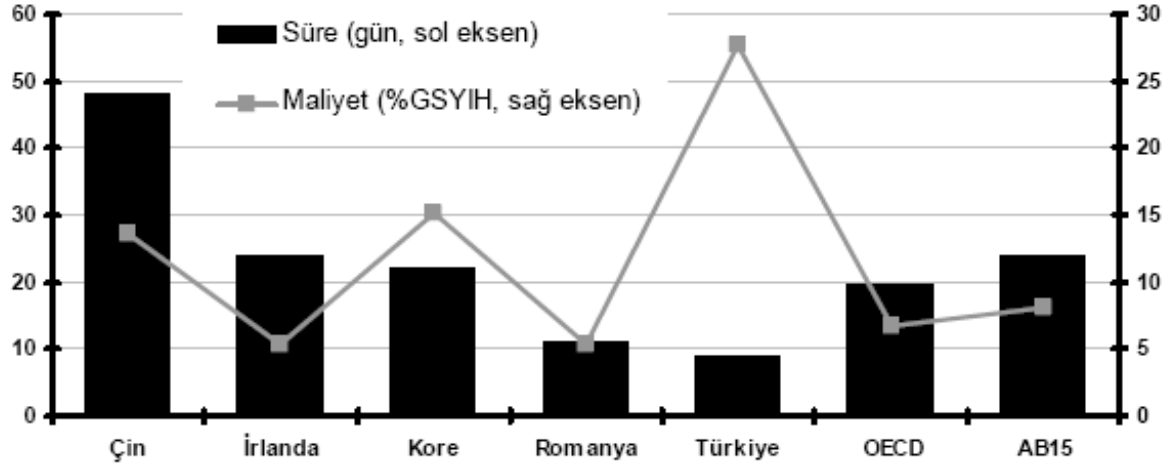
- Piyasa mekanizmasının işlemlerini sağlamak ve ülkemizde girişimciliği geliştirici önlemler almak
- Firmaların ölçeğini büyümeye yönelik çalışmaların yapılması
- Teknoloji seviyesini arttıracak politikalar geliştirilmesi
- Altyapı ve hizmetler sektöründe maliyetleri düşürecek politikalar izlenmesi
- Sanayiinin ihtiyacını karşılayabilecek nitelikli işgücü yetiştirilmesi
- Rekabet gücünü arttıracak altyapıyı oluşturabilmek.⁷⁴

Bu politikalarla birlikte makro istikrarın sürdürülmesi şarttır. Verimliliğe yönelik bu politikalar uygulanırken makro istikrarın devamını sağlayan para ve maliye politikalarının uygulanması büyük önem taşımaktadır. Yukarıda sayılan politikaların analizinin yapılarak, politika önerilerinin ortaya koyulmasının gerektiğini düşünmekteyim.

4.2.2.4.1. Piyasa Mekanizmasına İşlerlik Kazandırabilme

Giriş çıkışların önündeki engellerin kaldırılması piyasanın işlerliği açısından önem taşımaktadır. Verimli çalışan firmaları verimsiz çalışan firmalar yerini alabileceği esnek bir yapının oluşturulabilmesi önemlidir. Verimli olabilecek firmaların piyasaya girişleri önündeki engeller kaldırılmalıdır. Şekil 4.8’de görülebileceği üzere Türkiye 2003 yılında yapılan çalışmalar sonucunda işlem sayını azaltıp işlemleri tek bir noktada toplayarak iş kurma süresini oldukça düşürmüştür. Buna karşın iş kurma maliyetleri halen yüksektir.

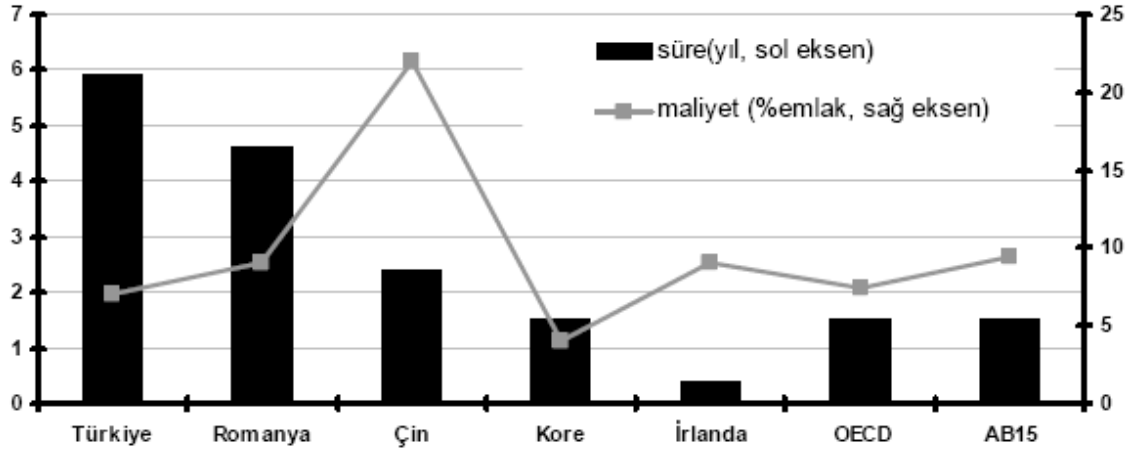
⁷⁴ DPT, age, 98

Şekil 4.8 Giriş Süresi ve Maliyetleri

TEPAV, Türkiye'nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, (İstanbul, 2007), 48

2003 yılında yapılan reformla piyasaya giriş önündeki engeller kaldırılmasına rağmen piyasadan çıkış önündeki engelleri kaldırmada aynı başarı gösterilememiştir. Çıkışın kolay olması imalat sanayiindeki verimsiz firmaların yerini verimliliği artırıcı firmaların alması yönünden önem taşımaktadır. Şekil 4.9'da görüldüğü gibi çıkış maliyetleri konusunda karşılaştırılan ülkelerle çok büyük fark olmamasına rağmen çıkış süresi bakımından bu sürecin en uzun yaşandığı ülke Türkiye'dir.

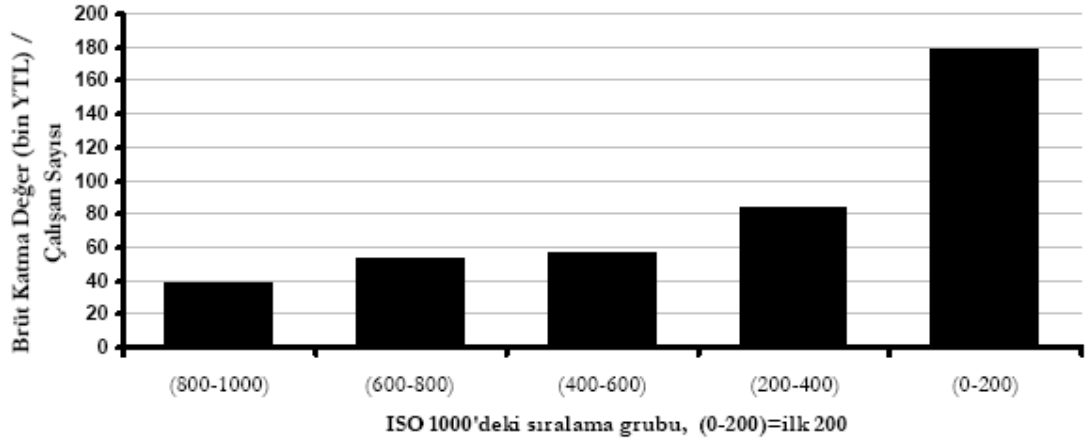
Şekil 4.9 Çıkış Süresi ve Maliyetleri

TEPAV, Türkiye'nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, (İstanbul, 2007) 50

Burada devlete düşen görev ise bürokratik engellerin kaldırılması, piyasaları düzenleyip denetlemesi, şeffaf ve herkesçe anlaşılabilen belirgin kurallar koyabilmesidir. Hukuka saygılı ve etken bir devlet anlayışı piyasaların işleyebilmesi açısından son derece önemlidir.⁷⁵

4.2.2.4.2. Firmaların Ölçek Problemleri

Türkiye imalat sanayiindeki firmaların büyük bir bölümünü küçük ve orta boy işletmeler oluşturmaktadır. İşletmelerin ölçek olarak büyümeleri ile verimliliklerini artırma açısından bir doğru orantı mevcuttur. (Şekil 4.10)

Şekil 4.10 Türk Sanayiinde Ölçek ve Verimlilik İlişkisi

TEPAV, Türkiye'nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı,(İstanbul, 2007) 23

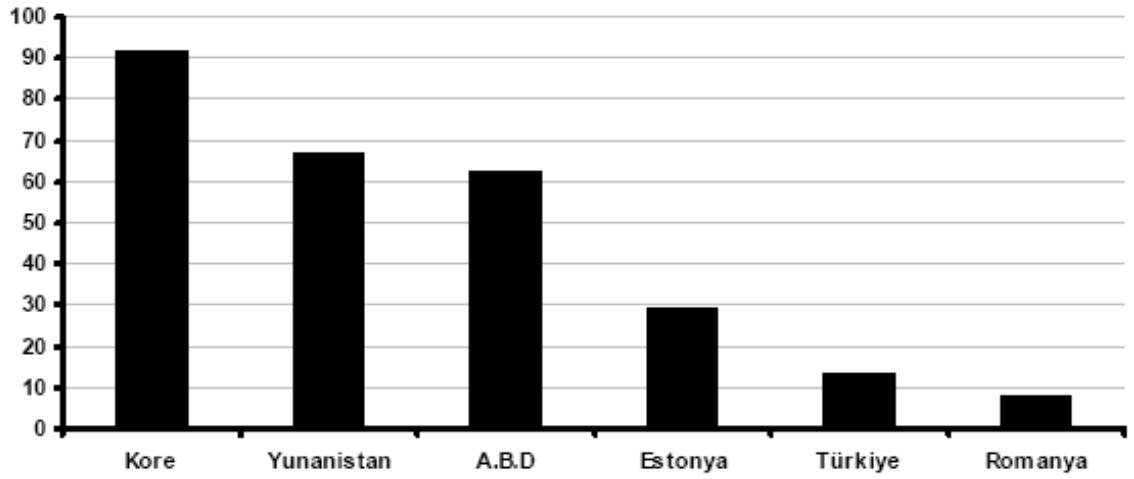
Firmaların büyümesi, verimliliklerinin artmasını sağlayacak, ölçek ekonomilerinden faydalanmalarını ve yabancı rakipleriyle daha kolay rekabet edebilmelerini sağlayacaktır. Burada büyüme ile kast edilen ölçeğin en optimum şekilde büyümesi olup verimsiz bir büyüme savunulmamaktadır.

Diğer yandan haksız rekabete sebep olan kayıt dışı firmaların varlığı da önemli bir sorundur. Kamu bu şirketleri sadece zorlama yollarla vergi ve sosyal güvenlik sistemi içerisine almakla kalmamalı aynı zamanda gerek teknoloji gerek pazarlama gerekse

⁷⁵ Rodrik, Türkiye Sanayileşmenin , 5.

diğer alanlarda yol göstererek bu şirketlerin düşük verimlilikten daha yüksek verimliliğe geçmesine yardımcı olmalıdır.

İşletmelerin ölçeklerini büyütmede yaşadıkları sorunlardan birisi de finansmana erişimde yaşadıkları zorluklardır. Ülkemizde bankacılık sisteminin şirketlere sağladığı kredi olanakları kısıtlıdır. (Şekil: 4.11) Küçük işletmeler de genel olarak yapacakları yeni yatırımlar şirket sahibinin kişisel serveti başta olmak üzere için banka dışı yolları seçmektedirler.

Şekil 4.11: Özel Sektöre Bankalarca Verilen Kredi / GSYİH (2003)

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Ankara: DPT Yayınları, 2007) 109.

Finansmana erişim yolunda nicelikle odaklanması gereken konu kredi verenlerin hukuki haklarının korunmasına yönelik atılacak adımlardır. Bir diğer husus ise kredi koşullarının iyileştirilmesi konusunda bazı konularda reform yapılırken bazı konularda yapılmamasının kredi miktarında yaşanabilecek bir artışın olumsuz etkileneceği gerçeğinin unutulmaması gerektiğidir.

4.2.2.4.3. Teknolojik İlerlemenin Sağlanması

İmalat sanayiinin verimliliğini arttırmasındaki en büyük etkenler birisi de teknolojinin kullanımı ve yenilikçi kapasitenin geliştirilmesidir. Katma değer olarak yüksek ve dünya

piyasasında yabancı firmalarla rekabet şansını arttırabilecek şekilde üretim yapılabilmesi önemlidir.

Tablo 4.1’de görüldüğü gibi ülkemizin ihracat yapısında yüksek teknolojik ürünlerin payında küçük de olsa bir yükselme bulunmaktadır. Ancak Çin ile kıyaslandığında Çin’in ileri teknolojik ürün ihracatı %35.2 seviyesine ulaşmıştır. Bu hızlı değişim Çin’in sadece hazır giyim tekstil gibi düşük teknolojik ürünlerde değil aynı zamanda yüksek teknolojik ürünler açısından da dünyada söz sahibi olduğunun bir göstergesi durumundadır.⁷⁶

Tablo 4.1: İhracatı Teknolojik Yapısı Yönünden Türkiye Ve Çin, 1999, 2004
(Değişik Ürün Gruplarının Toplam İhracat İçindeki Payları %)

	Türkiye		Çin	
	1999	2004	1999	2004
Doğal Kaynağa Dayalı Ürünler	16,7	13,8	11,5	9,6
Düşük Teknolojik Ürünler	51,8	45,0	45,8	34,3
Orta Teknolojik Ürünler	21,7	30,8	19,0	20,9
İleri Teknolojik Ürünler	9,8	10,4	23,7	35,2
Toplam	100	100	100	100

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Ankara: DPT Yayınları, 2007) 115’ten uyarlandı.

İmalat sanayiinin rekabet gücünü yükseltmesi açısından teknoloji, yenileme ve işgücü becerilerinden kaynaklanan toplan faktör verimliliğinin de artırılması kaçınılmazdır. Toplam faktör verimliliği, teknolojik gelişim sayesinde mevcut sermaye ve işgücü miktarı ile daha fazla üretim yapılmasının sağlanabilmesidir. Uzun vadede sürdürülebilir

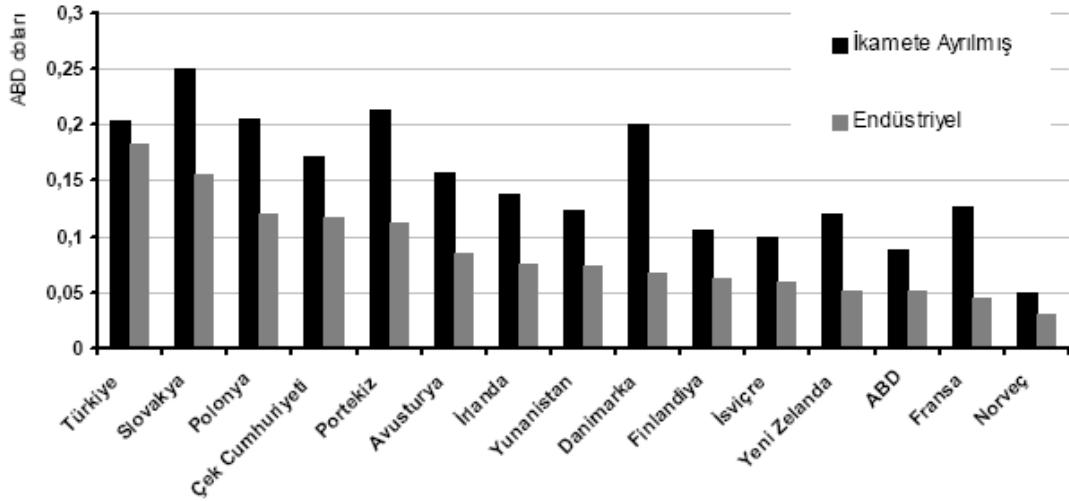
⁷⁶ DPT, age, 114.

büyüme, ancak yüksek katma değer üreten, yenilikçi ve teknolojiye dayanan bir büyüme ile mümkün olabilir.

Teknolojik gelişme ve yenilikler ancak AR-GE harcamalarının artması ile sağlanabilir. Bu yüzde kamuoyunda AR-GE'ye yönelik yayınlarla bu konunun öneminin anlatılması gerekmektedir. Ayrıca üniversite-sanayi işbirliği ile AR-GE çalışmaları belli bir koordinasyon çerçevesi içerisinde yürütülmelidir. Devletin de AR-GE konusunda teşvikler vermesi veya AR-GE çalışmalarını vergiden muaf tutması uzun vadede bakıldığında sanayi ve ülke ekonomisi açısından faydalı olacaktır.

4.2.2.4.4. Girdi Maliyetlerinin Düşürülmesi

İmalat sanayisinde iki temel girdi maliyetini elektrik ve telekomünikasyon giderleri oluşturmaktadır. Endüstriyel elektrik maliyetine baktığımızda Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında en yüksek maliyetli elektriği kullandığını görmekteyiz. (Şekil4.11) Burada özellikle vergi yükünün ağırlığı bu farkın oluşmasında en büyük etmendir. Türkiye'nin diğer OECD ülkeleri ile kıyaslandığında endüstriyel elektrik üzerinden aldığı vergi yaklaşık iki kat daha fazladır.

Şekil 4.12: Türkiye ve OECD Ülkelerindeki Nihai Kullanıcı Elektrik Fiyatları (2005)

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Ankara: DPT Yayınları, 2007) 125.

Bununla birlikte elektrik tüketiminde kayıt dışılığın oldukça fazla olması elektrik maliyetlerinin yüksek olmasındaki diğer bir sebeptir. Sistemdeki kayıp/kaçak oranı %19 ile Türkiye ile benzer yapıdaki ülkelerden oldukça yüksektir. Dolayısıyla kayıp ve kaçakları azaltacak önlemlerin alınması elektrik maliyetlerinin düşürülmesi açısından önem taşımaktadır.

Telekomünikasyon sektörüne bakıldığında ise toplam faktör verimliliğinin ABD'nin %64'ü seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu sektör için de istenen verimlilik seviyesini henüz ulaşamamıştır. Telekomünikasyon sektöründe altyapı erişim sorunlarının pazara yeni oyuncuların girmesini önlediği görülmektedir. Gerek sabit telefon altyapısına gerek mobil telefon altyapısına, pazara katılacak yeni firmaların makul bir fiyat üzerinden erişebilmesinin sağlanması ile bu sektöre girişteki engeller azalacak ve rekabetin artması neticesinde verimliliğin de yükselmesi sağlanabilecektir.

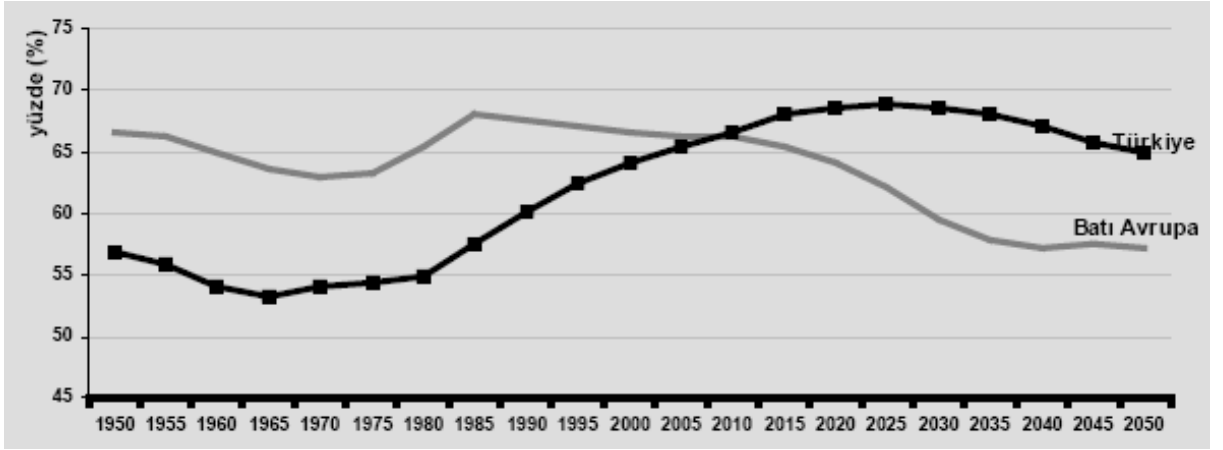
Gerek enerji gerekse telekomünikasyon sektörlerinde serbestleşmenin tam anlamı ile sağlanabilmesi ile maliyetlerin düşürülmesine çalışılmaktadır. Ancak bu yolda gerçekleştirilen reformlara rağmen maliyetleri aşağıya çekmekte istenen başarı henüz gösterilememiştir.

Maliyetlerin düşürülmesi açısından bazı politikaların uygulanması gerekmektedir. Öncelikle sektördeki rekabet otoritesi ile yargı arasındaki yetki karmaşasının önlenmesi gerekmektedir. İkinci olarak sektörel düzenleme kararları yargı denetiminden geçtiği için yargının konu ile ilgili birikiminin artırılması gerekmektedir. Son olarak bu sektörlerdeki vergi yükünün düşürülmesi ile imalat sanayiinin verimliliğini arttırmasında katkıda bulunulmalıdır.⁷⁷

⁷⁷DPT, age , 128-129.

4.2.2.4.5. Nitelikli İşgücü Yetiştirilmesi

Türkiye, önümüzdeki dönemde çalışabilir nüfusunun toplam nüfusa oranının yükseldiği ve bu sayede demografik olarak avantaj sağlayabileceği bir dönem yaşayacaktır. Şekil 4.12’de görüldüğü gibi çalışabilir nüfusun toplam nüfusa oranı Batı Avrupa’da düşerken Türkiye’de hızla yükselmektedir. Bu süreç neticesinde Avrupa’da gerçekleştirilmesi pahalı olabilecek projeler Türkiye’ye kaydırılabilir. Bu fırsatın iyi değerlendirilmesi açısından nitelikli bir işgücünün yetiştirilmesi ve imalat sanayiine uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bu sayede üretimde büyük artışların sağlanması ve yüksek büyüme oranlarına ulaşılabilmesi mümkün görünmektedir.

Şekil 4.13: Çalışan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (%)

TEPAV, Türkiye'nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, (İstanbul, 2007) 68.

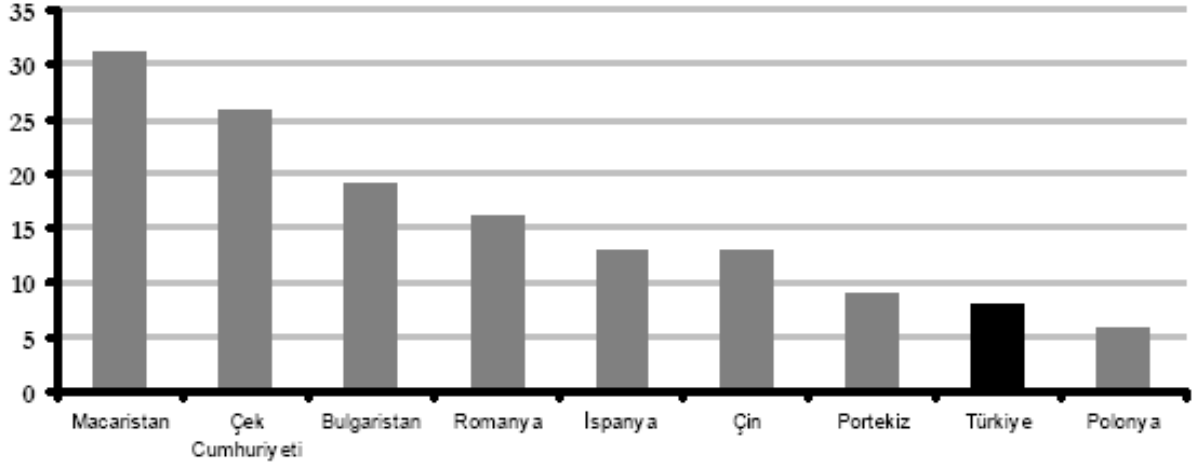
Nitelikli işgücünün yetiştirilmesi amacıyla gerçekleştirilebilecek politikaları şu şekilde özetleyebiliriz:

- Gelecek vaat eden sektörlerin ve iş sahalarının ihtiyaç duyduğu becerilerin gelişmesine yönelik işgücü eğitimi politikaları tasarlanmalı.

- Yeni beceri ve meslek kazandırma programları oluşturulurken, bu programlar piyasa odaklı olmalı ve bölgesel ihtiyaçlar göz önüne alınmalı.
- Ulusal düzeyde ihtiyaç duyulan beceriler için uzaktan öğrenim yöntemleri kullanılmalı.
- Meslek yüksek okullarında yapılan yatırım artırılmalı, eğitim programları ihtiyaçlara yanıt verir hale getirilmeli.
- Üniversitelerde ve meslek yüksek okullarında (MYO) pratik eğitim ve staj eksiklikleri giderilmeli.
- İngilizce başta olmak üzere dil ve bilgisayar becerileri geliştirilmeli.
- Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın tekrar ülkeye geri dönmesini sağlayacak adımların atılması gerekmektedir. Bu sayede Batı Avrupa’da yaşayan ve sanayi hakkında teknik bilgisi yüksek vatandaşlarımız ile özellikle ABD ve Kanada’da yaşayan ileri teknoloji sektöründe çalışan çoğu mühendis kökenli vatandaşlarımızın dönüşü ülkenin ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücü sayısına pozitif bir etki yapacaktır.

4.2.2.4.6. Rekabet Gücü Arttırıcı Altyapının Oluşturulması

Türkiye küresel ekonomide söz sahibi olması için kalite odaklı üretim gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu nedenle uluslararası kalite standartlarına uyum gösterebilmesi zorunludur. Bu nedenden dolayı, kalite standartlarının Türk imalat sanayiinde yaygınlaşması ve özellikle küçük ve orta boy işletmelerde benimsenmesi Türk şirketlerinin rekabet gücüne olumlu katkı sağlayacaktır. Ancak şu anki duruma baktığımızda küresel ekonomide rekabet ettiğimiz pek çok ülkede kalite sertifikasyonu kullanımı Türkiye’nin oldukça üzerindedir. (Şekil 4.13)

Şekil: 4.14: 100 Milyon Dolarlık Sanayi Katma Değerine Düşen ISO Kalite Sertifikası

DPT, **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu** (Ankara: DPT Yayınları, 2007) 125

Türkiye'nin bu konuda yapması gerekenlerden biri Türk Standartları Enstitüsü (TSE) standartlarını AB'ye uyumlu hale getirebilmesidir. Bu konuda önemli adımlar atılmıştır. Öte yandan, AB birçok ürün grubunun ilgili normlara göre düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Buna göre Türk şirketleri, bu ürünleri CE işareti ile piyasaya sürmesi zorunludur. Ancak AB kapsamında Türkiye'den atanmış kuruluşların bu belgeyi vermesi kabul edilmemektedir. Türk şirketleri de bu hizmeti yabancı kuruluşlara yaptırmak zorunda kalmaktadır. Bu da ayrı bir maliyet yüküne sebep olmaktadır. Bu yüzden Türkiye'deki atanmış kurumların AB tarafından kabul edilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

5. AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM SÜRECİNİN TÜRK İMALAT SANAYİNE ETKİLERİ

Avrupa Birliği (AB) süreci Türk imalat sanayiinin durumunu ve gelecekte ulaşabileceği noktayı doğrudan etkileyen bir süreçtir. Bu etki dört nedenden ileri gelmektedir. İlk olarak AB süreci Türk imalat sanayiinin dışsal çevresini belirlemektedir. Gümrük Birliği ile hız kazanan AB ile entegrasyon süreci, müzakerelerin başlaması ile önümüzdeki dönemde daha da artacaktır. Bu süreç içerisinde imalat sanayiinin göstereceği performans, dünyada geleceği yer açısından önem taşımaktadır. İkinci olarak, AB süreci Türkiye'nin girmiş olduğu dönüşüm süreci içerisinde bir çapa görevi üstlenecek ve ekonomide oluşturulan istikrarın sürdürülebilmesi açısından büyük önem taşıyacaktır. Üçüncü olarak bu süreç içerisinde kamunun davranışları AB kurumlarıyla uyum içinde olmalıdır. Bunun sonucunda kamunun sanayi politikası AB politikalarına uygun şekilde olmalıdır. Son olarak, Türkiye'nin müzakere süreci içerisinde sanayi politikaları da konu başlıklarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenden dolayı Türkiye'nin oluşturacağı sanayi politikası AB sanayi politikaları ile uyum içerisinde olmalıdır.⁷⁸

Bu bölümde AB ile ekonomik entegrasyon, AB sürecinde sanayi politikasının durumu, AB'nin sanayi politikası ve buna bağlı olarak Lizbon Stratejisi ile Türk sanayi sektörünün AB müktesebatı ile uyum düzeyi irdelenecektir.

5.1. AB İle Entegrasyon Süreci

1996 yılında Türkiye'nin Gümrük Birliğine katılması ile Türk imalat sanayi açısından yeni bir dönem başlamıştır. Bu sayede yeni pazarlara erişim kolaylaşırken diğer yandan

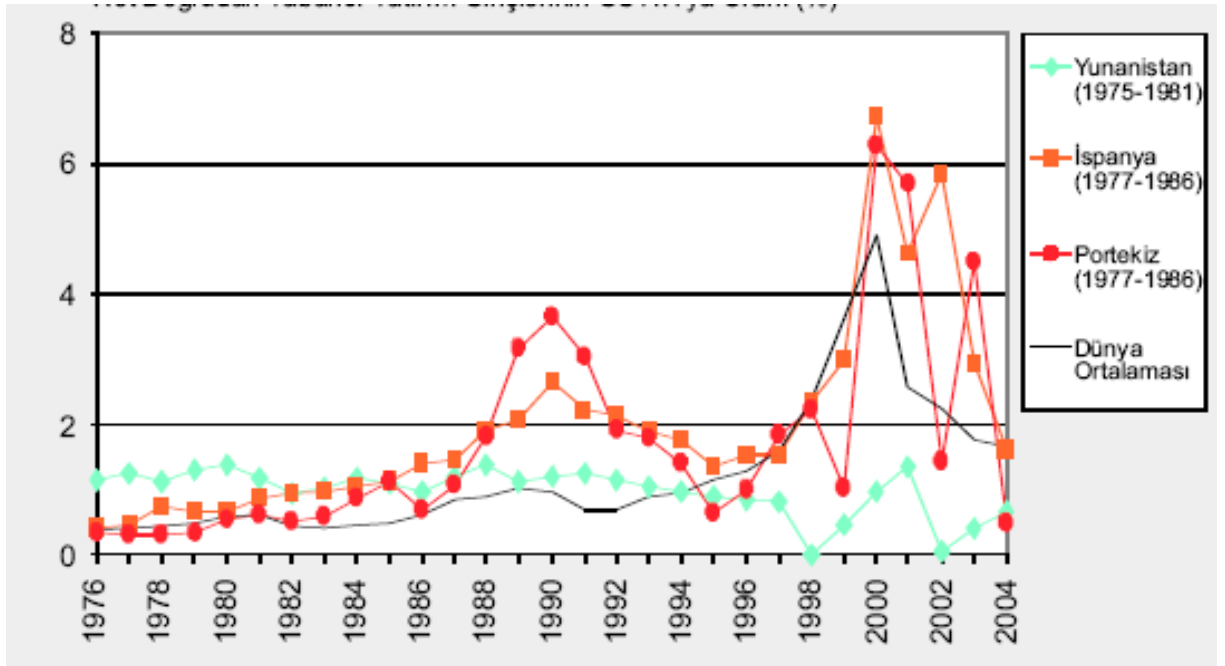
⁷⁸ DPT, age , 59

imalat sanayi yeni bir rekabet ortamına girmiştir. 2005 yılında AB ile müzakerelerin başlaması ile birlikte bu entegrasyon süreci daha da hızlanacaktır.

Bu dönemde AB süreci 2001'den bu yana ekonomik istikrarın sürdürebilmesi açısından IMF ile birlikte bir çapa görevi üstlenmiştir. Ancak IMF ile yapılan stand-by antlaşmasının bitmesi ile birlikte AB ile uyum, reform sürecinin sürdürülebilirliğini sağlayan, piyasaları olumlu etkileyen bir çapa olacaktır.

AB çapası mikro ekonomik reformların yapılması yönünden Türk imalat sanayisi ile doğrudan bir etkileşim halindedir. Bu nedenden dolayı önümüzdeki dönemde Türkiye'nin sanayi politikasının tasarlanması ve uygulanmasında bu AB süreciyle uygulanacak olan mikro reformların etkisi büyük olacaktır. Bununla birlikte AB süreci içerisinde Türkiye'ye gelecek olan dış yatırımların ekonomide yaratacağı olumlu etki hem cari açığın finansmanı kolaylaştıracak hem de ekonomideki dönüşüm sürecine katkı sağlayacaktır.

Yabancı yatırım açısından üye ülkelerin ve AB'ye yeni üye olan ülkelerin durumuna baktığımızda bunu daha iyi görmekteyiz. Şekil 5.1'de son dönemlerde üye olmuş İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın dış yatırım performanslarını görmekteyiz.

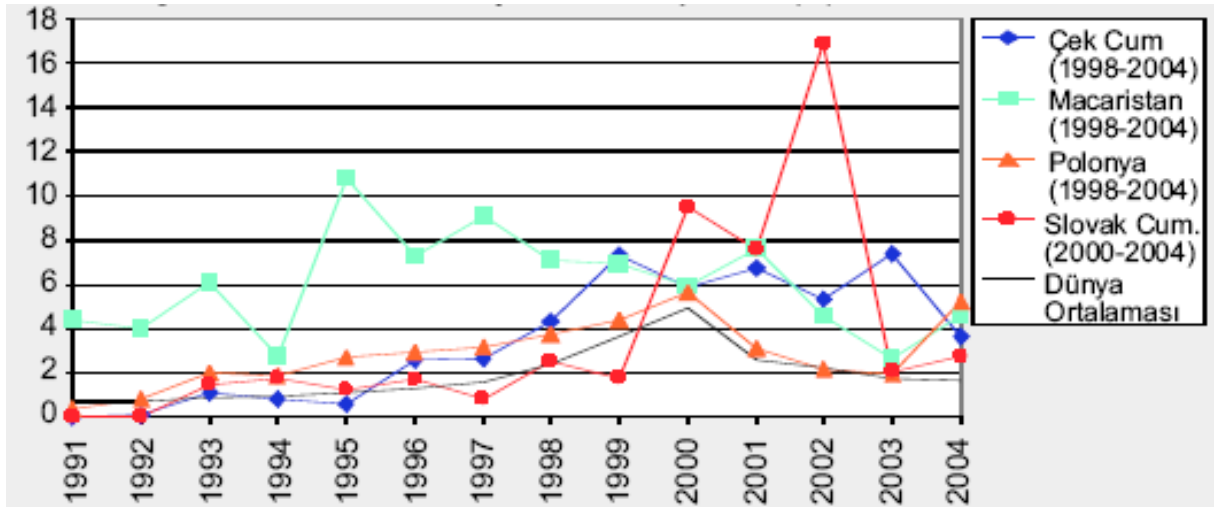
Şekil 5.1 Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin GSYİH'ye Oranları (%)

Türkiye Küresel Rekabet Raporu 2006 ,29

1980'li yıllarda AB'ye üye olan bu ülkelerde üyelik süreci ile birlikte dış yatırımın da arttığını görmekteyiz.

Benzer şekilde 2004 yılında AB'ye katılan ülkelerde de üyelik müzakere sürecinin başlaması ile birlikte doğrudan yabancı yatırımlarda büyük bir patlama olduğu görülmektedir. Şekil 5.2'den anlaşıldığı gibi 1994 yılında AB'nin genişleme kararı almasından sonra 1998 yılında Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan ile müzakerelerin kesin olarak başlaması ile birlikte bu ülkelere giren yabancı sermaye miktarında önemli bir artış gerçekleşmiştir.⁷⁹

⁷⁹ Sumru Öz, **Yatırım Ortamı**, (İstanbul: TÜSİAD- Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, 2006), 30

Şekil 5.2 :Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin GSYİH'ye Oranları (%)

Türkiye Küresel Rekabet Raporu 2006 , 30

Aynı durum ülkemiz için de görülmektedir. AB üyelik müzakerelerinin başlaması ile birlikte ekonomik istikrarın da etkisiyle 2005 yılından itibaren gelen doğrudan yabancı sermaye miktarında önemli artış olmuştur. AB sürecinden önce yıllık ortalama 1 milyar dolar seviyesinde seyreden doğrudan yabancı sermaye girişi, müzakerelerin başladığı yıl olan 2005'te 10 milyar dolar, 2006'da 20 milyar dolar ve 2007'de ise 22 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.

5.2 AB Sürecinde Sanayi Politikasında Yapılması Gerekenler

AB sanayi politikasını irdelediğimizde bu politikanın ana hedefinin rekabet gücünü arttırmak olduğunu söyleyebiliriz. Rekabet gücünün artırılması için bilişim teknolojileri aracılığı ile teknolojik gelişimin sağlanabilmesi, girişimcilik açısından yenilikçilik getirecek sistemin güçlendirilmesi ve ekonomik istikrar açısından sürdürülebilirliğin sağlanmasını söyleyebiliriz.

Türkiye, AB'ye uyum süreci içerisinde diğer konularda olduğu gibi ekonomi konusunda da yeni bir anlayış içerisine girmek zorundadır. Bu anlayış çerçevesi içerisinde kamu

daha etkin kararlar alma yoluna gidecek, kamunun piyasadaki tüm aktörlere eşit mesafede olması ile birlikte işletmelerin daha verimli çalışması sağlanabilecektir.

Bu yeniden yapılanma aşamasında devlet yardımlarının da AB müktesebatına göre yeniden düzenlenmesi önemlidir. Buna göre devlet yardımları teşvik mekanizmasını dengeleyici nitelikte olmalı ve piyasadaki rekabet koşullarını bozmaması önem taşımaktadır. Bununla birlikte hizmetler sektöründe yaşanacak serbestleşme ile birlikte enerji, telekomünikasyon ve ulaştırma gibi girdi maliyetlerinin düşmesine yol açacak ve altyapı sektörlerinde yaşanan bu serbestleşme imalat sanayiinin verimliliğinin ve rekabet gücünün artmasını sağlayacaktır.

Kamunun bu süreç içerisinde şirketlerin davranış sistematüğini değıştirmesine yardımcı olması gerekmektedir. Buna göre kayıtdışılığın azaltılması, üretimde kalitenin arttırılmasının sağlanması ile çevre standartlarının geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu saydığımız unsurlar kısa vadede şirketler açısından maliyetleri arttırıcı bir etki yaratsa da orta ve uzun vadede verimliliğın artmasını sağlayacaktır. Ayrıca bu sayede şirketlerin rekabet gücü de artacak ve entegrasyon ile birlikte oluşacak olan yeni konjektürde dünyadaki rakiplerine karşı daha avantajlı olacaklardır.

AB sürecinin sağlayacağı önemli bir avantaj da bu süreç içerisinde firmaların daha rahat bir şekilde finansmana erişebilmesinin sağlanabilmesidir. Finansman olanaklarının gelişmesi neticesinde firmalar daha düşük maliyetlerle daha uzun vadeli krediler alabileceklerdir. Ülkenin bu şekilde kurumsal bir dönüşüm yapısına girmesi ile birlikte ülkeye dair risk primi de azalacak ve firmalar maliyetlerini daha kolay şekilde karşılayabileceklerdir.

AB süreci içerisinde Türkiye'nin sanayi politikaları açısından yapması gerekenleri bu şekilde özetleyebiliriz. Bununla birlikte AB'nin kendi içerisinde sanayi politikası olarak neleri benimsediğini "Lizbon stratejisi"nin kapsamını ele alarak irdeleyebiliriz.

5.3. Avrupa Birliği Sanayi Politikaları Ve Lizbon Stratejisi

Lizbon Stratejisi, AB sanayi politikasının önceliklerini ve amaçlarını açıklayan bir belge niteliğindedir. 23-24 Mart 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Lizbon Avrupa Konseyi'nin toplanma amacı Başkanlık Sonuçları Belgesi'nde şu şekilde belirtilmiştir: "Avrupa Konseyi, bilgiye dayalı ekonominin parçası olarak istihdamı, ekonomik reformları ve toplumsal uzlaşmayı güçlendirmek üzere Birlik için yeni bir stratejik hedef üzerinde anlaşmaya varmak amacıyla 23-24 Mart 2000 tarihlerinde Lizbon'da özel bir toplantı düzenlemiştir." Söz konusu toplantıda, AB Konseyi, 2010 yılında AB'nin dünyada dinamizmi ve rekabet gücü en yüksek bilgi toplumu olma hedefini sağlayacak, ekonomik ve sosyal reformları gerçekleştirme kararı almıştır. AB üyesi ülkelerin, Lizbon Stratejisi olarak tanımlanan bu hedef doğrultusunda ulusal boyutta ve AB düzeyinde birçok ekonomik ve sosyal reformu gerçekleştirmesi beklenmektedir. Bu bağlamda, Tek Pazarın serbestleşmesinin tamamlanması, üye ülkelerin ortak hedefler için ekonomik ve sosyal politikalarının eşgüdümünün sağlanması, bu hedefi gerçekleştirmede önemli adımlar olarak görülmektedir.

Lizbon Stratejisinin somut hedeflerine bakarsak on yıllık bir süreç içerisinde AR-GE harcamalarına GSYH'nin %3'ü oranında kaynak ayrılması, girişimciliği kolaylaştırmak için bürokratik engellerin azaltılması ve istihdam oranının erkeklerde %70, bayanlarda %60 seviyesine çıkartılması sayılabilir.

Bu tarihten sonra Lizbon Stratejisi'nin kapsamında bazı değişikliklere gidilmiştir. Haziran 2001'de Göteborg'da düzenlenen Avrupa Konseyi toplantısında, Lizbon Stratejisi kapsamına hedeflerin sürdürülebilirliği açısından çevre politikasına bazı maddelerin eklenmesine dair kararlar alındı.⁸⁰

Kasım 2004'te Hollanda eski başbakanı Wim Kok'un önderliğinde hazırlanan rapor, Lizbon Stratejisi'nin kaydettiği ilerlemenin yetersiz bulunduğuna dair bir eleştiri getirmiştir. Raporda özellikle 2000 yılında saptanan hedeflerin çok fazla olduğu

⁸⁰ Göteborg Avrupa Konseyi Toplantısı, "Sonuç Bildirgesi", 15-16 Haziran 2001

vurgulanmış buna ek olarak başarısızlığın nedenleri olarak eşgüdüm eksikliği, birbirleriyle çakışan öncelikler ve üye ülkelerin hedeflere yönelik siyasi eylem eksikliği gösterilmiştir.

Raporda Lizbon Stratejisi'nin AB'nin geleceği açısından önem taşıdığına vurgu yapılarak bilgi toplumu, tek pazar, iş ortamı, istihdam piyasası ve sürdürülebilir çevre politikaları, beş öncelikli alan olarak belirlenmiştir.⁸¹

2005 yılında Avrupa Komisyonu tarafından açıklanan Lizbon Stratejisi Ara Dönem Raporunda 2000 yılında açıklanan hedeflerin fazla olduğu ve 2010 yılına kadar bu hedeflerin tümünün gerçekleştirilmesinin imkansız olduğu kabul edildi. Ara raporda güçlü büyümeye ve daha kaliteli istihdam yaratma hedeflerine yoğunlaşılması önerildi. Bu hedeflere odaklanmak amacıyla belirlenen reformlar ise şunlardır:

- Etkin bir tek pazar oluşturulması
- Serbest ve adil ticaret ortamı sağlanması
- Mevzuatların daha iyi hazırlanması
- AB alt yapısının iyileştirilmesi
- Ar-Ge yatırımı yapılması
- Yenilikçiliğin desteklenmesi
- Güçlü bir sanayi tabanı oluşturulması
- Daha iyi ve kaliteli istihdam yaratılması
- Daha esnek ve uyumlu bir işgücü oluşturulması
- Eğitim ve yeteneklerin güçlendirilmesi⁸²

⁸¹ Üst Düzey Grup Raporu, “Büyüme ve İstihdam İçin Lizbon Stratejisi”, Kasım 2004

⁸² Meltem Çakır, “Avrupa Birliği’nde Küresel Ekonomik Rekabet Gücü ve Lizbon Stratejisi”, (TÜSIAD AB Temsilciliği 2006), 3

Yenileştirilmiş Lizbon Stratejisinde meydana gelen değişiklikler ise şunlardır:

- Öncelikli hedef olarak istihdam ve büyümeye odaklanılması; 2010 yılına kadar %70 istihdam ve Ar-Ge yatırımının GSYH'nin %3 'ü oranına ulaşması
- AB Komisyonu ve üye ülkelerin ortak çalışması yaklaşımı
- Hedeflerin sahiplenilmesi için her ülkede Bay/Bayan Lizbon adı altında birer Lizbon Koordinatörü atanması
- Tüm politikalar için bütünleştirilmiş yol gösterici ilkeler rehberi oluşturulması
- Üye ülkelerin yol gösterici ilkeler ve yeni hedefler doğrultusunda ulusal reform programlarını hazırlayarak, AB Komisyonu'na sunması
- Yeni Lizbon Stratejisini uygulamasında kullanılacak iki araç:
- AB düzeyinde, en etkin biçimde gerçekleştirilebilecek eylemler için Topluluk Lizbon Programı;
- Üye ülkelerce her ülkenin belirledikleri alanlardaki sorunların çözümlerine getiren Ulusal Reform Programları⁸³

Türkiye'nin sanayi politikası alanında AB'ye yakınsaması iki boyutta gerçekleşecektir. Birinci boyut olarak, Türkiye'nin müzakereler sürecinde AB sanayi politikası ile ilgili müktesebatı kendi iç hukukuna geçirmesi ile oluşan yasal mevzuatların yakınsamasıdır. İkinci boyut ise; Türkiye'nin, Lizbon Stratejisi'nin getirmiş olduğu anlayış ve önceliklere uyum sağlama yeteneğidir. Ancak yukarıda sıralanan öncelikler ile Türkiye sanayi politikasının öncelikleri büyük oranda paralellik göstermesi, müzakere sürecinde Türkiye için önemli bir avantaj olacaktır. Ayrıca bu anlayış yapısal bir dönüşüm sürecinden geçmekte olan Türk sanayinin, bu süreçte karşılaşacağı maliyetleri azaltıcı bir etkide bulunacaktır.⁸⁴

⁸³ Çakır, age , 5-6

⁸⁴ Yusuf Işık, "Lizbon Stratejisi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Bilgi Ekonomisi Doğrultusunda Gelişme Perspektifleri", 15 Kasım 2005 tarihinde 14. Ulusal Kalite Kongresi'nde Sunulan Tebliğ

5.4. Sanayi Politikası Anlamında Avrupa Birliği Müktesebatı Ve Türkiye'nin Mevcut Uyum Düzeyi

Türkiye 2003'te yayımladığı Ulusal Programında, “Sanayi Politikası” olarak nihai hedefini Türk sanayiinin yeterli rekabet gücünü kazanarak ülke için gerekli istihdam ve katma değeri sağlayarak gelişimini sürdürmesi olarak belirlemiştir.⁸⁵ Bu hedef doğrultusundaki öncelikler ise “Türkiye Sanayi Politikasının Uygulanması” ve “Yabancı Yatırımlara Yönelik Bir Promosyon Stratejisinin Geliştirilmesi ve Uygulanması” olarak belirlenmiştir.

Sanayi politikası, girişimlerin ve işletmelerin inisiyatif alabilecekleri, fırsatlar yaratabilecekleri ve potansiyellerini kullanabilecekleri, rekabete açık bir iş ortamının geliştirilmesini sağlamayı hedeflemiştir. Türkiye’de sanayi politikası, dış ticaret, yatırım, teknoloji, Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ), kalite, çevre, işgücü ve rekabet gibi farklı politika alanlarının bileşimiyle oluşmaktadır. Ayrıca sanayi politikası, sektörlerin kendi ihtiyaçlarına özgü sektörel politikaları da içermektedir.

AB Konseyi tarafından 2003 yılında kabul edilen Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesinde Sanayi Politikaları alanında kısa vade hedeflerinden biri, Türkiye’ye yönelik yabancı yatırımları teşvik edilmesi amacıyla bir stratejinin oluşturulması ve uygulanması olmuştur. Türkiye yabancı yatırım açısından güçlü potansiyeline karşın bu potansiyeli yeterince kullanamamış ve dünyadaki yabancı sermaye akışından yeteri kadar pay alamamıştır. Bunun nedenini araştırmak için Türkiye, Dünya Bankası-Yabancı Yatırım Danışmanlık Kurumu (FIAS) ile bir dizi ortak çalışma gerçekleştirmiştir.

Bu yapılan çalışmanın ardından 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) Kanunu 17 Haziran 2003 tarih ve 25141 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. DYY Kanunu ile birlikte Türkiye’de kurulacak yabancı şirketler için izin prosedürü ve asgari sermaye şartı kaldırılmış, yatırım ve yatırımcı tanımında

⁸⁵ T.C. Başbakanlık ve Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, 2003

uluslararası standartlara uyulması sağlanmıştır. Bunun yanında bu kanun halen yürürlükte olan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununda yer alan milli muamele (vergi ve diğer uygulamalar), kar ve temettü transferi ile şirketin tasfiyesi veya satılması hallerinde sermaye payının yurt dışına transferi serbestisi ve yabancı teknik personel çalıştırılması serbestisi gibi ilkeleri korumakta; gayrimenkul edinimi, uluslararası tahkim ve kamulaştırmaya karşı koruma gibi konularda ise Anayasa ve diğer kanunlarda var olan hükümleri teyit etmektedir.

Türkiye'nin şu ana kadar AB müktesebatına uyum için yapmış olduğu bazı reformlar ise şunlardır:

- Devlet yardımlarının en önemlilerinden biri olan yatırım indiriminin otomatik olarak uygulanmasını mümkün kılan 4842 no'lu Bazı Kanunlarda Değişiklik

Yapılması Hakkında Kanun 24 Nisan 2003 tarih ve 25088 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- Şirket kuruluşu sürecinin basitleştirilmesine ve mükerrerliklerden arındırılmasına yönelik 4884 no'lu Türk Ticaret Kanunu, Vergi Usul Kanunu, Damga Vergisi Kanunu, İş Kanunu ve Sosyal Sigortalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 17 Haziran 2003 tarih ve 25141 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Türk Patent Enstitüsünün kapasitesini ve alt yapısını güçlendirmeyi amaçlayan Türk Patent Enstitüsü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı yasalaşmıştır.
- Yatırım Promosyonu Teknik Komitesi, Türkiye Yatırım Promosyon Ajansı için bir model geliştirmiş ve Yatırım Promosyon Ajansının Kurulmasına dair yasa çıkmıştır. Bu düzenleme ile genel anlamda doğrudan yabancı yatırımlar ve doğrudan yabancı yatırımlara yönelik promosyon stratejisini biçimlendirmek ve uygulamak için gerekli alt yapının oluşturması öngörülmektedir.

- Gümrük Müsteşarlığı, idari yeterlik ve etkililiğini geliştirme amaçlı bir reform programını yürürlüğe koyma sürecindedir. Gümrük yasa, yönetmelik ve işlemlerini Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlu hale getirme yönünde önemli adımlar atılmıştır.

5.5. Avrupa Birliği Sanayi Politikası Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Avrupa Birliği (AB)'nin sanayi politikasını ele almadan önce AB'nin temel ekonomik sorunlarını irdelememiz gerekir. Bu sorunların başında da yüksek işsizlik oranı gelmektedir.

Yıllar	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
İşsizlik Oranı AB(25)	9,4	9,1	8,6	8,4	8,8	9	9	8,9	8,2	7,9

Şekil 5.3: AB (25) Ülkeleri İşsizlik Oranları

Eurostat, Avrupa İstatistik Ofisi, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> , [15.11.2008)

1975 yılında %4.5 olan işsizlik oranı 2000'li yıllarda %8-9 aralığına yükselmiştir. Özellikle yeni sanayileşen ülkelerin dünya piyasalarında oluşturduğu rekabet gücü Avrupa ülkelerinin geleneksel sanayi dallarında (tekstil, gemi yapımı ve demir-çelik gibi) büyük miktarda atıl kapasite ortaya çıkarmıştır. Ancak bu geleneksel sanayi dalları, sanayi sektörü içerisinde istihdamın üçte ikisini sağladıkları için bu sektörlerin gözden çıkarılması mümkün değildir.

Ayrıca AB teknolojik gelişmede Japonya ve ABD'nin gerisinde kalmıştır. Bu sorunlar ışığında geliştirilen mevcut AB sanayi politikasının üç temel unsurdan oluştuğu öne sürülebilir:

- Yüksek teknolojiye dayanan ve gelecekte büyük ölçüde istihdam yaratabilecek yeni sanayi dallarının geliştirilmesi,

- Geleneksel sanayi sektörlerinin desteklenmesi, korunması ve geliştirilmesi,
- İşsizliğin azaltılması ve girişimciliğin yaygınlaştırılması için KOBİ'lere özel önem verilmesi,

AB Sanayi Politikasının hedefleri kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Rekabetin güçlenmesi: AB Sanayi Politikası'nı, sanayiinin rekabet gücünü artırma politikası olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Çalışma verimliliğinin artması ile uluslar arası rekabete açık pazarlar rekabet gücü kazanacak, bireylerin yaşam kalitesi yükselecek, ayrıca rekabet avantajlarının daha iyi kullanılmasıyla doğal kaynaklar da daha etkin kullanılacaktır.

İş ortamının iyileştirilmesi: AB Sanayi Politikası şirketler için uygun iş ortamı yaratılması gereği üzerinde durmaktadır ve bu yaklaşım yatay sanayi politikası olarak adlandırılmaktadır. Kaynakların etkin kullanımını sağlamak için bütün sektörlerin eşit muamele görmesini öngören yatay yaklaşım öngörülmüştür. AB Komisyonu, devletin temel olarak uygun bir iş ortamı yaratmak ve sürdürmekten sorumlu olduğu, endüstriyel rekabet gücü için ana inisiyatif ve sorumluluğun özel sektörde olduğu yaklaşımını benimsemektedir.

Endüstriyel değişimin desteklenmesi: Ekonomik değişikliklere uyum sağlamanın ana sorumluluğu reel sektördedir. Ancak devlet de bu uyumu kolaylaştıracak ve hızlandıracak tedbirler almak durumundadır.⁸⁶

5.5.1. AB'nin Türk Sanayisine Etkileri

AB'ne tam üyelik için gerekli siyasi, ekonomik ve birlik mevzuatına ilişkin şartlardan oluşan Kopenhag kriterlerinin ekonomik kriterleri iki hususu kapsamaktadır. Birincisi tam adaylık sürecinde bulunan ülkenin işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olmasıdır.

⁸⁶ Pelin Öge Güney, Oktay Salih Akbay, "Avrupa Birliği'nin Sanayi Politikası ve Türk Sanayisine Etkileri", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 4, s. 7, (2008): 149-150.

Türkiye bu açıdan işleyen bir piyasa ekonomisidir. Kopenhag ekonomik kriterlerinin ikincisi tam adaylık sürecinde bulunan ülkenin AB pazarında rekabet gücüne sahip olmasıdır. Türkiye’de gümrük birliğinden bu yana bütün sanayi sektörleri gümrük birliğine uyum çalışmaları yapmış ve birçok sektörde verimlilik ve kalite artışı sağlanmıştır. Dolayısıyla Türk sanayisi AB pazarında rekabet gücüne sahiptir. Ancak, bu rekabet gücünün arttırılması için altyapı tesislerinin ve insan sermayesinin geliştirilmesi kaçınılmazdır.

Gümrük Birliği, ileri düzeyde bir entegrasyon için sağlam bir temel oluşturmaktadır. Gümrük Birliği olmadan ortak ticaret ve kalkınma, ortak tarım, ekonomik ve parasal politikaların uygulanması ve bunlara uyum sağlanması oldukça zor görünmektedir. Avrupa Birliği, 27 üye devleti, 460 milyona yaklaşan nüfusu ve 20.000 Euro civarındaki kişi başına düşen milli gelir düzeyi ile dünyanın en büyük ve dinamik pazarlarından bir tanesidir. Türkiye coğrafi yakınlığı nedeniyle Batı Avrupa ile mal ve hizmet ticaretinin akışı bağlamında ekonomik bütünleşme içerisinde. AB’nin, dünya ticareti içerisinde yüksek payı (% 43) ve bölgesel ticaretin büyüklüğü, Türkiye’nin AB ile gümrük birliği kapsamındaki ekonomik entegrasyon hedefini haklı kılmaktadır.

Türkiye ve AB sanayi politikaları bakımından birbirini tamamlar niteliktedir. Uzun sanayi, uçak sanayi, genetik gibi yüksek teknoloji gerektiren alanlarda Türkiye’nin AB ülkeleri ile rekabet etmesi şu aşamada mümkün görülmemektedir. Bu alanlarda Türkiye, AB için bir pazar niteliğindedir. Diğer yandan silah ve elektronik sanayi gibi modern sanayi dallarında Türkiye ve AB’nin ortak yatırım imkanı bulunmaktadır.

Demir-çelik, gemi yapımı, gıda, tekstil ve konfeksiyon gibi geleneksel sanayi dallarında ise, Türkiye’nin AB ile rekabet gücü yüksektir ve bu alanlarda AB, Türkiye için giderek büyüyen bir pazar niteliğindedir. Bu alanlarda Türkiye ile AB teknoloji geliştirme konusunda işbirliği yapabilirler. Ayrıca, Türkiye’deki ucuz nitelikli emek avantajından faydalanan çeşitli sanayi sektörleriyle ilgili yan sanayi ürünleri Türkiye’de düşük maliyetle üretilerek AB’deki bazı geleneksel sanayi dallarına ucuz girdi sağlayabilir.

Diğer taraftan Türk ve AB firmaları Türk Cumhuriyetleri ve Orta Doğu ülkelerine yönelik ortak yatırımlarda bulunabilirler.

Türkiye, özellikle Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girişi ertesinde dış ticaret, gümrükler, rekabet, fikri ve sınai haklar, devlet yardımları, sınai mevzuat, tüketicinin korunması gibi pek çok alanda Avrupa Birliği mevzuatına uygun düzenlemeleri yürürlüğe koymuştur. Türk sanayisi, rekabet konusunda oldukça yol almakla birlikte hala bazı temel sıkıntıları aşamamıştır.

Uygulanan sanayi politikaları açısından birbirlerini tamamlayıcı niteliklere sahip Türkiye ve Avrupa Birliği ekonomileri arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişme potansiyeli yüksektir. Bu potansiyeli hayat geçirmek için Türkiye'nin tam üyelik sürecinin hızlandırılması ve Gümrük Birliğinin hizmet sektörünü de kapsayacak şekilde genişletilmesi gereklidir.

6.SONUÇ

Türkiye’de 2001 krizinin ardında oluşan istikrar ortamının sürdürülebilirliği açısından kamunun etkin bir sanayi politikası uygulaması şarttır.. Şirketler kesiminin 2001 krizi sonrası rekabet güçlerini ve verimlilikleri arttırmaları sonucunda ülkemizde bir ekonomik toparlanma yaşanmıştır. Bu toparlanma dört yıldır üst üste gerçekleşen yüksek büyüme oranlarını beraberinde getirmiştir. Ancak dönüşüm süreci zorlukları da barındırmakta ve istikrar ortamının sürdürülebilirliği açısından mikro reformların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. İmalat sanayiinde yaşanan dönüşüm, verimlilik artışını ve büyümeyi beraberinde getirmiştir; ancak cari açığın artması ve işsizliğin azaltılamaması risk alanları olarak kalmıştır. 2001 sonrası süreç içinde, 1996’da Gümrük Birliği’yle başlayan imalat sanayiinin küresel ekonomiye entegrasyonu AB müzakerelerin de başlaması ile birlikte daha da hızlanmıştır..

Ancak bu süreç imalat sanayii içerisinde bulunan sektörlerin hepsine eşit derecede yansımamıştır. Kısmen Asya’dan yükselen küresel rekabetin de bir sonucu olarak, Türkiye’nin ihracatta geleneksel olarak kuvvetli olduğu özellikle tekstil ve hazır giyim gibi sektörler yerinde sayarken, bir dizi yeni yükselen sektör hızla büyümektedir. Bu yüксеle sektörlerin ortak özelliği ise geleneksel sektörlerle kıyasla daha ileri teknoloji kullanması ve daha çok ithal girdiye dayanmasıdır. Buna bağlı olarak cari açığın artması ve istihdam artışının işsizlik oranlarını düşürmemesi gibi iki risk ortaya çıkmaktadır. Cari açık, artan ithal girdi ihtiyacı ile yükselmektedir. İkincisi, yükselen sektörlerin geleneksel sektörlerle kıyasla daha verimli olmalarının sonucu olarak, ekonomik büyüme istihdamı arttırırsa da bu artış işsizlik oranını düşürecek kadar yüksek olmamaktadır.

İmalat sanayiinin karşı karşıya olduğu iki temel problem alanı ise ilk olarak küresel ekonomiye entegrasyonun bir strateji dahilinde gerçekleşmiyor olmasıdır. İkinci sorun ise verimlilik artışlarını sürekli kılacak kurumsal düzenlemelerin olmayışıdır.

İmalat sanayiindeki yatırımcılar küresel rekabetin ne şekilde gelişeceği, hangi yatırım alanlarının daha verimli olacağı konusunda bilgi sahibi olmadıkları için yatırımlarını rekabet gücünün arttığı alanlara yönlendirememektedirler. Ayrıca, firmaların verimlilik artışları bugüne kadar işgücü piyasasının esnekliğine dayanmıştır. Firmaların önündeki giriş / çıkış engelleri, ölçek sorunları, teknolojik yenilenme gereği, girdi maliyetlerinin yüksek oluşu, nitelikli işgücü ihtiyacı ve standartlara uyum gibi bir dizi problem verimlilik artışlarının sürdürülebilirliğine engel oluşturmaktadır.

Bu sorunlara çözüm getirecek reformlar yapılırken, aynı zamanda reform sürecinin sürdürülebilirliğini sağlayacak bir dizi geçiş dönemi politikasının da unutulmaması gerekmektedir. Bu politikaların hedefi verimsiz çalışan işletmelerin yerini verimli çalışan işletmelerin alması ve sermaye ve işgücünün sektörler arasında yer değiştirmesini sağlıklı bir şekilde yürütülmesidir. Bu geçiş dönemi stratejileri firmalar için intibak maliyetlerini azaltacak, ancak bunu yaparken dönüşümün hızını kesmeyecek politikalar olmalıdır.

Sanayi politikaları imalat sanayiinin yukarıda söz edilen sorunlarına yönelik politika çerçevesini oluşturmaktadır. Bu çalışmada Türk imalat sanayiinin başlıca problem alanlarına çözüm olarak önerilen genel politika tercihleri ortaya konmuş ve bu problem alanları üzerinde yapılması gereken makro ve mikro reformlar bir çerçeve içerisinde sunulmuştur. Küresel ekonomiye entegrasyon ile birlikte özellikle şirketlerin rekabet gücünü arttıracak ve şirketleri daha verimli çalışmaya sevk edecek düzenlemelerin yapılması imalat sanayiinin büyümesinin sürdürülebilirliği açısından son derece önem taşımaktadır. Yapılacak olan reformların temelinde bu anlayış yatmaktadır. Bu amacın gerçekleşmesi açısından kamu ve özel sektörün karşılıklı diyalog içerisinde olması

zorunludur. Bu yolla kamu, verimlilik artışı sağlanması aşamasında şirketlerin üstleneceği maliyetleri azaltmada azami çaba içerisinde olmalıdır.

Verimliliği arttırmak amacıyla Şirketlerin ölçek büyütmesi ve teknolojik yenilenmesi teşvik edilmeli, işgücü piyasasında beceri dönüşümünü sağlayacak aktif politikalar uygulanmalıdır. Firmaların faaliyetlerini kayıt içine almalarının firmalara getireceği maliyetleri azaltacak önlemler alınmalıdır. Rekabet gücünün düşmekte olduğu sektörlerde son yıllarda yapılmış yatırımların israfı yaratıcı çözümlerle asgariye indirilmelidir ve altyapı hizmetleri üzerindeki vergi yükleri düşürülmelidir.

İmalat sanayiinin büyümesinde AB süreci de önemli bir çapa olmaktadır. Bu sürece bağlı kalınarak AB müktesebatı içerisinde yer alan sanayi politikalarının uygulanmasına özen gösterilmelidir. AB sanayi politikası çerçevesinde kabul edilmiş olan Lizbon Stratejisindeki çizilen hedefler Türk sanayii için de yol gösterici olmalıdır. Bu hedefler ile Tür sanayii politikasının çoğu alanda örtüşmesi bu uyum sürecinin daha kolay geçmesi açısından Türkiye'ye avantaj sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

Alpugan, Oktay. **Küçük İşletmeler, Kavramı, Kuruluşu ve Yönetimi**. Ankara :Der Yayınları, 1994.

Ararat Melsa, B. Burçin Yurtoğlu. “ Yönetişim ve Küresel Rekabet”. **Türkiye Küresel Rekabet Raporu 2006**. İstanbul:TÜSİAD, Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, 2006, 55-88.

Bağrıaçık, Atilla. **Dışa Açılma Sürecinde Küçük ve Orta Boy Firmalar (Dünyada ve Türkiye’de)**. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1989.

Çakır, Meltem. “Avrupa Birliği’nde Küresel Ekonomik Rekabet Gücü ve Lizbon Stratejisi”. **TÜSİAD AB Temsilciliği**. 2006,

Cicioğlu, Şükrü. “Makro Ekonomik Reform Sürecinden Mikro Ekonomik Reform Sürecine”. http://paribus.tr.googlepages.com/s_cicioglu10.doc, [22.07.2008].

Çetin, Canan. **Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi**. İstanbul : Der Yayınları, 1996.

Çiloğlu, İsmail. “Türk Sanayiinin Gelişimi ve Teşvikler”. **Hazine Dergisi: Cumhuriyet’in 80. Yılı Özel Sayısı**, Hazine Müsteşarlığı Matbaası, 2003.

Doğruel A.Suut, Fatma Doğruel. **Türkiye Sanayiine Sektörel Bakış**. İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 2008.

DPT. **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara, 2007

DPT. **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara, 2000.

Dünya Bankası. **Turkey Country Economic Memorandum: Promoting Sustained Growth and Convergence with the European Union**. <http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN.html>, [14.11.2008].

Eser, Uğur. “İmalat Sanayiinde Verimlilik, Teknolojik Gelişme ve Büyümenin Kaynakları”, **I. Verimlilik Kongresi, Bildiriler**, 27-29 Kasım 1991, Ankara, MPM Yayını: 454.

Hazır Giyimın Kurtarıcısı Lojistik, **İtovizyon Dergisi**, Ekim 2007.

Güney, Pelin Öge, Oktay Salih Akbay. “Avrupa Birliği’nin Sanayi Politikası ve Türk Sanayisine Etkileri”. **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 4, s. 7, (2008): 149-150.

IMF. **World Economic Outlook**. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/02/index.htm> [10.11.2008].

Işık, Yusuf. “Lizbon Stratejisi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Bilgi Ekonomisi Doğrultusunda Gelişme Perspektifleri”, **15 Kasım 2005 tarihinde 14. Ulusal Kalite Kongresi’nde Sunulan Tebliğ**. 2005.

Kavrakoğlu İbrahim, Süleyman Gedik, Melike Balkır. **Yeni Rekabet Stratejileri ve Türk Sanayisi**. İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 2002.

Krueger, Anne. Turkey Policies & Prospects for Growth, çev. Nazif Ekzen, **Ekonom Dergisi**, (2002)

Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor**. Ankara, 2007.

Tamer Müftüoğlu, **Türkiye' de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler : Sorunlar ve Öneriler**. Ankara : Sevinç Yayınevi, 1991.

Oktay, Ertan, Alptekin Güney. “Türkiye’de KOBİ’lerin Finansman Sorunu ve Çözüm Önerileri”. **21. Yüzyılda KOBİ’ler:Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu** Ocak 2002.

Reinhart C.M., K. S. Rogoff ve M.A. Savastano. “Addicted to Dollars” .Çalışma Raporu No. 10015, Washington, D.C.: NBER,2003

Rodrik, Dani. “Türkiye Sanayileşmenin Neresinde”,
http://web1.boun.edu.tr/halimgurgenci/odtu76/Turkiye_Sanayilesmenin_Neresinde.pdf [15.07.2008].

_____. “Industrial Policy For The 21. Century”, Harvard University Yayınları, Cambridge, 2004

Öz, Sumru. “Yatırım Ortamı”. **TÜSİAD- Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu**. İstanbul:TÜSİAD Yayınları, 2006. 27-55.

Özatay, Fatih. “Cari İşlemler Dengesine İlişkin İki Yapısal Sorun ve Mikro Reform Gereği”. **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları Dergisi**. c.1 s.1, (2006): 43.

_____ “Monetary Policy Challenges for Turkey in the European Union Accession Process”, **Macroeconomic Policies for the EU Accession**. Edward Elgar Publishing Ltd, 2006: 130-165.

Saraçoğlu Bedriye , Halit Suiçmez. **Türkiye İmalat Sanayiinde Verimlilik, Teknolojik Gelişme, Yapısal Özellikler Ve 2001 Krizi Sonrası Reel Değişimler (1980–2005)**. Ankara ,MPM Yayınları, 2006.

Sönmez, Mustafa. “75 Yılın Sanayileşme Politikaları”. **75 Yılda Çarklardan Chiplere**. Ankara:Tarih Vakfı Yayınları, 1999,1-19.

Suiçmez, Halit. **Türkiye Ekonomisinin Verimlilik Performansı**. Ankara: MPV Yayınları, 2002,

Şenses Fikret. **1980 Sonrası Ekonomi Politikaları Işığında Türkiye’de Sanayileşme**. Ankara :Verso Yayınevi, ,1989.

TC Sanayi ve Ticaret Bakanlığı,
<http://www.sanayi.gov.tr/webedit/gozlem.aspx?sayfaNo=4254> [15.11.2008]

T.C. Başbakanlık ve Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, 2003

TEPAV. **Türkiye’nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi**. Ankara:Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayınları, 2007.

TEPAV, **22 Temmuz 2007 Seçimlerinin Ardından İkinci Nesil Reform Sürecinin Öncelikleri**”, Ankara:Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayınları, 2007.

TÜSİAD. **Ekonomik Görünüm ve Politikalar**. İstanbul :TÜSİAD Yayınları, 2007.

Turan, Seyida. **Rekabet Gücü Endeksi ve Türkiye**. Konya: Konya Ticaret Odası: Etüt Araştırma Servisi, 2006.

Uludağ İlhan, Vildan Serin. **Türkiye' de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler**.İstanbul : İTO Yayınları, 1990.

Yeldan, Erinç. **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İstanbul: İletişim Yayınevi , 2001

YASED. **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu**. 2007.

“Zeyyat Hatipoğlu, Ruhi Sanyer ile yapılan röportaj”. **Radikal Gazetesi**. 15 Nisan 2002.

.

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında İstanbul’da doğdu. İlköğrenimini Beşiktaş İlköğretim Okulu’nda ortaöğrenim ve lise öğrenimini Beşiktaş Atatürk Anadolu Lisesi’nde tamamladı. 2000 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Matematik Mühendisliği Bölümü’nü kazandı. 2004 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi İktisat bölümünde yüksek lisansa başladı. Halen aynı bölümde öğrencidir. İstanbul İl Özel İdaresi, İmar Yatırım ve İnşaat Daire Başkanlığı’na bağlı Yapı Kontrol Müdürlüğü’nde çalışmaktadır. İyi derecede İngilizce bilmektedir.

